

Innvandringsskepsis – en trussel mot politisk tillit?

En flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit i 27 europeiske demokratier

Atle Hennum Haugsgjerd

Masteroppgave ved Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

29.04.13

Innvandringsskepsis – en trussel mot politisk tillit?

En flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit i 27 europeiske demokratier

Atle Hennum Haugsgjerd

© Atle Hennum Haugsgjerd

2013

Innvandrings skepsis – en trussel mot politisk tillit?

Atle Hennum Haugsgjerd

<http://www.duo.uio.no/>

Antall ord: 33 248

Trykk: Allkopi Parkveien, Oslo

Sammendrag

I denne oppgaven studeres forholdet mellom velgeres holdninger til innvandring og deres politiske tillit i 27 europeiske demokratier. Problemstillingen lyder som følger: *«I hvilken grad og på hvilken måte er det en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit blant velgere i Europa?»* Bakgrunnen for problemstillingen er todelt. På den ene siden er innvandringskritiske holdninger blitt et dominerende trekk i den offentlige opinionen. På den andre siden er den politiske tilliten til mange velgere kommet under press. I den forbindelse er det etterlyst studier av koblingen mellom disse to fenomenene.

Problemstillingen besvares ved hjelp av data på både individ- og landnivå, og individnivådataene er hentet fra European Values Study (2008). Dataene blir analysert ved hjelp av multivariat flernivåanalyse. Oppgaven benytter et teoretisk rammeverk basert på arbeidene til David Easton som skiller mellom tillit til ulike nivåer av et politisk system. Hovedfunnet er at kritiske holdninger til innvandring ikke bare bidrar til lav tillit til politiske institusjoner, men også lav tillit til det politiske systemet som helhet i store deler av Vest-Europa.

Forord

Det er flere som fortjener en stor takk for at jeg har kommet i mål med denne oppgaven.

Først og fremst gjelder det min veileder Bernt Aardal som raust har delt av kunnskaper underveis i prosessen. Bernt satte meg på sporet av problemstillingen, og han har stilt opp helt fram til innlevering. Hans oppfølging har bidratt til å gjøre prosessen både lærerik og morsom. I tillegg vil jeg takke Bernt for at han er en inkluderende og inspirerende sjef. Det er et privilegium å jobbe som assistent på Valgprosjektet under hans ledelse.

Elin Haugsgjerd Allern fortjener også en stor takk. Elin har grundig kommentert flere utkast av oppgaven, og gitt meg mange nyttige innspill. Dessuten vil jeg takke Henning Finseraas, Ingrid Dahlen Rogstad og Signe Bock Seegard for kommentarer på deler av oppgaven, og for å være hjelpelige med stort og smått. Takk også til deltakerne på Politikkseminar ved Institutt for samfunnsforskning for verdifulle tilbakemeldinger, og takk til deltakerne på et seminar i tilknytning til prosjektet «Political Parties and Democracy: Decline or Change?» ved Institutt for statsvitenskap (UIO) for tilbakemeldinger på et tidlig stadium i prosessen.

I tillegg ønsker jeg å takke gode venner. Innsatsen og interessen til Sandra Molin Bruce, Henrik Holte, Øyvind Bugge Solheim og Hanna Wernø har betydd mye i denne prosessen.

Til slutt ønsker jeg å rette en stor takk til familien min. De er alltid omsorgsfulle og viser interesse for studiene mine, og de har hjulpet meg å holde motet oppe i slutfasen av arbeidet. Sist, men ikke minst, fortjener min kjære Nora en stor takk. Oppgaven hadde ikke vært den samme uten deg. Du er min tøffeste kritiker, og min beste venn. Takk for at du minner meg på alt annet enn statsvitenskap som også er morsomt!

Alle feil og mangler er mitt ansvar alene.

Innholdsfortegnelse

1	Holdninger til innvandring og politisk tillit	1
1.1	Innledning	1
1.2	Tidligere forskning	4
1.3	Politisk tillit – to teoretiske distinksjoner	7
1.3.1	Tillitsobjekter	7
1.3.2	Tillitstyper	9
1.4	Analytisk rammeverk	13
1.5	Hypoteser og kausalmodell	14
1.6	Disposisjon	20
2	Data og metode.....	21
2.1	Data.....	21
2.1.1	Hvilke data?.....	21
2.1.2	Hvilke land?	22
2.2	Metode	24
2.2.1	Begrunnelse for flernivåanalyse	24
2.2.2	Spesifisering av flernivåmodeller.....	25
2.2.3	Forutsetninger for flernivåanalyse	27
2.2.4	Tekniske avklaringer: sentrering, missing og veiging	28
2.3	Operasjonaliseringer	30
2.3.1	Politisk tillit	30
2.3.2	Holdninger til innvandring	36
2.3.3	Andre forklaringsvariabler	38
2.4	Metodologiske utfordringer	41
2.4.1	Hva er årsak og hva er virkning?	42
2.4.2	Sammenlignbare modeller?	42
2.4.3	Begrenset antall nivå 2-enheter	43
3	Tillit til regimeinstitusjoner.....	45
3.1	I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner?.....	46
3.2	I hvilken grad varierer sammenhengen mellom land?.....	50
3.3	Hva forklarer at sammenhengen varierer mellom land?	52

3.4	Oppsummering	56
4	Tillit til regimeprestasjoner	57
4.1	I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner?	57
4.2	I hvilken grad varierer sammenhengen mellom land?.....	61
4.3	Hva forklarer at sammenhengen varierer mellom land?	63
4.4	Oppsummering	65
5	Tillit til regimeprinsipper	67
5.1	I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp?	68
5.2	I hvilken grad varierer sammenhengen mellom land?.....	71
5.3	Hva forklarer at sammenhengen varierer mellom land?	74
5.4	Tre analyser: Hvilken sammenheng er sterkest?	77
5.5	Oppsummering	79
6	Holdninger til innvandring og politisk tillit – implikasjoner	81
6.1	Innledning	81
6.2	Hovedfunn	82
6.3	Undersøkelsens implikasjoner	84
6.3.1	Teoretiske implikasjoner	84
6.3.2	Empiriske implikasjoner	85
6.3.3	Videre forskning.....	91
	Litteraturliste	93
	Vedlegg	100

Tabelloversikt

Tabell 2.1. Land som inkluderes i analysene	24
Tabell 2.2. ICC for tillit til regimeinstitusjoner, regimeprestasjoner og regimeprinsipper.....	28
Tabell 2.3. Spørsmål som måler politisk tillit	31
Tabell 2.4. Eksplorerende faktoranalyse politisk tillit	32
Tabell 2.5. Spørsmål som måler holdninger til innvandring.....	36
Tabell 2.6. Eksplorerende faktoranalyse holdninger til innvandring	37
Tabell 3.1. Flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner	47
Tabell 3.2. Sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner kontrollert for politiske og sosiodemografiske variabler. Ustandardiserte B-koeffisienter	51
Tabell 4.1. Flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner	58
Tabell 4.2. Sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner kontrollert for politiske og sosiodemografiske variabler. Ustandardiserte B-koeffisienter	62
Tabell 5.1. Binomisk logistisk flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp (odds)	69
Tabell 5.2. Sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp kontrollert for politiske og sosiodemografiske variabler (odds).....	73

Figuroversikt

Figur 1.1. Teoretisk rammeverk for studier av politisk tillit	12
Figur 1.2. Generell kausalmodell for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit på individnivå	17
Figur 1.3. Generell kausalmodell for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit på individ- og landnivå	19
Figur 3.1. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner for respondenter i Sverige og Latvia	54
Figur 3.2. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner for respondenter i Sverige, Norge og Danmark	55
Figur 4.1. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner for respondenter i Sverige, Norge og Danmark	64
Figur 5.1. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og sannsynlighet for høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp for respondenter i Sverige og Latvia	75
Figur 5.2. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og sannsynlighet for høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp for respondenter i Sverige, Danmark og Norge	76
Figur 5.3. Forklaringsvariablenes maksimale effekt på politisk tillit	78

1 Holdninger til innvandring og politisk tillit

1.1 Innledning

Temaet for denne masteroppgaven er forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit blant velgere i Europa. Er det en sammenheng mellom *kritiske* holdninger til innvandring og *lav* politisk tillit? Bakgrunnen for valget av dette temaet er to sentrale utviklingstrekk i europeisk politikk de siste årene.

For det første har økt immigrasjon gjort innvandring og dens konsekvenser til gjenstand for politisk strid. En kritisk innstilling og et stort engasjement kjennetegner debatten på dette feltet. Utgjør innvandringen en trussel mot nasjonal egenart? Skaper innvandring et uønsket press på velferdsstaten? Bidrar økt innvandring til kriminalitet og et mer utrygt samfunn? Slike problemstillinger har engasjert: Innvandringspolitikk har blitt et partikonstituerende element i europeisk politikk (Ivarsflaten 2008), og holdninger til innvandring har vokst frem som en viktig forklaring på velgeres stemmegivning (Aardal 2011a:120). Inspirert av Seymour Martin Lipset og Stein Rokkan (1967) kan man hevde at Europa gjennomgår en *migrasjonsrevolusjon* som bidrar til å strukturere både partialalternativer og velgerpreferanser. Samtidig har andre fremholdt at innvandringsfeltet også kjennetegnes av egenskaper som kan virke politisk demobiliserende. Eksempler på slike egenskaper er stor holdningsmessig avstand mellom eliter og folk (Beck og Camarota 2002; Listhaug og Aardal 2011), en konfliktorientert offentlighet (IMDI 2010:35), og en sterk misnøye med innvandrere i deler av opinionen (Ivarsflaten 2005:27). Studier tyder derfor på at kritiske holdninger til innvandring også kan virke demobiliserende og svekke tilliten til det politiske systemet (Listhaug og Aardal 2011; McLaren 2010, 2012a; Miller og Listhaug 1998).

For det andre har båndene mellom europeiske samfunnsborgere og det politiske systemet kommet under press. Fortsatt setter europeiske borgere demokratiske idealer høyt, men mange er blitt kritiske til de politiske systemenes gjennomføringsevne. Pippa Norris (2011) hevder at det har oppstått et demokratisk underskudd i den forstand at politiske resultater ikke lenger svarer til forventningene som følger av å leve i frie demokratiske samfunn. Symptomene på

de svekkede båndene er flere: Valgdeltakelsen har gått ned (Dalton 2006:39; Franklin 2004:11), velgernes partiidentifikasjon har blitt svekket (Dalton 2000:25), partier som mobiliserer velgere som er dypt kritiske til det politiske lederskapet har kommet til (Aardal 2003:219-220), og velgernes tillit til det politiske systemet har blitt satt under press (Dalton 2004; Pharr og Putnam 2000). Det sistnevnte gjelder spesielt for velgere med sterke og avvikende meninger om kontroversielle saksfelt – som for eksempel innvandring (Borre 2000; Miller 1974a; Miller og Listhaug 1998).

Sviktende politisk tillit og innvandringsfeltets økende aktualitet, har hver for seg generert store mengder statsvitenskapelig litteratur. På den ene siden er det en omfattende litteratur som diskuterer i hvilken grad vestlige industriland har opplevd en politisk tillitssvikt, og hva som eventuelt forklarer denne (Dalton 2004; Norris 2011; Pharr og Putnam 2000). På den andre siden er det stor interesse i å forstå hva som former holdninger til innvandring, og slike holdningers betydning for europeiske partisystemer (Ceobanu og Escandell 2010; Fetzer 2000; Ivarsflaten 2005, 2008; Jupskås 2012). Det er imidlertid gjort få systematiske forsøk på å undersøke om det er en *sammenheng* mellom disse to fenomenene. Lauren McLaren (2010:4) hevder at ingen så langt systematisk har undersøkt hvorvidt innvandringskritiske holdninger kan være direkte knyttet til lav politisk tillit.

Med denne oppgaven ønsker jeg å bidra med kunnskap om dette temaet. Oppgaven har både en beskrivende og en forklarende ambisjon. Den beskrivende ambisjonen faller i to deler. For det første vil jeg beskrive den *geografiske* rekkevidden til en eventuell kobling mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit blant velgere i Europa. Stemmer det at innvandringskritiske holdninger på en systematisk måte er koblet til lav politisk tillit, og er dette i så fall et allment europeisk fenomen? Eller er det et fenomen som gjelder spesifikt for én del av Europa? For det andre vil jeg beskrive den *politiske* rekkevidden til den antatte sammenhengen. Det innebærer at jeg vil undersøke hvilke deler av det politiske systemet som rammes av innvandringskritiske holdninger. Med David Eastons (1965) idé om ulike politiske tillitsobjekter som teoretisk rammeverk, undersøker jeg om tilliten svikter til konkrete politiske institusjoner, eller til systemet som helhet blant innvandringskritiske velgere.

Oppgaven belegger empirisk at innvandringskritiske holdninger *er* koblet til lav politisk tillit generelt i Europa. Det forklarende formålet med oppgaven er å studere *hvorfor* dette er

tilfellet. Jeg legger til grunn at det ikke er gitt at innvandringskritiske velgere har lav politisk tillit. Når så likevel er tilfelle – hvilke faktorer er det som betinger denne koblingen?

Oppgaven har ikke som mål å gi en fullstendig forklaring på dette spørsmålet. Snarere undersøkes en forklaring på politisk mistillit som er dominerende i litteraturen og som tar utgangspunkt i Eastons (1965, 1975) begrepspar ‘spesifikk og diffus tillit’. Jeg undersøker hvorvidt koblingen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit kan forklares av stor avstand mellom den offentlige politikken som føres på innvandringsfeltet og innvandringsskeptiske holdninger, og av opplevelsen av mangel på representasjon i det politiske systemet blant innvandringskritiske velgere. Disse politiske faktorene er i litteraturen antatt å være relevante forklaringer på politisk mistillit innenfor polariserte saksfelt, som innvandringssaken (Borre 2000; Huseby 2000).

Disse formålene leder fram til oppgavens hovedproblemstilling. Den lyder som følger:

I hvilken grad og på hvilken måte er det en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit blant velgere i Europa?

Denne problemstillingen besvares gjennom et kvantitativt analyseopplegg basert på data fra siste runde av European Values Study (2008). Dette er en flernasjonal europeisk surveyundersøkelse som inneholder spørsmål om både holdninger til innvandring og politisk tillit. I tillegg tar jeg i bruk data på landnivå. Respondenter fra 27 europeiske land inkluderes i analysene, og dataene blir analysert ved hjelp av multivariat flernivåanalyse.

Før jeg går i gang med de empiriske analysene er det nødvendig å gi en oversikt over den eksisterende forskningen på forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Jeg vil videre i kapittelet også presentere et teoretisk rammeverk for oppgaven basert på arbeidene til Easton (1965, 1975). Med dette utgangspunktet presiseres oppgavens hovedproblemstilling i tre delproblemstillinger, før jeg utleder hypoteser som skal testes i de påfølgende analysekapitlene. Avslutningsvis i kapittelet presenteres en disposisjon for resten av oppgaven.

1.2 Tidligere forskning

Jeg begynner med en gjennomgang av litteratur som omhandler forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Som det ble antydnet i innledningen er konsekvensene av en voksende innvandringskritisk opinion ikke entydige for tillit til og oppslutning om europeiske demokratier.

På den ene siden har holdninger til innvandring generelt, og *kritiske* holdninger til innvandring spesielt, virket politisk mobiliserende. Det kanskje fremste eksempelet på dette er fremgangen til høyrepopulistiske partier. I Vest-Europa har disse partiene i gjennomsnitt nesten seksdoblet sin oppslutning siden midten av 1980-tallet (Raknes 2012:216). En komparativ studie utført av Elisabeth Ivarsflaten (2008) viste at kritiske holdninger til innvandring langt på vei forklarer denne økte oppslutningen. Andre arbeider peker på at kritiske holdninger til innvandring er et sentralt fellestrekk ved denne partifamilien (Ennser 2012:162). Disse partiene fanger opp mange velgere som gir uttrykk for mistillit til det politiske systemet (Söderlund og Kestilä-Kekkonen 2009:174). Det er derfor av flere argumentert for at de høyrepopulistiske partienes appell – som altså i stor grad er tuftet på innvandringsskepsis – bidrar til at misnøye og mistillit kanaliseres *inn* i det politiske systemet (Aardal 2003; Miller og Listhaug 1990:219).

På den andre siden, og dette er tematikken for denne oppgaven, foreligger enkelte empiriske studier som tyder på at innvandringsskepsis påvirker politisk tillit negativt. Det er imidlertid ikke gjennomført mange studier om dette temaet spesifikt.

Per dags dato finnes de grundigste arbeidene om forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit i et knippe studier utført av McLaren (2010, 2012a, 2012b). Hun har både gjennomført kvantitative undersøkelser på tvers av en rekke europeiske land basert på *European Social Survey*, og studier som bygger på holdningsundersøkelser av britiske respondenter alene der dette temaet er i fokus. Hun argumenterer for at innvandring i manges øyne kommer i konflikt med det som anses som kulturelle forutsetninger for legitimt politisk styre. Det betyr at innvandring og innvandrere anses å utfordre en nasjonal identitet tuftet på felles språk, felles historie, og i noens øyne også en felles etnisk bakgrunn. Brytningene mellom det antatte grunnlaget for en felles nasjonal identitet og konsekvensene av økt

innvandring, utløser i følge McLaren en svikt i tilliten til politiske institusjoner som holdes ansvarlig for innvandringspolitikken som føres.

Også Jack Citrin (2012:10) og Ola Listhaug og Kristen Ringdal (2008) finner en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til politiske institusjoner i bredt anlagte kvantitative studier som søker å forklare det generelle tillitsnivået til vesteuropeiske og amerikanske velgere. Citrin argumenterer langs de samme linjene som McLaren, men benytter andre data enn henne (*World Values Survey*). Listhaug og Ringdal undersøker på sin side forholdet mellom politisk tillit og holdninger til fire forskjellige politiske saksfelt, hvorav ett er innvandring. De konkluderte med at kun holdninger til innvandring har en «substansiell effekt» på tillit til politiske institusjoner. Holdninger til andre saksfelt hadde mindre betydning for politisk tillit (Listhaug og Ringdal 2008:148). Det sistnevnte poenget underbygges av flere andre studier (Aardal 2003:221; Borre 1995:357-358; Gabriel 1995:387).

I norsk sammenheng har flere forskere og studier vist at innvandringskritiske velgere har lavere politisk tillit enn andre velgere (Aardal 1999:184; 2003:221; Aardal og Valen 1995:209; Listhaug og Aardal 2011; Skånvik 1992:127). I samtlige stortingsvalgundersøkelser fra 1993 til 2009 har Valgforskningsprogrammet avdekket sammenhenger mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit.¹ I disse studiene argumenteres det for at innvandring er et mistillitsskapende politisk saksfelt fordi det kjennetegnes av stor avstand mellom innvandringskritiske holdninger og gjeldende offentlig politikk på feltet (Listhaug og Aardal 2011:292), og at kritiske holdninger til innvandring fungerer som en katalysator for misnøye rettet mot også andre samfunnsforhold enn innvandring (Skånvik 1992:127).

I danske studier har Ole Borre (2000), Borre og Jørgen Goul Andersen (1997: kapittel 11) og Goul Andersen (2004: kapittel 12) vist at problemstillinger som angår internasjonale forhold, herunder innvandring, har fungert mistillitsskapende i Danmark. Borre (2000) kaller disse saksfeltene for «kritiske saksfelt». Slike saksfelt kjennetegnes av store holdningsmessige avstander mellom en nasjonalistisk innstilt befolkning, og en kosmopolitisk innstilt elite.

¹ I boken om stortingsvalget i 2005 (Aardal 2007) ble ikke politisk tillit analysert. Jeg har imidlertid analysert dataene fra stortingsvalgsundersøkelsen i 2005, og finner at det samme mønsteret gjentar seg også i denne undersøkelsen.

Mens NATO- og EU-spørsmålet var kritiske saksfelt i dansk politikk på 1970- og 1980-tallet, har innvandringsspørsmålet nå overtatt som det viktigste kritiske saksfeltet i Danmark, hevder Borre (2000:307-308).

I tillegg til studier som angår sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit spesifikt, er det gjennomført mange arbeider som har relevans for dette temaet, men som ikke omhandler det direkte. Christopher Anderson og Aida Paskeviciute (2006) viser til en større litteratur som studerer i hvilken grad etnisk og språklig mangfold forårsaker politiske konflikter og ustabile politisk regimer. Forfatterne hevder at brorparten av denne litteraturen argumenterer for et «konflikt-orientert syn på [etnisk og språklig] heterogenitet» (Anderson og Paskeviciute 2006:785), og framhever blant annet arbeidene til Arendt Lijphart (1968) og Robert Dahl (1971) som eksempler på denne tradisjonen. I tillegg er det vokst frem en stor litteratur som undersøker mulige spenninger mellom etnisk mangfold og *sosial* tillit (Se for eksempel Ivarsflaten og Strømsnes 2012; Putnam 2007; Stolle et al. 2008; Sturgis et al. 2011; Wollebæk et al. 2012:333-334).

Oppsummerende ser det derfor ut til at tidligere forskning peker i retning av at innvandringskritiske holdninger har en negativ effekt på politisk tillit. Samtidig er denne tematikken langt fra fullt ut belyst. Litteraturen som angår forholdet mellom etnisk mangfold og sosial tillit, og forholdet mellom etnisk mangfold og regimestabilitet, har sjeldent *holdnings*aspektet ved innvandringssaken som utgangspunkt. Litteraturen som spesifikt omhandler sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit har også begrensinger. Arbeidene til McLaren (2010, 2012a), Citrin (2012), og Listhaug og Ringdal (2008) har et bredt geografisk nedslagsfelt, men studerer ikke forskjeller mellom land i Europa. Dessuten har disse studiene en vesentlig tematisk begrensning ved at de kun studerer innvandringskritiske holdninger opp mot tillit til politiske institusjoner. De sier derfor lite om den politiske rekkevidden til denne sammenhengen. De skandinaviske studiene har en bredere tilnærming til politisk tillit, men samtidig et snevrere geografisk nedslagsfelt ved at de kun konsentrerer seg om Norge og Danmark. Kombinasjonen av temaets voksende aktualitet, og den relativt knappe oppmerksomheten det har blitt viet i den akademiske litteraturen, borger for flere studier om denne tematikken.

For å gjøre det klart hvordan denne oppgaven skal bidra med kunnskap om temaet skal jeg i neste del av kapittelet presentere oppgavens teoretiske rammeverk. Dette leder i sin tur frem til en presisering av oppgavens hovedproblemstilling.

1.3 Politisk tillit – to teoretiske distinksjoner

Det finnes en lang tradisjon for å betrakte politisk tillit som en kritisk ressurs for et demokrati. Allerede i 1963 argumenterte Gabriel Almond og Sidney Verba (1963) for at stabile demokratier forutsetter en politisk kultur som kombinerer tillit til politiske spilleregler og beslutningsmyndigheter med aktiv og informert deltakelse. Siden den gang har en rekke studier fastholdt at en politisk tillitsfull befolkning er viktig for demokratiske styresett. Blant annet har det blitt argumentert for at politisk tillit bidrar til å skape høyere valgdeltakelse (Grönlund og Setälä 2007), styringsdyktige regjeringer (Hetherington 1998:803), lovlydige borgere (Levi og Stoker 2000:491-493; Marien og Hooghe 2011) og økt sosial tillit (Rothstein og Stolle 2008).

For å konkretisere hvordan sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit skal studeres i denne oppgaven skal jeg benytte meg av det teoretiske rammeverket til Easton (1965, 1975). Denne teorien skjelner mellom to aspekter ved politisk tillit. For det første skiller den mellom ulike *objekter for tillit*. For det andre skiller den mellom to ulike *typer tillit*. Dette teoretiske rammeverket er et egnet analytisk utgangspunkt for å presisere oppgavens hovedproblemstilling. Dessuten har det lenge vært et vanlig sted å starte for å spesifisere begrepet politisk tillit, og det tjener som et viktig referansepunkt i litteraturen på feltet (Se for eksempel Anderson et al. 2005:17-19; Dalton 2004:5-9; Norris 1999a:9-13; 2011:9-12).

1.3.1 Tillitsobjekter

Den første teoretiske distinksjonen jeg skal gjøre rede for er Eastons skille mellom ulike objekter for politisk tillit. Easton skiller mellom tre bestanddeler av et politisk system. Disse betrakter han som tre forskjellige objekter for tillit. Det *politiske fellesskapet* utgjør det mest abstrakte av disse objektene. Easton definerer dette som den overordnede sosiale rammen som ligger til grunn for de konkrete politiske strukturene. Innenfor nyere litteratur om politisk tillit er det vanlig å forstå dette begrepet som en nasjon, og tillit til en nasjon uttrykkes gjerne som

nasjonal identitet eller patriotisme (Klingemann 1999:38-39; Norris 2011:25-26). Det *politiske regimet* er det andre politiske objektet i Eastons typologi. Dette er en samlebetegnelse for tre forskjellige aspekter ved det politiske systemet – dets verdier, normer og institusjoner (Easton 1965:193-206). Verdiene fungerer i følge Easton som grenser for hva som kan bli tatt for gitt i politikken uten å krenke andre. Normene angir hva slags prosedyrer som er akseptable i behandling og gjennomføring av politiske forslag. Og institusjoner definerer Easton som regulariserte mønstre av atferd og forventninger om hvordan aktører i bestemte posisjoner i samfunnet bør oppføre seg. Det tredje tillitsobjektet i Eastons typologi er *politiske aktører*. Med dette sikter han primært til sittende utøvende myndighet (Easton 1965:212).

Norris (2011, 1999b) har videreutviklet Eastons skille mellom ulike tillitsobjekter til en objekttypologi som består av fem forskjellige tillitsobjekter. Denne er mye brukt i empiriske studier av politisk tillit, og det er denne videreføringen av Eastons typologi som vil bli anvendt i denne oppgaven. I likhet med Easton opererer Norris med det politiske fellesskapet og politiske aktører som henholdsvis det mest abstrakte og det mest konkrete tillitsobjektet, men Norris opererer med en annen tredeling av regimekategorien enn Easton. Hun skiller mellom tillit til regimeinstitusjoner («regime institutions»), tillit til regimeprestasjoner («regime performance»), og tillit til regimeprinsipper («regime principles»). Jeg kommer nærmere tilbake til hva som kjennetegner disse tillitsobjektene i kapittel to i form av operasjonaliseringer.

Skillene mellom ulike tillitsobjekter er viktige fordi de åpner for at ulike deler av et politisk system kan nyte ulik grad av og ulike former for tillit.² I vår sammenheng kan man for eksempel se for seg at velgere med innvandringskritiske holdninger har lav tillit til den sittende regjering, men høy tillit til regimets grunnleggende prinsipper. At velgerne har lav tillit til politiske aktører, som er et relativt vanlig fenomen, er ikke nødvendigvis et alvorlig sykdomstegn for demokratiske styresett. Politiske ledere som ikke innehar velgernes tillit kan byttes ut gjennom valg. Hvis objektet for mistillit derimot er de grunnleggende verdiene det politiske systemet styres etter, eller det politiske fellesskapet, kan konsekvensene av lav tillit være mer alvorlige. Russell Dalton (2006:248) argumenter for at fravær av tillit til det

² Eller som Easton (1975:437) skriver «Transparently, not all expressions of unfavorable orientations have the same degree of gravity for a political system. Some may be consistent with its maintenance; other may lead to change».

politiske fellesskapet i ytterste konsekvens kan forårsake store omveltninger, som borgerkrig eller revolusjon.³ Et sentralt poeng i den empiriske litteraturen om politisk tillit har nettopp vært at lav tillit til politiske aktører fullt ut er forenlig med tillit til og oppslutning om demokratiet som styreform (Inglehart 1999:256). Europeiske samfunnsborgere har i tråd med dette blitt gitt betegnelser som «dissatisfied democrats» (Torcal og Montero 2006), «disaffected democrats» (Pharr og Putnam 2000), og «critical citizens» (Norris 1999b).

1.3.2 Tillitstyper

Denne diskusjonen om betydningen av politisk tillit kan imidlertid også knyttes til en annen teoretisk distinksjon som Easton innfører. I tillegg til å skille mellom ulike politiske tillitsobjekter, skiller han også mellom to forskjellige *typer* politisk tillit – spesifikk og diffus tillit (Easton 1965:267-268). Dette er to kvalitativt ulike typer tillit med hver sine årsaker og hver sine konsekvenser. I følge Dalton (2004:8) løper skillet mellom disse tillitstypene som en rød tråd gjennom litteraturen på tillitsfeltet.

Spesifikk og diffus tillit skiller seg grunnleggende sett fra hverandre ved at spesifikk tillit bunner i politiske eller økonomiske evalueringer, mens diffus tillit bunner i følelser. *Spesifikk tillit* er i følge Easton knyttet til i hvilken grad velgere opplever at den offentlige politikken samsvarer med deres egne meninger og holdninger. Denne ideen om betydningen av avstand mellom holdninger og politikk henter inspirasjon fra det teoretiske rammeverket til Anthony Downs (1957). Downs predikerte at velgere som stemmer rasjonelt, vil stemme på det partiet som ligger nærmest deres egne politiske preferanser. Avstand mellom velger og parti var altså det springende punktet for å forklare velgeres valg av parti (Narud 1996:159-161). Den samme logikken ligger bak ideen om spesifikk tillit. Når makthaverne gjennomfører politikk som ikke er i tråd med velgernes holdninger, åpner det seg en avstand mellom eliter og velgere flest. Slike avstander kan skape politisk mistillit. Velgere som innehar holdninger som ikke er i tråd med den faktiske politikken og som ikke føler seg representert, kan bli frustrerte og reagere ved å miste tillit til aktører og institusjoner de holder ansvarlig (Borre 2000:288).

Det finnes en rekke empiriske arbeider som har anvendt denne ideen som en generell forklaring på variasjon i politisk tillit. Mye av denne litteraturen har de tidlige arbeidene til

³ Se også Muller og Jukam (1977:1563) og Lipset (1981:69) for varianter av dette argumentet.

Arthur Miller (1974a, 1974b) som utgangspunkt. Miller hevdet at USA opplevde en politisk tillitskrise på slutten av 1960-tallet på grunn av velgerpolariseringer knyttet til to høyaktuelle politikkområder: Vietnamkrigen og borgerrettighetskampen. Han argumenterte for at en sentrumsorientert politikk fra myndighetenes side skapte stor avstand til velgere på begge fløyene av det politiske spekteret. Disse avstandene genererte lav politisk tillit, og skapte såkalte ”cynics of the left” og ”cynics of the right”. Over 20 år senere undersøkte David King (1997) om avstand mellom folks holdninger og offentlig politikk fortsatt skapte politisk mistillit i USA. Han kom til samme konklusjon som Miller. Til forskjell fra Miller, hevdet han imidlertid at avstanden ikke ble skapt av et polarisert velgerkorps og en sentrumsorientert politikk, men av en polarisering på partinivå og sentrumsorienterte velgere (King 1997:156).

Miller og Listhaug (1998) har testet denne teorien med data fra Norge, Sverige og USA. Deres analyser viser at politisk avstand på utenriks- og innvandringspolitiske spørsmål genererer politisk mistillit. I andre arbeider har Listhaug (1989, 1995) og Miller og Listhaug (1993) demonstrert hvordan tillitsnivået til høyre- og venstresiden i norsk og svensk politikk har variert i takt med hvilke politisk partier som har sittet med regjeringsmakten. Mens det i Norge under arbeiderpartiledelse på 1970-tallet var velgere på venstresiden som hadde høyest politisk tillit, endret dette seg med høyrebølgen på 1980-tallet. Da ble velgerne på høyresiden mest tillitsfulle. Dalton (2004 kapittel 7) argumenterer langs de samme linjene i en bredt anlagt komparativ studie. Det samme gjør Kris Dunn (2012), og Anderson og Christine Guillory (1997). De viser at velgeres politiske tillit både er betinget av hvorvidt velgerne *opplever* seg representert i det politiske systemet gjennom politiske partier, og av den *faktiske* representasjonsbredden i partisystemet.

Easton understreker imidlertid at denne type politisk betinget tillit alltid vil svinge i et demokrati der makten veksler mellom ulike politiske aktører. Politiske systemer er derfor nødt til å søke støtte også i en annen og mer grunnleggende form for tillit.⁴ Easton sikter her

⁴ Easton (1965:269) skriver at «no regime or community could gain general acceptance and no set of authorities could expect to hold power if they had to depend exclusively or even largely on outputs to generate support as a return for specific and identifiable benefits.» Hvor kritisk politisk avstand og mangel på spesifikk tillit er for demokratier, er imidlertid et omdiskutert tema i litteraturen om politisk tillit. Problemstillingen er særlig kjent fra en klassisk debatt mellom Miller og Citrin (Citrin 1974; Citrin og Green 1986; Miller 1974a, 1974b). Miller argumenterte som vi så for at fallende politisk tillit i USA skyldtes velgerpolariseringer og politisk avstand - altså en spesifikk form for politisk mistillit. Miller mente at denne mistilliten ikke bare ble rettet mot myndighetene, men at hele det politiske systemet ble rammet. Han beskrev det som “a situation of widespread, basic discontent and political alienation in the United States”(Miller 1974a:951). Citrin aksepterte Millers empiriske resultater, men fortolket dem annerledes. I følge ham skapte velgerpolarisering og politisk avstand

til tillit som ikke er betinget av politiske avstander og grad av representasjon. Mens noen velgere er tillitsfulle uavhengig av hvilken politikk som føres, vil andre være lite tillitsfulle selv om politikken er i tråd med deres egne synspunkter. Eastons begrep om *diffus tillit* er ment å fange opp denne type politiske tillit (og mistillit). Han definerer diffus tillit som tilslutning til et politisk objekt for objektets egen skyld (Easton 1965:274; 1975:444). Dalton (2006:248) hevder at dette mer dreier seg om en sinnstilstand enn en holdning. Det er snakk om en grunnleggende forpliktelse overfor det politiske systemet som sjeldent endres av atferden til de politiske myndighetene. Snarere er det en form for tillit som man ofte sosialiseres til allerede fra man er barn. Diffus tillit er følgelig ikke betinget av politiske avstander og grad av representasjon slik spesifikk tillit er, og den rettes sjeldent mot politiske myndigheter og institusjoner. Snarere uttrykker den tillit til helt overordnede deler av et politisk system som regimeprinsippene eller det politiske fellesskapet.

Fravær av denne type tillit kan være alvorlig. Dalton (2006:249) gir et eksempel. Han mener at Weimarrepublikkens fall og nazistenes maktovertakelse i Tyskland var en konsekvens av fravær av diffus politisk tillit. Han argumenterer for at en serie med kritiske hendelser – dolkestøtlegenden, kuppforsøk fra både høyre- og venstresiden, og hyperinflasjonen – forhindret det politiske systemet i å bygge opp et reservoar av diffus tillit. Dette gjorde at Weimarrepublikken ikke var i stand til å stå i mot den spesifikke mistilliten som ble skapt da den økonomiske depresjonen inntraff på 1930-tallet.

Disse to tillitstypene angir altså to grunnleggende forskjellige perspektiver på hva som forklarer politisk tillit. I så måte har de mye til felles med andre teoretiske rammeverk som systematiserer generelle forklaringer på politisk tillit.⁵ Fordi siktemålet med denne oppgaven ikke er å forklare politisk tillit *generelt*, men å studere den antatte sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit *spesielt*, har de to tillitstypene et mer avgrenset siktemål her. Her aktualiserer de spørsmålet om i hvilken grad lav tillit blant

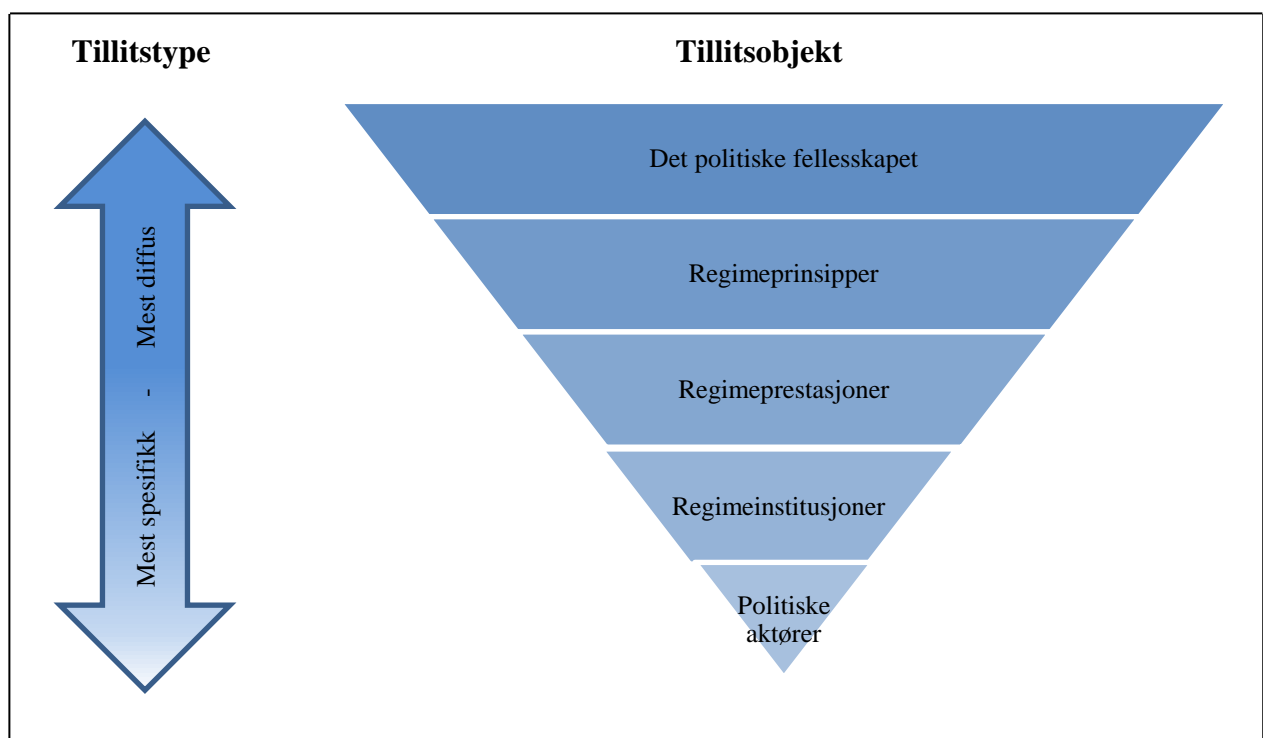
mistillit, men denne mistilliten var kun rettet mot ett tillitsobjekt, og det var utøvende myndighet. Tilliten til systemet som helhet ble med andre ord ikke truet av politiske avstander og polarisering, hevdet Citrin.

⁵ William Mishler og Richard Rose (2001) og Timothy Wong m.fl. (2011) skiller for eksempel mellom institusjonelle og kulturelle forklaringer. De institusjonelle forklaringene har mye til felles med ideen om spesifikk tillit, mens de kulturelle forklaringene minner om ideen om diffus tillit. Bas Denters m.fl. (2007) og Kenneth Newton (2006) skiller på sin side mellom politiske forklaringer på den ene siden, og kulturelle forklaringer på den andre siden. Margareth Levi og Laura Stoker (2000) skiller mellom interesse- og normbaserte forklaringer. Disse forskjellige forklaringstypologiene er ikke identiske med Eastons begrepspar, men meningsinnholdet er overlappende. I følge Dalton (2004:8) har de alle sammen til felles at de skiller mellom evaluerende og affektive forklaringer på politisk tillit.

innvandringskritiske respondenter primært er politisk betinget og kan forklares av stor politisk avstand og mangel på representasjon (spesifikk tillit), eller om mistilliten stikker dypere enn politiske evalueringer (diffus tillit).

Som en oppsummering av denne diskusjonen framstilles i figur 1.1. det teoretiske rammeverket til Easton for studier av politisk tillit. Figuren skiller mellom ulike objekter for politisk tillit, og ulike typer politisk tillit. Den viser også hvordan disse teoretiske distinksjonene er relatert til hverandre. I neste del av kapittelet skal jeg klargjøre hvordan dette teoretiske rammeverket skal anvendes i de forestående empiriske analysene.

Figur 1.1. Teoretisk rammeverk for studier av politisk tillit

Figuren er inspirert av Norris (2011:24). Takk til Áila Márge Varsi Balto (2011:160) for gode oversettelser av Eastons og Norris' kategorier til norsk.

1.4 Analytisk rammeverk

I innledningen av dette kapittelet ble følgende hovedproblemstilling presentert: «I hvilken grad og på hvilken måte er det en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit blant velgere i Europa?» I lys av teorien jeg nå har gjort rede for er det grunnlag for å presiseres denne hovedproblemstillingen i ulike delproblemstillinger. Disse delproblemstillingene vil styre de forestående empiriske analysene. For oversiktens skyld har jeg valgt å ordne delproblemstillingene etter hvorvidt de angår forhold på *individnivå* (første delproblemstilling), eller forhold på *landnivå* (andre og tredje delproblemstilling).

Den første problemstillingen har Eastons og Norris' skille mellom ulike tillitsobjekter som analytisk utgangspunkt. Den lyder som følger:

- i) *I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom velgeres holdninger til innvandring og deres tillit til henholdsvis regimeinstitusjoner, regimeprestasjoner og regimeprinsipper i Europa?*

Presiseringen av forskjellige tillitsobjekter har to viktige funksjoner i oppgaven. For det første angir presiseringen til hvilken del av det politiske systemet tilliten svikter for innvandringskritiske velgere. Er det kun til konkrete politiske institusjoner, eller er det også til systemet som helhet? Ved hjelp av dette analytiske grepet kan jeg spesifisere det jeg kaller den politiske rekkevidden til den antatte sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit. For det andre vil denne presiseringen strukturere de forestående empiriske analysene. I hvert sitt analysekapittel vil sammenhengen mellom holdninger til innvandring og ett av tillitsobjektene analyseres. I kapittel tre analyseres sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeinstitusjoner*, i kapittel fire analyseres sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeprestasjoner*, og i kapittel fem studeres sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeprinsipper*.

Den andre delproblemstillingen angår forhold på landnivå, og knytter seg til disse sammenhengenes geografiske rekkevidde. I litteraturgjennomgangen viste jeg at den empiriske forskningen som er gjort på sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit i liten grad har vært interessert i variasjoner mellom land. Det er derfor uklart om

denne sammenhengen er et alleuropeisk fenomen, eller om den er spesifikk for ett land eller én region i Europa. Finnes den for eksempel både i Øst- og Vest-Europa? For å finne ut av dette er den andre delproblemstillingen også av deskriptiv art og lyder som følgende:

- ii) *Varierer sammenhengene mellom holdninger til innvandring og politisk tillit mellom land i Europa?*

Den siste delproblemstillingen dreier seg om hvilke forhold på landnivå som forklarer denne angivelige variasjonen. I lys av Eastons skille mellom to typer tillit fokuserer jeg i analysene på betydningen av politisk avstand og mangel på representasjon. Stor politisk avstand mellom holdninger og gjeldende offentlig politikk, samt grad av representasjon i det politiske systemet, har vi sett at fremstår som dominerende forklaringer på politisk tillit og mistillit i litteraturen. I tillegg fremstår dette som plausible forklaringer på den antatte sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Dette grepet gir grunnlag for å vurdere om tilliten til innvandringskritiske respondenter er av spesifikk eller diffus art. Jeg spør derfor til slutt:

- iii) *I den grad sammenhengene mellom holdninger til innvandring og politisk tillit varierer mellom land i Europa, kan politisk avstand og mangel på representasjon bidra til å forklare denne variasjonen?*

1.5 Hypoteser og kausalmodell

Videre skal jeg utlede hypoteser som angir konkret hvilke forventninger jeg har til disse delproblemstillingene. Jeg følger samme logikk som tidligere ved at hypoteser på individnivå presenteres først, og deretter hypoteser på landnivå.

De fleste studiene som empirisk har undersøkt forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit har studert tillit til regimeinstitusjoner spesielt (Citrin 2012; Listhaug og Ringdal 2008; McLaren 2010, 2012a, 2012b). I disse arbeidene er det gjentatte ganger demonstrert at innvandringskritiske holdninger har en negativ effekt på institusjonell tillit. Det virker derfor rimelig å forvente at innvandringskritiske holdninger svekker tillit til regimeinstitusjoner. Vi vet imidlertid mindre om effekten av innvandringskritiske holdninger på andre politiske

tillitsobjekter. Rammer innvandringskritiske holdninger også tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper?

Som det har blitt påpekt i dette kapittelet er det et sentralt funn i litteraturen om politisk tillit at mens tilliten til politiske aktører og institusjoner har kommet under press, er europeeres tillit til demokratiet som regimeprinsipp likevel allmenn (Inglehart 1999; Norris 1999b). I tillegg er politiske aktører og institusjoner ansvarlig for innvandringspolitikken som føres, og ikke demokratiet som helhet. Det virker derfor rimelig å anta at innvandringskritiske holdninger i mindre grad rammer tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper enn det rammer tillit til regimeinstitusjoner. Derfor utledes følgende to hypoteser om sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit:

H1A Individuer med kritiske holdninger til innvandring har, alt annet likt, lavere politisk tillit enn andre individer.

H1B Denne sammenhengen er, alt annet likt, sterkest for tillit til regimeinstitusjoner, svakere for tillit til regimeprestasjoner, og enda svakere for tillit til regimeprinsipper.

Før jeg går videre er det nødvendig kort å kommentere hvilke antagelser om kausalitet som denne og de neste hypotesene hviler på. Det er et gjennomgående argument i denne oppgaven at sammenhengen mellom velgeres holdninger til innvandring og deres politiske tillit skapes av at holdninger til innvandring påvirker politisk tillit. Jeg forventer med andre ord at det går en effekt *fra* holdninger til innvandring *til* politisk tillit. Vi har imidlertid her å gjøre med en sammenheng mellom to *holdninger* som det er vanskelig å ordne i en tidsrekkefølge. Som en følge av dette er det krevende å si noe sikkert om retningen på sammenhengen (Lund 2002:117). Retningsproblemet spesifikt, og forholdet mellom kausalitet og samvariasjon mer allment, diskuteres derfor grundig i oppgavens metodekapittel (kapittel 2.4.3). På dette stadiet i oppgaven begrenser jeg meg til å understreke konklusjonen denne diskusjonen fører frem til: Det antas at det er holdninger til innvandring som primært påvirker politisk tillit, og ikke omvendt.

De neste hypotesene som utledes angår hvilke forhold på individnivå som bidrar til å forklare de antatte sammenhengene. Jeg har tidligere i kapittelet argumentert for betydningen av politisk avstand og mangel på representasjon for å forklare variasjoner i politisk tillit. Av Beate Huseby (2000) og Borre (2000) er det fremholdt at slike faktorer er spesielt negativt for politisk tillit når de knytter seg til saksfelt som innvandring. Begrunnelsen for dette er at innvandring er en såkalt posisjonssak (Stokes 1963). Det vil si at det er uenighet om ikke bare virkemidlene, men også om målsettingen for politikken på dette feltet. I slike saker hevder Huseby at politisk avstand og mangel på representasjon skaper lav politisk tillit. Dette i motsetning til i valenssaker der det avgjørende i et tillitsperspektiv snarere er hvorvidt styrende myndigheter evner å oppnå sine målsettinger. I slike saker vil mangel på representasjon og politisk avstand sjeldent være et problem (Huseby 2000:17).

Polarisering og store politiske avstander er egenskaper som kjennetegner nettopp innvandringsfeltet (Beck og Camarota 2002; Listhaug og Aardal 2011:292). Listhaug og Bernt Aardal understreker at innvandringsspørsmålet vekker sterke følelser for mange velgere. Spesielt gjelder dette for personer som ikke deler myndighetenes innvandringspolitiske målsettinger, og som ønsker seg en mer restriktiv innvandringspolitikk. De peker også på at den politiske avstanden mellom innvandringskritiske velgere og myndighetene ofte forblir stor til tross for regjeringsskifter. Dette skyldes at hverken sentrum-venstre-regjeringer, eller regjeringer med tyngdepunkt i sentrum-høyre, fører en innvandringspolitikk som er tilstrekkelig restriktiv for de mest innvandringskritiske velgerne. Politisk avstand og mangel på representasjon fremstår derfor som en plausibel forklaring på at innvandringskritiske holdninger kan skape lav politisk tillit. På bakgrunn av dette utledes følgende hypotese:

H2 Politisk avstand og mangel på representasjon bidrar til å forklare sammenhengen mellom innvandringskritiske holdninger og lav politisk tillit.

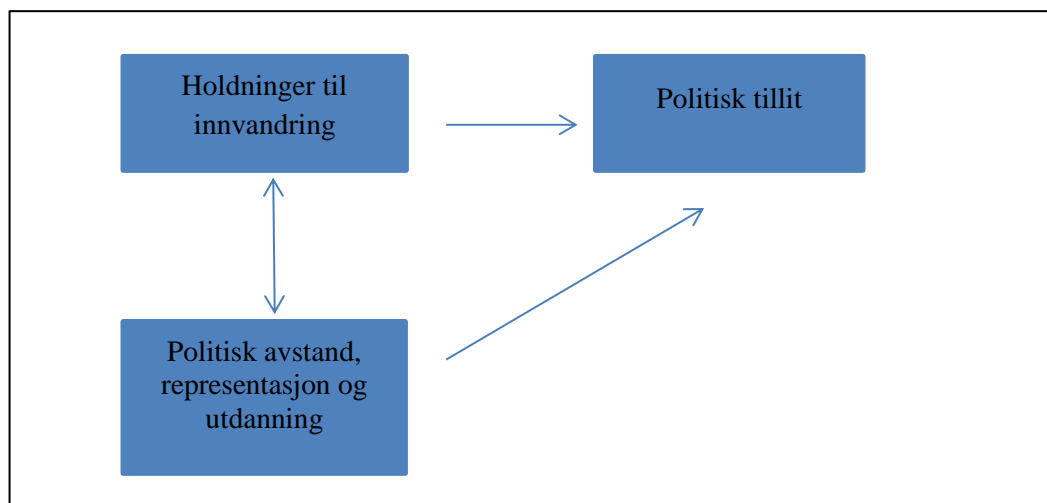
Det antas videre at også velgeres utdanningsnivå bidrar til å forklare den antatte sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit. Tidligere analyser har vist at velgere med innvandringskritiske holdninger er overrepresentert blant dem med lav utdanning. Omvendt er det vist at innvandringskritiske velgere er underrepresentert blant dem med universitets- eller høyskoleutdannelse (Aardal og Valen 1995:173). Det er

også et solid funn at oppslutningen om høyrepopulistiske partier – som særlig er populære blant innvandringskritiske velgere – er uforholdsmessig stor blant velgere med lav eller ingen utdanning (Jupskås 2012:124). Det er imidlertid mer uklarhet knyttet til hvilken betydning utdanning har for politisk tillit. Newton (2007:352-353) hevder at politisk tillit primært forklares av politiske egenskaper – som mangel på representasjon – og ikke av sosiodemografiske egenskaper som utdanning. Listhaug (1989:231-233) argumenterer på den andre siden sterkt for at utdanning ved for det første å være en individuell ressurs, og for det andre ved å konstituere sosiale skiller mellom høyt og lavt utdannede grupper, har betydning for politisk tillit.⁶ I tråd med resonnementet til Listhaug utledes følgende hypotese:

H3 Individens utdanningsnivå bidrar til å forklare sammenhengen mellom innvandringskritiske holdninger og lav politisk tillit.

Det antatte forholdet mellom individers holdninger til innvandring og deres politiske tillit på individnivå kan skjematisk fremstilles som i figur 1.2. Kausalmodellen illustrer at holdninger til innvandring forventes å påvirke politisk tillit direkte, men at det samtidig forventes at noe samvariasjon mellom de to fenomenene skyldes politisk avstand og mangel på representasjon, og utdanning.

Figur 1.2. Generell kausalmodell for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit på individnivå

⁶ Listhaug (1989:231) understreker at ressursperspektivet knyttet til utdanning er spesielt relevant for å forklare tro på egen evne til å påvirke politikk (internal efficacy). Han anvender imidlertid utdanning også for å forklare politisk tillit.

Det neste settet med hypoteser som skal utledes angår sammenhengens variasjon mellom land. Dette er det som nevnt forsket mindre på tidligere. Vi vet imidlertid at en voksende innvandringskritisk opinion ikke er et fenomen eksklusivt for ett land eller én region i Europa. I en litteraturoversikt over forskning på holdninger til innvandring skriver Alin Ceobanu og Xavier Escandell (2010:311) at «kritiske holdninger overfor innvandrere og innvandring er et utbredt og slående likt fenomen på tvers av mottakerland».⁷ Likevel finnes det gode grunner til å anta at sammenhengen varierer mellom land. Fredrik Sagafoss (2011:83) viser for eksempel at forskjellige forklaringer bør tas i bruk når politisk tillit skal forklares i henholdsvis Øst- og Vest-Europa. Samtidig viser Marc Hooghe og Tim Reeskens (2009:95) at det er store forskjeller innad i Europa med hensyn til hva slags innvandringspolitikk som føres. Siden det er gjort lite forskning på dette konkrete spørsmålet tidligere utleder jeg en generell hypotese om sammenhengens variasjon mellom land:

H4 Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit varierer mellom land i Europa.

Den siste hypotesen som skal utledes angår *hvorfor* denne sammenhengen angivelig varierer mellom land. Jeg fokuserer på to egenskaper ved land som har sin begrunnelse i teorien om betydningen av politisk avstand og mangel på representasjon.

For det første kan man tenke seg at styrken på sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit er betinget av hva slags innvandringspolitikk som føres i de respektive landene. Dersom teorien om politisk avstand stemmer bør vi forvente at sammenhengen er sterkest i land som fører en *liberal* innvandringspolitikk. Her vil avstanden mellom synspunktene til innvandringskritiske velgere og politikken som føres på innvandringsfeltet være størst.

For det andre kan det tenkes at høyrepopulistiske partier spiller en rolle for styrken på denne sammenhengen. I litteraturen om disse partiene finnes to kontrasterende teorier om dette temaet (Jupskås 2012:212-215).⁸ På den ene siden hevdes det at disse partiene fungerer som «kanaler» inn i det politiske systemet for innvandringskritiske velgere, og på denne måten

⁷ Min egen oversettelse.

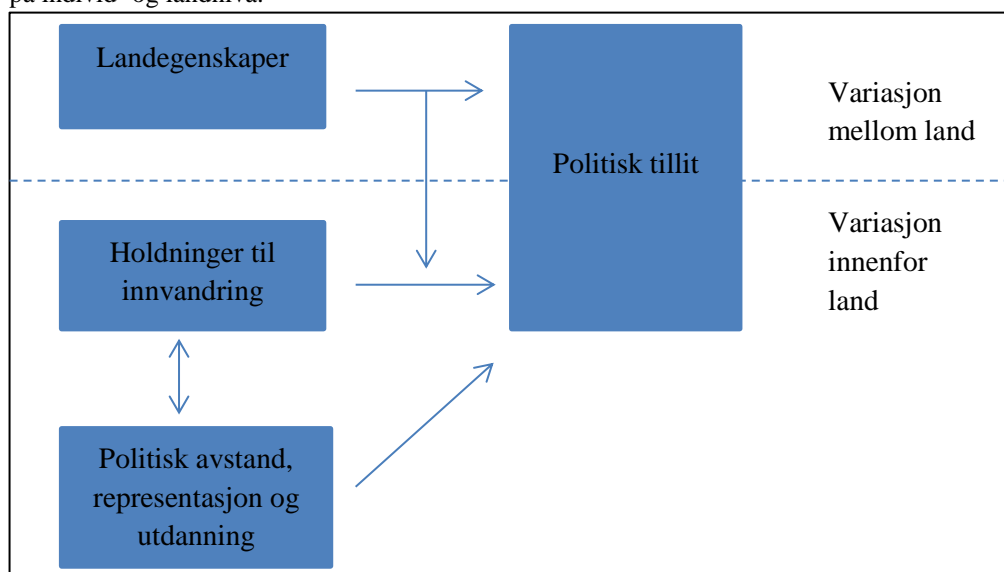
⁸ I framstillingen til Jupskås angår disse argumentene forholdet mellom høyrepopulistiske partier og vold i samfunnet. Argumentene er imidlertid overførbare til forholdet mellom høyrepopulistiske partier og politisk tillit.

bidrar til å dempe politisk mistillit i denne velgergruppen. På den andre siden hevdes det av andre at disse partiene bidrar til å forsterke allerede eksisterende politisk mistillit fordi populisme og protest utgjør en viktig del av disse partienes egenart. Fordi jeg i denne oppgaven undersøker betydningen av politisk avstand og mangel på representasjon, legges det første av disse argumentene til grunn. I tolkningen av de empiriske resultatene kommer jeg imidlertid tilbake til denne dobbeltheten ved de høyrepopulistiske partiene. Følgende hypotese utledes om årsaken til den antatte geografiske variasjonen til sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit:

H5 I land som fører en liberal innvandringspolitikk, og i land der høyrepopulistiske partier ikke er representert i parlamentet, vil det være en sterkere sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit enn i andre land, alt annet likt.

Oppsummerende fremstilles hypotesene som er presentert, grafisk i figur 1.3. Her er figur 1.2. utvidet ved at kausalmodellen nå ikke bare fremstiller det antatte forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit på individnivå, men også illustrerer antagelsen om forholdet mellom denne sammenhengen og egenskaper ved land. Figuren viser at det antas at egenskaper ved land, her utforming av innvandringspolitikk og representasjon av høyrepopulistiske partier, forventes å påvirke individnivåsammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit.

Figur 1.3. Generell kausalmodell for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit på individ- og landnivå.

1.6 Disposisjon

Gangen videre i oppgaven er som følger:

I kapittel 2 presenteres datamaterialet som skal anvendes i analysene, valg av metode begrunnes, og analysenes variabler operasjonaliseres. Kapittelets hovedargument er at flernivåanalyse er en fruktbar analysemetode for å besvare oppgavens problemstilling. Mot slutten av kapittelet diskuteres hvilke utfordringer denne metoden innebærer, og jeg tydeliggjør hvordan disse utfordringene håndteres.

Etter dette kapittelet følger tre kapitler der jeg nærmer meg oppgavens problemstilling empirisk. Jeg gjennomfører tre separate flernivåanalyser av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Tre forskjellige dimensjoner ved politisk tillit blir analysert. I kapittel 3 analyseres sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeinstitusjoner*, i kapittel 4 analyseres sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeprestasjoner*, og i kapittel 5 studeres sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeprinsipper*. Hvert av disse kapitlene har oppgavens tre delproblemstillinger som analytisk utgangspunkt.

Analysene viser at kritiske holdninger til innvandring ikke bare bidrar til lav tillit til regimeinstitusjoner, men også lav tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper i store deler av Vest-Europa. I kapittel 6 diskuterer jeg implikasjonene av disse funnene. Tre temaer står i fokus. For det første diskuterer jeg hvilke følger funnene har for det teoretiske rammeverket til Easton. I denne diskusjonen står nytteverdien av skillet mellom politiske tillitsdimensjoner sentralt. For det andre diskuterer jeg hvilke empiriske implikasjoner som følger av en kobling mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit. Her henter jeg opp igjen Eastons skille mellom spesifikk og diffus tillit, og jeg diskuterer med utgangspunkt i dette begrepsparet i hvilken grad funnene fra analysene representerer en demokratisk utfordring. For det tredje diskuterer jeg avslutningsvis hvilke nye problemstillinger som peker seg ut for videre forskning i lys av funnene i oppgaven.

Jeg begynner imidlertid med å gjøre rede for data og metode.

2 Data og metode

Dette kapittelet er strukturert i fire deler. I første del presenteres dataene som skal benyttes til å besvare oppgavens problemstilling. I andre del begrunnes valget av flernivåanalyse som metode, og flernivåmodellene som skal estimeres spesifiseres. I tredje del gjennomføres operasjonaliseringer, før jeg til slutt diskuterer tre metodologiske utforinger knyttet til oppgavens analyseopplegg.

2.1 Data

2.1.1 Hvilke data?

I flernivåanalyse anvendes strukturerte data. Det vil si data som er inndelt i nivåer der enheter på nivå 1 er strukturert, eller «nøstet», innenfor enheter på nivå 2 (Christophersen 2009:231).

I denne oppgaven utgjør *individer* nivå 1-enhetene og *land* nivå 2-enhetene.

Individnivådataene som benyttes hentes fra fjerde runde av *European Value Study* (EVS).⁹

Dette er en tverrnasjonal surveyundersøkelse som er gjennomført i 47 land og regioner i Europa og Asia. Dataene er samlet inn i perioden 2008-2010 gjennom ansikt-til-ansikt intervjuer. Enhetene i datasettet er personer over 18 år, og datasettet inneholder informasjon om totalt 67 786 respondenter. Disse er trukket gjennom stratifiserte sannsynlighetsutvalg for å sikre hensynet til representativitet. EVS har som siktemål å inkludere 1500 respondenter fra hvert land.¹⁰ Dessuten opererer EVS med en målsetting om en svarprosent på 70 prosent per land (Kittilson 2007:871). Den reelle svarprosenten for hvert land er oppgitt i vedlegget.

EVS inneholder spørsmål om et bredt spekter av politiske og sosiale emner. Her finnes spørsmål som måler politisk tillit, samt spørsmål om respondentenes holdninger til innvandring. Omfanget av relevante indikatorer gjør EVS til et attraktivt datasett for denne oppgaven.¹¹

⁹ EVS (2008-2010): European Values Study 2008, 4th wave, Integrated Dataset. GESIS Data Archive, Cologne, Germany, ZA4800 Data File Version 2.0.0 (2010-11-30) doi:10.4232/1.10188 (<http://dx.doi.org/10.4232/1.10188>)

¹⁰ Land med færre enn 1500 respondenter er Island (800), Kypros (1000), Irland (1013), Norge (1090), Finland (1134), Sverige (1187) og Sveits (1272)

¹¹ Dessuten finnes det etter hva jeg vet få gode alternativer å benytte til denne oppgavens formål. European Social Survey (ESS) har for eksempel en rekke spørsmål om holdninger til innvandring, men ikke et tilstrekkelig antall spørsmål om politiske tillit for denne oppgaven.

Landnivådataene som benyttes i analysene hentes fra flere kilder. Kvantitative mål på innvandringspolitikk hentes fra *Migrant Integration Policy Index*¹² (MIPEX). Dette er et konsortium av europeiske organisasjoner ledet av British Council og Migrant Policy Group i Brussel. MIPEX tilbyr empiriske mål på innvandringspolitikken til 33 land med fokus på landenes tildeling av rettigheter til innvandrere. Data om politiske partier og deres oppslutning er hentet fra nettressursen *Parties and Elections in Europe*.¹³ Dessuten er landenes HDI-skårer hentet fra hjemmesiden til UNDP.¹⁴

2.1.2 Hvilke land?

I kapittel 1 ble det argumentert for at to *europeiske* utviklingstrekk – en voksende innvandringskritisk opinion, og synkende politisk tillit – aktualiserer denne studien av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. I tråd med denne argumentasjonen avgrenses utvalget av land i oppgaven til Europa.¹⁵ Når det gjelder hvor mange og hvilke land som bør inkluderes i analysene er det nødvendig å gjøre en avveining.

På den ene siden er et av formålene med denne oppgaven å studere den geografiske rekkevidden til sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Et slikt formål taler for at respondenter fra et bredt utvalg av land bør inkluderes i analysen, herunder østeuropeiske land. Tidligere forskning på politisk tillit har i følge Sagafos (2011:5) enten sett bort fra nye demokratier i Øst-Europa og fokusert utelukkende på regimer i Vest-Europa, eller studert den direkte effekten av den post-kommunistiske arven i de østeuropeiske landene. Det er gjort få studier som undersøker hvordan forklaringer på politisk tillit varierer mellom disse to politiske kontekstene. Dette taler for å inkludere land fra både Øst- og Vest-Europa i denne oppgaven.

¹² <http://www.mipex.eu/>

¹³ <http://www.parties-and-elections.eu/>

¹⁴ <http://hdrstats.undp.org/en/tables/>

¹⁵ Sviktende politisk tillit har i høyeste grad også funnet sted i USA (King et al. 1997; Pharr og Putnam 2000). Dette taler for at også USA kunne blitt inkludert i analysene. Men som Citrin og John Snides (2008:34) argumenterer for, har USA helt særegne erfaringer med innvandring som fenomen, og disse skiller seg markant fra europeiske erfaringer og europeisk historie. Det virker derfor rimelig å isolere Europa som studieobjekt i denne sammenhengen.

På den andre siden må dette hensynet balanseres mot faren som ligger i å sammenligne enheter med svært ulike egenskaper (Collier 1993:111; Lijphart 1975:163). Ved å sammenligne såkalte ikke-sammenlignbare enheter, kan man miste kontrollen over bakenforliggende variabler, og derigjennom svekke den indre validiteten til studien (Skog 2004:44). Dessuten risikerer man å sammenligne ikke-ekvivalente størrelser (Harkness et al. 2003:153-154).

Jeg har valgt å inkludere respondenter fra europeiske land som vurderes som «frie» av Freedom House i analysene.¹⁶ Dette synes som et fornuftig skjæringspunkt mellom disse hensynene, og det innebærer at respondenter fra 17 vesteuropeiske og 10 østeuropeiske land tas med i utvalget. På den ene siden deler disse landene en grunnleggende demokratisk kultur som bidrar til å gjøre dem sammenlignbare. På den andre siden aktualiserer bredden av land spørsmålet om den geografiske rekkevidden til sammenhengen jeg studerer. Respondenter fra europeiske land som klassifiseres som delvis eller ikke frie av Freedom House ekskluderes fra analysene. Dessuten utelates respondenter fra Island, Malta og Kypros.¹⁷ I sum reduserer disse avgrensningene dataene til å omfatte 39 827 respondenter fra 27 land. Landene som er inkludert i analysen presenteres i tabell 2.1.¹⁸

¹⁶ <http://www.freedomhouse.org/>.

¹⁷ Island utelates på grunn av mangel på data på landnivå. Kypros og Malta utelates fordi respondentene fra disse landene har svært avvikende holdninger fra resten av respondentene i utvalget, og er å oppfatte som uteliggere. Selv om det ikke er ideelt å utelate respondenter fra to land på denne måten, vurderes dette som et mindre problem enn at disse landene fører til skjeve estimater.

¹⁸ Følgende land i datasettet er utelatt: Albania, Armenia, Aserbajdsjan, Bosnia-Herzegovina, Hviterussland, Georgia, Island, Kosovo, Kypros, Makedonia, Malta, Moldova, Montenegro, Russland, Serbia, Tyrkia og Ukraina.

Tabell 2.1. Land som inkluderes i analysene

Vest-Europa	Øst-/Sentral-Europa
Belgia	Bulgaria
Danmark	Estland
Finland	Latvia
Frankrike	Litauen
Hellas	Polen
Irland	Romania
Italia	Slovenia
Luxemburg	Slovakia
Nederland	Tsjekkia
Norge	Ungarn
Portugal	
Spania	
Storbritannia	
Sveits	
Sverige	
Tyskland	
Østerrike	

2.2 Metode

2.2.1 Begrunnelse for flernivåanalyse

Den viktigste grunnen til å benytte flernivåanalyse er at denne analyseteknikken er egnet til å besvare oppgavens problemstilling. Fordi flernivåanalyse anerkjenner at dataene er strukturert, kan man med denne metoden estimere regresjonsmodeller som tillater at regresjonskoeffisienter varierer mellom ulike nivå 2-enheter (Bickel 2007:153). Det betyr at jeg i denne oppgaven kan estimere med en spesifisert grad av sikkerhet i hvilken grad sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit varierer mellom land i Europa. Videre kan man ved hjelp av flernivåanalyse teste om egenskaper ved nivå 2-enhetene forklarer at sammenhenger på nivå 1 varierer mellom nivå 2-enheter. Det betyr at man kan behandle sammenhenger på nivå 1 som *utfall* som skal forklares av forhold på nivå 2 (Bickel 2007:150). Denne teknikken er egnet til å teste om kjennetegn ved nasjonal innvandringspolitikk og representasjonen av høyrepopulistiske partier (nivå 2) kan forklare at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit (nivå 1) varierer mellom land i Europa.

I tillegg har flernivåanalyse noen statistiske fordeler for min type analyse. Fordi metoden anerkjenner at dataene er strukturerte, er den tilpasset datasett med avhengige observasjoner (Snijders og Bosker 2012:6). Dette er viktig i denne oppgaven fordi det er rimelig å forvente at det finnes en viss grad av homogenitet blant respondentene innenfor hvert enkelt land. Dersom denne type avhengighet mellom observasjoner ikke tas hensyn til – ved for eksempel å benytte OLS-regresjon som krever uavhengige observasjoner – vil standardfeilen til estimatene undervurderes. Avhengighet reduserer standardfeilen til estimatene fordi det fører til at den effektive utvalgsstørrelsen er mindre enn det faktiske antallet analyseenheter i datasettet (Christophersen 2009:231). Dette åpner for at det blir lettere å begå type 1-feil hvor man forkaster en nullhypotese når den egentlig ikke skal forkastes (Bickel 2007:111). Med flernivåanalyse overvurderes ikke antall analyseenheter, og standardfeilen til parameterestimatene blir korrekt estimert.

2.2.2 Spesifisering av flernivåmodeller

En flernivåmodell kan formaliseres gjennom et sett med regresjonsligninger på nivå 1 og nivå 2 (Enders og Tofighi 2007:122-123). En nivå 1-regresjonsligning for en modell med én forklaringsvariabel kan skrives som

$$Y_{ij} = \beta_{0j} + \beta_{1j}(X_{ij}) + r_{ij}$$

Her er β_{0j} konstantleddet for landet j , β_{1j} er regresjonskoeffisienten for landet j , og r_{ij} representerer nivå 1-residualen. Indeksen j markerer altså størrelser som tillates å variere mellom land, her konstantleddet og regresjonskoeffisienten. Disse størrelsene kan spesifiseres gjennom nivå 2-modeller som kan skrives som

$$\begin{aligned}\beta_{0j} &= \gamma_{00} + u_{0j} \\ \beta_{1j} &= \gamma_{10} + u_{1j}\end{aligned}$$

Her er konstantleddet og regresjonskoeffisienten uttrykt som en funksjon av gjennomsnittet til henholdsvis konstantleddet (γ_{00}) og regresjonskoeffisienten (γ_{10}) over alle landene i utvalget, i tillegg til residualledd som beskriver landet j sitt avvik fra disse gjennomsnittene (henholdsvis

u_{0j} for konstantleddet og u_{1j} for regresjonskoeffisienten). Ved å kombinere disse ligningene kan en fullstendig flernivåmodell skrives slik:

$$Y_{ij} = \gamma_{00} + u_{0j} + \gamma_{10}(X_{ij}) + u_{1j}(X_{ij}) + r_{ij}$$

Med denne modellen som utgangspunkt kan regresjonsmodellene som skal estimeres i de kommende analysekapitlene spesifiseres. Tre forskjellige typer flernivåmodeller vil bli estimert.¹⁹ Den første av dem er den enkleste. Her forventes konstantleddet å variere mellom land (nivå 2-enhetene), men alle regresjonskoeffisientene, herunder holdninger til innvandring, forventes å være like sterke i alle land.²⁰ Dette er en såkalt *fixed effect*- eller *random intercept model* og den vil bli brukt for å undersøke delproblemstilling 1 - altså i hvilken grad det faktisk finnes en sammenheng mellom holdninger til innvandring og politisk tillit i Europa.²¹ Modellen skrives på følgende måte:

$$Y_{ij} = \gamma_{00} + u_{0j} + \gamma_{10}(X_{ij}) + r_{ij}$$

Den andre modelltypen er en såkalt *random slope model*. Dette er en utvidelse av den første modelltypen. Her tillates ikke bare konstantleddet å variere mellom land, men også regresjonskoeffisienten (les: effekten av holdninger til innvandring). Denne modelltypen vil bli brukt for å undersøke delproblemstilling 2 – altså i hvilken grad sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit varierer mellom land i Europa.²² Modelltypen kan spesifiseres som følger:

$$Y_{ij} = \gamma_{00} + u_{0j} + \gamma_{10}(X_{ij}) + u_{1j}(X_{ij}) + r_{ij}$$

¹⁹ Denne fremgangsmåten for de empiriske analysene er inspirert av masteroppgaven til Hoff (2011).

²⁰ Denne modelltypen ligger til grunn for modell 1-3 i tabell 3.1., 4.1. og 5.1.

²¹ Vi ser her at variasjonsleddet til regresjonskoeffisienten ($u_{1j}(X_{ij})$) ikke estimeres.

²² Denne modelltypen ligger til grunn for modell 4 i tabell 3.1., 4.1. og 5.1.

I den siste og mest raffinerte modelltypen inkluderes i tillegg variabler på nivå 2 (γ_{01}), samt kryssnivåsamspill (γ_{11}) mellom nivå 1-forklaringsvariabler og nivå 2-forklaringsvariabler²³. Denne modelltypen kan spesifiseres slik:

$$Y_{ij} = \gamma_{00} + u_{0j} + \gamma_{10}(X_{ij}) + \gamma_{01}(Z_j) + \gamma_{11}(X_{ij})(Z_j) + u_{1j}(X_{ij}) + r_{ii}$$

Denne modelltypen estimeres for å undersøke den tredje og siste delproblemstillingen, altså i hvilken grad landegenskaper kan forklare at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit varierer mellom land. I forkant av de empiriske analysene vil det gis en nærmere redegjørelse for hvordan parameterestimatene fra disse modellene skal tolkes.

2.2.3 Forutsetninger for flernivåanalyse

Korrekt anvendelse av flernivåanalyse krever at en rekke statistiske forutsetninger er oppfylt. Lineær flernivåanalyse bygger i utgangspunktet på de samme forutsetningene som vanlig OLS-regresjon. Det innebærer at sammenhengen mellom variablene skal være lineær, og at avhengig variabel kan behandles som kontinuerlig. Dessuten skal restleddvariasjonen være homoskedastisk, normalfordelt og ikke-autokorrelet (Bickel 2007:107; Skog 2004:235). Fordi det i flernivåanalyse opereres med strukturerte data, estimeres det i tillegg til residualer på nivå 1, også residualer på nivå 2. Mens nivå 1-residualene består av avstanden mellom predikerte og observerte verdier *innenfor land*, er nivå 2-residualene proporsjonale med avstanden mellom observerte og predikerte verdier *mellom land* (Strabac 2007:181). Kravene til restleddvariasjonen gjelder for residualer på begge nivåer. For å teste disse forutsetningene har jeg gjennomført residualdiagnostikk som anbefalt av Joop Hox (2002:22-27). Flernivåmodellene som estimeres tilfredsstiller de nevnte forutsetningene.²⁴

²³ Denne modelltypen ligger til grunn for modell 5A og modell 5B i tabell 3.1., 4.1. og 5.1.

²⁴ Den avhengige variabelen som skal analyseres i kapittel 5 er imidlertid dikotom (se kapittel 2.3.1). I slike tilfeller er ikke forutsetningene for lineær regresjon oppfylt (Hox 2002:103). Følgelig vil det ikke bli estimert en *lineær* flernivåmodell i kapittel 5. I stedet estimeres en *binomisk logistisk* flernivåmodell. I en slik modell forventes det ikke at sammenhengen mellom avhengig og uavhengige variabler er lineær. Snarere forutsettes det at de observerte verdiene (0 og 1) har sitt utgangspunkt i en underliggende kontinuerlig variabel med en logistisk fordeling. Det innebærer at Y varierer mellom 0 og 1, men at Y aldri når sine grenseverdier. Når X eksempelvis går mot uendelige positive verdier vil Y gå stadig nærmere sin grenseverdi på 1, men aldri nå denne verdien. Resultatet er en S-formet kurve for sammenhengen mellom sannsynligheten for et fenomen (Y) og forklaringsvariabelen X (Tuft 2000:17). I begynnelsen av kapittel 5 vil det gjort rede for hvordan regresjonsparameterne fra slike modeller skal tolkes.

Jeg har også testet i hvilken grad det finnes avhengighet mellom respondentene innad i land. Til dette formålet brukes den såkalte intraklassekorrelasjonen (ICC). For å estimere ICC beregnes andelen av den totale variasjonen til avhengig variabel som kan tilskrives nivå 2, altså landene. En hovedregel sier at flernivåanalyse bør benyttes dersom ICC er større enn 0,05, altså dersom landene svarer for minimum 5 prosent av variasjonen til avhengig variabel (Christophersen 2009:231). I tabell 2.2. rapporteres variansestimater for nivå 1 og nivå 2, samt ICC fra tre såkalte *basismodeller*, altså flernivåanalyser uten uavhengige variable. Disse estimatene presenteres for alle de tre avhengige variablene som skal analyseres. I disse modellene antas avhengig variabel å være lik variabelens gjennomsnitt for alle individene i utvalget, og det er variansestimaterne fra disse modellene som brukes til å beregne ICC. ICC-verdiene i tabell 2.2. indikerer at landene svarer for henholdsvis 14 prosent²⁵, 10 prosent²⁶, og 17 prosent²⁷ av variansen til de tre avhengige variablene. Dette forsvarer bruken av flernivåanalyse i alle tre tilfellene.

Tabell 2.2. ICC for tillit til regimeinstitusjoner, regimeprestasjoner og regimeprinsipper

Flernivåmodell	Regimeinstitusjoner	Regimeprestasjoner	Regimeprinsipper
Nivå1-varians	3,59	3,39	3,29
Nivå2-varians	0,60	0,36	0,67
ICC	14 %	10 %	17 %

2.2.4 Tekniske avklaringer: sentrering, missing og veiling

For å unngå multikolinearitet er alle kontinuerlige variabler som inngår i analysene sentrert (Christophersen 2009:239). I flernivåanalyser finnes det to alternative strategier for sentrering: totalsentrering og gruppesentrering. Ved totalsentrering trekkes gjennomsnittet for alle respondentene fra verdiene til samtlige respondenter på den aktuelle variabelen. Ved gruppesentrering trekker man fra gjennomsnittet som gjelder innenfor hver nivå 2-enhet. I valget mellom disse to teknikkene bør oppgavens problemstilling være det primære orienteringspunktet. Dersom man forventer variasjon i avhengig variabel på bakgrunn av relative forskjeller *innad* i nivå 2-enheter, er gruppesentrering et naturlig valg (Hox 2002:61-

²⁵ $0,60/(0,60+3,59)= 0,143$.

²⁶ $0,36/(0,36+3,39)= 0,096$.

²⁷ $0,67/(0,67+3,29)= 0,169$. I en binomisk logistisk flernivåmodell er det ikke mulig å estimere variansen på nivå 1 direkte. I slike modeller regner man ut ICC ved å forutsette at de observerte verdiene (0 og 1) har sitt utgangspunkt i en underliggende kontinuerlig variabel med en logistisk fordeling. Variansen til en standard logistisk fordeling er 3,29, og dette tallet blir brukt som et estimat på variansen på nivå 1 (Christensen et al. 2013:49)

62). Denne oppgaven har ingen slike forventninger. Da er totalsentrering det anbefalte valget (Bickel 2007:140; Hox 2002:62-63), og jeg sentrerer derfor variablene deretter.

For å håndtere forekomsten av manglende data (missingverdier) har jeg undersøkt styrken på sammenhengene mellom missingverdier og oppgavens tre avhengige variabler. Enkelte av sammenhengene er signifikante, men de er alle sammen svært svake. Med svært mange respondenter i datasettet bør det legges mer vekt på styrken enn på signifikansnivået til slike sammenhenger (Christophersen 2009:166). Missingverdier anses derfor ikke som en trussel mot utvalgets representativitet, og jeg utelukker enheter med missing *listwise*. Det betyr at enheter med missing på én eller flere variabler som inngår i en analysemodell utelates fra alle beregninger så sant variabelen inngår i modellen som analyseres. Antall respondenter reduseres dermed til 36 108 for analysene i kapittel 3, 33 562 for analysene i kapittel 4, og 33 629 for analysene i kapittel 5. Det innebærer at cirka 10 prosent av respondentene utelates fra analysene i kapittel 3, og at cirka 15 prosent utelates fra analysene i kapittel 4 og kapittel 5.

For å sikre at datasettet er representativt anvendes to typer veiing. For det første brukes en vektvariabel som følger med EVS som gjør utvalget fra hvert enkelt land representativt med hensyn til utdanning og alder. I tillegg har jeg veid dataene slik at hvert land har et veid utvalg på 1000 respondenter etter at jeg har tatt ut respondenter med missingverdier fra datasettet. Dette sikrer at det totale antallet respondenter fra hvert land har den samme vekten i analysene.²⁸

²⁸ I den binomisk logistiske flernivåmodellen som estimeres i kapittel 5 er ikke dataene veid. Årsaken til dette er at funksjonen i statistikkprogrammet Stata som estimerer denne flernivåanalysen (xtlogit) ikke er i stand til å operere med veide data. Dette er ikke ideelt, men representerer heller ikke et stort problem fordi variasjonene mellom landene er begrenset. De fleste land har mellom 1000 og 1500 respondenter i datasettet med to unntak: Irland (709 respondenter) og Tyskland (1763 respondenter). Det derfor verdt å merke seg at respondentene fra Tyskland vil ha en noe større vekt enn respondentene fra andre land i analysene i kapittel 5, mens respondentene fra Irland vil ha noe mindre vekt i disse analysene.

2.3 Operasjonaliseringer

2.3.1 Politisk tillit

I kapittel 1 argumenterte jeg både på teoretisk og empirisk grunnlag for at det i denne oppgaven er viktig å skille mellom ulike politiske tillitsobjekter. Arbeider som har testet dimensjonaliteten til politisk tillit empirisk, levner imidlertid tvil om hvor mange objekter respondenter skjeller mellom. Norris (1999a, 2011) finner støtte for en objekttypologi som består av fem tillitsobjekter. Andre forfattere har argumentert for en enklere dimensjonalitetsstruktur. Johannes Bergh (2004:370-371) skiller for eksempel kun mellom tillit til politisk aktører, og tillit til det politiske systemet. Han hevder at Norris' finmaskede objekttypologi overgår velgeres evner til å skille fra hverandre ulike politisk tillitsobjekter.

For å undersøke dimensjonaliteten til politisk tillit slik det foreligger i EVS-dataene, har jeg foretatt en (teoretisk informert) eksplorerende faktoranalyse. Dette er en velegnet analysemetode for å undersøke om indikatorsettet er relatert til én eller flere felles underliggende faktorer (Bjerkkan 2007:221). Variablene som inkluderes i faktoranalysen er valgt ut i lys av arbeidet til Norris (2011:25-31). Enkelte av indikatorene hun anvender er imidlertid utelatt – enten av substansielle, eller praktiske årsaker. For det første utelates variabler som måler tillit til det politiske fellesskapet (nasjonen). Til tross for at det politiske fellesskapet inngår som tillitsobjekt i Norris' objekttypologi, vurderes dette som på siden av oppgavens problemstilling. For det andre mangler EVS variabler som måler tillit til politiske aktører. I faktoranalysen inkluderes derfor indikatorer som på teoretisk grunnlag kan sies å spenne over tre av tillitsobjektene i Norris' objekttypologi – tillit til regimeinstitusjoner, tillit til regimeprestasjoner, og tillit til regimeprinsipper. Dette gir grunn til å forvente en tredimensjonal faktorstruktur. I tabell 2.3. presenteres variablene som inkluderes i faktoranalysen.²⁹

²⁹ Validitetsvurderinger av disse indikatorene gis under punktene 2.3.1.1, 2.3.1.2, og 2.3.1.3. Deskriptiv statistikk av samtlige variabler som inngår i oppgaven er å finne i vedlegget.

Tabell 2.3. Spørsmål som måler politisk tillit

v211	Please look at this card and tell me, for each item listed, how much confidence you have in them. Is it a great deal, quite a lot, not very much or none at all?
	Parliament
v221	(...) Political parties
v222	(...) Government
v223	On the whole are you very satisfied, rather satisfied, not very satisfied or not at all satisfied with the way democracy is developing in our country?
v228	I'm going to describe various types of political systems and ask what you think about each as a way of governing this country. For each one, would you say it is a very good, fairly good, fairly bad or very bad way of governing this country?
	Having a democratic political system
v229	I'm going to read off some things that people sometimes say about a democratic political system. Could you please tell me if you agree strongly, agree, disagree or disagree strongly, after I read each of them?
	Democracy may have problems but it's better than any other form of government
v230	(...) In democracy, the economic system runs badly
v231	(...) Democracies are indecisive and have too much squabbling
v232	(...) Democracies aren't good at maintaining order

Samtlige variabler er ordinalt skalert og har fire svarkategorier. Til tross for at det er ønskelig med kontinuerlige variabler i en faktoranalyse, er det vanlig praksis å kjøre faktoranalyse også med indikatorer på dette målenivået (Bjerkan 2007:222). Indikatorenes skjevhet og kurtose er undersøkt med akseptable resultater. En Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) verdi på 0,78 er tilfredsstillende, og indikerer at indikatorsettets korrelasjonsmønster gjør faktoranalyse berettiget (Christophersen 2009:207). Siden det er rimelig å anta at ulike dimensjoner ved politisk tillit til en viss grad samvarierer, er det foretatt en *oblique* rotasjon (Hair 1998:110; Ringdal 2007:325). I tabell 2.4. presenteres resultater fra faktoranalysen. I følge Joseph Hair

(1998:111) er faktorskårer på over 0,50 av praktisk betydning. Disse er uthevet med fet skrift i tabellen.

Tabell 2.4. Eksplorerende faktoranalyse politisk tillit

Indikator	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3
Confidence in parliament (v211)	,824	,181	,220
Confidence in political parties (v221)	,815	,131	,101
Confidence in government (v222)	,873	,156	,167
Are you satisfied with democracy (v223)	,642	,232	,329
How good: having a democratic political system (v228)	,235	,315	,859
Democracy: Best form of government (v229)	,202	,295	,870
Democracy causes bad economy (v230)	,180	,824	,319
Democracy is indecisive (v231)	,165	,826	,173
Democracy aren't good at maintaining order (v232)	,183	,807	,377
Eigenvalue (etter rotasjon)	3,184	1,823	1,094
Forklart varians i prosent (etter rotasjon)	35,363	20,253	12,151
Kaiser-Mayer-Olkin	,78		

Principal Component analyse. Oblique rotasjon

Et av formålene med denne oppgaven er som kjent å undersøke den politiske rekkevidden til sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit – altså hvilke tillitsobjekter innvandringskritiske holdninger er koblet til. Faktoranalysen som presenteres i tabell 2.4. indikerer at denne strategien lar seg forsvare empirisk med disse dataene. Tabellen viser at tre faktorer har en *eigenvalue* høyere enn 1. Det forteller at indikatorsettet i hovedsak er relatert til tre underliggende faktorer. v222, v221, v211 og v223 lader høyt på faktor 1, v228 og v229 lader høyt på faktor 3, og v230, v231 og v232 lader høyt på faktor 2. Alle utenom én faktorladning er på over 0,8. Det indikerer sterke korrelasjoner mellom indikatorene og faktorene. I tråd med disse resultatene operasjonaliseres tre forskjellige dimensjoner ved politisk tillit. Disse skal nå gjennomgås.³⁰

Tillit til regimeinstitusjoner

Den første tillitsdimensjonen som skal operasjonaliseres er tillit til regimeinstitusjoner. Jeg er interessert i å måle i hvilken grad respondenter har tillit til tre av de grunnleggende politiske institusjonene i demokratiske styresett: politiske partier, regjeringen, og parlamentet. Mye har blitt skrevet i tillitslitteraturen om egenarten til disse institusjonene. Særlig har

³⁰ I tråd med anbefalingene til Listhaug og Ringdal (2008:143) er analysen også kjørt separat for respondenter fra hvert enkelt land. Selv om det var noe variasjon mellom landene, støtter disse analysene opp om konklusjonene at indikatorsettet er relatert til tre underliggende dimensjoner.

spørsmålet om i hvilken grad tillit til disse institusjonene skiller seg fra tillit til politiske aktører stått sentralt.³¹ I EVS finnes det ingen indikatorer som måler tillit til politiske aktører, og tillit til regimeinstitusjoner vil følgelig tjene som oppgavens mest konkrete tillitsdimensjon uansett.

For å operasjonalisere tillit til regimeinstitusjoner konstrueres en likeveid additiv indeks av indikatorene v211 (confidence in parliament), v221 (confidence in political parties), og v222 (confidence in government). Respondenter blir på disse spørsmålene bedt om å vurdere i hvilken grad de har tillit til de respektive institusjonene. Dette er standardspørsmål som er mye brukt i litteraturen, og de har blitt vurdert som valide og reliable mål på tillit til politiske institusjoner (Smith 1981:168-178). Ved å konstruere en indeks ut av disse spørsmålene, reduseres muligheten for tilfeldige målefeil, og følgelig øker dataenes reliabilitet. Samtidig styrkes dataenes validitet ved at en indeks som oftest fanger en større del av et teoretisk begrep enn hva en enkeltindikator gjør (Hellevik 2002:309). Indeksens reliabilitet er tilfredsstillende med en Cronbachs Alfa på 0.82. Dette er et høyt estimat i lys av at kun tre indikatorer inngår i indeksen, og innebærer at 82 prosent av variansen til de tre indikatorene er å anse som reliabel varians (Bryman 2004:72; Skog 2004:97).³²

Indeksen blir omkodet til en skala som strekker seg fra 1-10, der verdien 1 innebærer lav tillit til regimeinstitusjoner, og verdien 10 innebærer høy tillit til regimeinstitusjoner. Respondenter som har missing på mer enn én indikator utelates fra analysen, mens respondenter som har missing på kun én indikator er gitt gjennomsnittsverdien for verdiene på de to andre indikatorene. Dette innebærer at 1380 respondenter utelates fra analysene når tillit til regimeinstitusjoner er avhengig variabel.

³¹ Claus Offe (1999:70) hevder for eksempel at institusjoner ikke kan være selvstendige objekter for tillit. Tillit til regimeinstitusjoner er bare mulig når en person har tillit til at representanter for disse institusjonene etterlever institusjonenes egne regler. Tillit til institusjoner er altså egentlig tillit til individer, hevder han. Bergh (2004:375) argumenterer med utgangspunkt i John Zallers (1992) teori om velgeres kognitive kapasiteter for at respondenter ofte tolker spørsmål om regimeinstitusjoner som om de gjaldt politiske aktører som styrer institusjonene. Trygve Guldbrandsen (2012:154-155) argumenterer på den andre siden for at tillit til institusjoner ikke nødvendigvis er avledet av tillit til politiske aktører. Se også Newton og Norris (2000:52-53), og Listhaug og Matti Wiberg (1995:299-301) for diskusjoner knyttet til denne problemstillingen spesielt, og egenarten til institusjonell tillit mer generelt.

³² Til tross for at indikatoren v223 (tilfredshet til demokratiet) også lader relativt høyt på faktor 1, utelates denne fra indeksen. Dette er det to grunner til. For det første er faktorladningene til denne indikatoren vesentlig lavere enn faktorladningene til de tre andre indikatorene. For det andre knytter det seg på teoretisk grunnlag usikkerhet til hvilket tillitsnivå denne indikatoren tapper (Canache et al. 2001; Linde og Ekman 2003).

Tillit til regimeprestasjoner

Den andre tillitsdimensjonen som skal operasjonaliseres dreier seg om tillit til hvordan demokratiske styresett fungerer i praksis. Jeg er ute etter å måle om respondenter har tillit til at demokratier *presterer* tilfredsstillende (performance). Dette er en dimensjon ved politisk tillit som særlig har blitt studert i Sørøst-Asia der autoritære regimer har nytt stor tillit i befolkningen som en følge av gode økonomiske resultater (Dalton og Shin 2006:84). I lys av den europeiske finanskrisen med dens sosiale, økonomiske og politiske omkostninger er denne dimensjonen ved politisk tillit blitt aktualisert også i en europeisk kontekst.

For å operasjonalisere tillit til regimeprestasjoner anvendes variablene v230 (In democracy, the economic system runs badly), v231 (Democracies are indecisive and have too much squabbling) og v232 (Democracies aren't good at maintaining order). Denne operasjonaliseringen er i tråd med arbeidene til Norris (2011:28) og Dalton og Doh Shin (2006:84), og variablene lader alle sammen høyt på samme faktor. Styrken til disse spørsmålene er at de åpner for at respondenter kan uttrykke lav tillit til demokratiers prestasjoner, uten dermed å avvise grunnleggende prinsipper demokratier søker å ivareta. Dessuten fokuserer spørsmålene på brede trekk ved demokratiske styresett, og ikke kortsiktige vurderinger av styresettet i enkeltland. Dette gjør dem egnet til å tappe mellomkategorien i min objekttypologi. En svakhet ved operasjonaliseringen er imidlertid at alle spørsmålene har samme tendens: å si seg enig i påstandene innebærer at man uttrykker *lav* politisk tillit. Denne problematikken skal jeg komme grundigere tilbake til under operasjonaliseringen av holdninger til innvandring.

På samme måte som jeg konstruerte en indeks for å måle tillit til regimeinstitusjoner, konstruerer jeg en indeks av v230, v231 og v232 for å måle tillit til regimeprestasjoner. Indeksen er kodet som en skala som strekker seg fra 1 til 10, der verdien 1 innebærer lav tillit til regimeprestasjoner, og verdien 10 innebærer høy tillit til regimeprestasjoner. Igjen utelates respondenter som har missing på mer enn én indikator, og respondenter som har missing på kun én indikator er gitt gjennomsnittsverdien for verdien på de to andre indikatorene. Dette innebærer at 4709 respondenter utelates fra analysene når tillit til regimeprestasjoner er avhengig variabel. Indeksens reliabilitet er testet og funnet tilfredsstillende med en Chronbachs Alfa på 0,75.

Tillit til regimeprinsipper

Den siste tillitsdimensjonen som skal operasjonaliseres handler om respondentenes normative tilslutning til demokratiet som styringsform. Har respondentene tillit til demokratiet som regimeprinsipp? Å skille mellom tillit til demokratiers prestasjoner og tillit til demokratiet som regimeprinsipp forutsetter at respondenter faktisk skiller fra hverandre hvordan demokratiske styresett fungerer i praksis, og i hvilken grad demokratisk styre oppleves som moralsk berettiget. Selv om de teoretiske konseptene ligger nær hverandre, gir faktoranalysen grunnlag for å hevde at respondentene i EVS faktisk skiller disse aspektene fra hverandre.

I EVS er det kun to spørsmål som egner seg til å operasjonalisere tillit til demokratiet som regimeprinsipp. I v228 skal respondentene vurdere i hvilken grad de verdsetter demokratiet som styreform. I v229 bes respondentene om å vurdere demokratiet opp mot autoritære styreformer. Dette er relevante spørsmål for å måle respondentenes tillit til demokratiet som regimeprinsipp, og de blir benyttet av Hans-Dieter Klingemann (1999:35-36) til å operasjonalisere nettopp denne tillitsdimensjonen.

Med utgangspunkt i v228 og v229 lar det seg imidlertid vanskelig forsvare å operasjonalisere tillit til demokratiet som regimeprinsipp på samme måte som de to foregående tillitsdimensjonene. For det første har både v228 og v229 en svært skjev fordeling fordi de aller fleste respondentene har stor tillit til dette aspektet ved demokratiet.³³ For det andre kan disse to variablene vanskelig sies å representere en latent kontinuerlig skala alene. Jeg har derfor valgt å konstruere en dikotom variabel for å måle tillit til demokratiet som regimeprinsipp. Denne strategien har både ulemper og fordeler. En dikotomisering innebærer tap av informasjon. Dessuten er det krevende å avgjøre hvor grensen mellom høy tillit og lav tillit bør trekkes (Christophersen 2009:106). Når denne strategien likevel er valgt skyldes det for det første at informasjonstapet i dette tilfellet ikke vil være stort, siden det er lite variasjon på disse to variablene i utgangspunktet. For det andre virker det rimeligere å estimere en binomisk logistisk regresjonsmodell med en dikotom avhengig variabel, fremfor å estimere en lineær regresjonsmodell med en avhengig variabel som ikke tilfredsstiller forutsetningene for lineær regresjon. Denne strategien blir for øvrig også anvendt av Sagafoss (2011:49) for å operasjonalisere det samme teoretiske begrepet med de samme dataene som utgangspunkt.

³³ Se vedlegg for deskriptiv statistikk.

Variabelen som måler tillit til demokratiet som regimeprinsipp konstrueres derfor ved først å slå sammen v228 og v229 til én variabel. Denne stekker seg fra 1-7 der 7 indikerer høy tillit og 1 indikerer lav tillit. Deretter har jeg satt et kuttpunkt som deler fordelingen på denne variabelen i to cirka like store deler. Enheter med verdi 6 og 7 er gitt verdien 1 på den dikotome variabelen hvilket indikerer høy tillit, mens enheter med verdi 1-5 er tildelt verdi 0 som indikerer lav tillit. Enheter som har missing på én eller begge de to variablene utelukkes fra analysene. Det innebærer at 4997 respondenter utelates fra analysene når tillit til demokratiet som regimeprinsipp er avhengig variabel.

2.3.2 Holdninger til innvandring

EVS inkluderer et spørsmålsbatteri med fem relevante spørsmål som måler holdninger til innvandring. Her blir respondentene presentert for to påstander som representerer hvert sitt ytterpunkt på en skala fra 1 til 10. Respondentene blir bedt om å plassere seg selv på denne skalaen. Påstandene er gjengitt i tabell 2.5.³⁴

Tabell 2.5. Spørsmål som måler holdninger til innvandring

v268	Immigrants take jobs away from natives in a country.	Immigrants do not take jobs away from natives in a country.
v269	A country's cultural life is undermined by immigrants.	A country's cultural life is not undermined by immigrants.
v270	Immigrants make crime problems worse.	Immigrants do not make crime problems worse.
v271	Immigrants are a strain on a country's welfare system.	Immigrants are not a strain on a country's welfare system.
v272	In the future the proportion of immigrants will become a threat to society.	In the future the proportion of immigrants will not become a threat to society.

Disse påstandene spenner over både kulturelle, økonomiske og kriminalpolitiske problemstillinger knyttet til innvandring. De er formulert i generelle termer slik at de skal

³⁴ Et sjette spørsmål (v273) inngår også i dette spørsmålsbatteriet, men dette spørsmålet angår ikke det samme temaet som v268-v272. Dette bekrefter korrelasjonsanalyser av de seks spørsmålene. Jeg utelater derfor v273 fra analysene.

være fruktbare å sammenligne over land. Det er en svakhet ved spørsmålsbatteriet at alle påstandene har samme tendens: Å si seg *enig* i påstandene innebærer konsekvent at man har et kritisk syn på innvandring. Dette kan skape en såkalt *samtykkeeffekt* (også kalt *ja-siing-skjevhet*) som kan bidra til å påvirke variabelens fordeling (Schuman og Presser 1996:203-230). Dette er imidlertid et mindre problem i denne sammenhengen fordi det ikke er det absolutte nivået på holdninger til innvandring som er av interesse her. Dessuten er samtykkeeffekter primært et problem når svaralternativene er gitt i Likert-format, og ikke når det er snakk om selvplasseringsskalaer.

For å sikre et valid og reliabelt mål på holdninger til innvandring har jeg gjennomført en faktoranalyse basert på det overnevnte indikatorsettet. Resultatene er presentert i tabell 2.6.

Tabell 2.6. Eksplorerende faktoranalyse holdninger til innvandring

Indikator	Faktor 1
Immigrants - jobs (v268)	,771
Immigrants - a country's cultural life (v269)	,790
Immigrants - crime (v270)	,799
Immigrants - welfare system (v271)	,838
Immigrants - a threat to society (v272)	,854
Eigenvalue	3,289
Forklart varians i prosent	65,79
Kaiser-Mayer-Olkin	,86

Prinsipal Component analyse

Tabellen viser at til tross for at indikatorene har en bred tematisk spredning synes holdninger til innvandring å ha en endimensjonal struktur. Alle indikatorene lader sterkt på den samme faktoren, og denne faktoren forklarer over 65 prosent av indikatorsettets varians. Dette resultatet er i tråd med både dimensjonalitetsanalysen til Ivarsflaten (2005:27-28) og analyser fra det norske valgforskningsprosjektet (Aardal 2011b:74-77) som har vist at holdninger til innvandring har en endimensjonal struktur.

Denne faktoranalysen gir grunnlag for å operasjonalisere holdninger til innvandring som én indeks basert på disse fem indikatorene. Jeg konstruerer en likeveid indeks som skaleres fra 1 til 10, der 1 representerer positive holdninger til innvandring, og 10 representerer kritiske holdninger til innvandring. Respondentene som har gyldig svar på alle fem indikatorene blir tildelt gjennomsnittet for sine verdier. Respondenter som har missing på mer enn to indikatorer utelates fra analysen, mens respondenter som har missing på to eller én indikator

er gitt gjennomsnittsverdien for verdiene på de andre indikatorene. Dette innebærer at 749 respondenter utelates fra samtlige analyser. Indeksens reliabilitet er tilfredsstillende med en Cronbachs Alfa på hele 0,87.

2.3.3 Andre forklaringsvariabler

Individnivå

I kapittel 1 ble det utledet en hypotese (H2) om at den antatte sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit egentlig skyldes at innvandringskritiske velgere opplever stor politisk avstand og mangel på representasjon. Denne ideen kan operasjonaliseres på flere måter. Jeg henter inspirasjon fra Listhaug (1989:240-241), Aardal og Henry Valen (1995:208-212) og Listhaug og Ringdal (2008:137). Det betyr for det første at opplevelsen av politisk avstand antas å være påvirket av respondentenes partitilknytning. Dette kan slå ut på flere måter. Dels ved at de som sympatiserer med partier i regjering opplever at deres interesser og synspunkter blir bedre ivarettatt enn hva de som sympatiserer med partier i opposisjon opplever. Dels ved at denne mekanismen virker enda sterkere for respondenter som ikke holder med noe parti i det hele tatt. Og dels ved at respondenter som sympatiserer med særskilte protestpartier (les: høyrepopulistiske partier) føler seg avstengt fra det politiske systemet, og dermed opplever særlig stor politisk avstand.

Disse tre forholdene operasjonaliseres med utgangspunkt i variablene v263 og v264. I v263 blir respondentene spurt om «If there was a general election tomorrow, can you please tell me if you would vote? ». I v264 spørres det om “IF YES: which party would you vote for?”. Med utgangspunkt i disse to variablene konstrueres tre dummyvariabler. Variablene skiller mellom:

- i) respondenter som ikke ville stemt (verdi 1) og respondenter som ville stemt (verdi 0);
- ii) respondenter som ville stemt på et parti i opposisjon (verdi 1) og respondenter som ikke ville stemt på et parti i opposisjon (verdi 0);
- iii) respondenter som ville stemt på et høyrepopulistisk parti (verdi 1) og respondenter som ikke ville stemt på et høyrepopulistisk parti (verdi 0).

Disse operasjonaliseringene innebærer eksempelvis at en norsk velger som ville stemt på Arbeiderpartiet i 2010 ville hatt verdien 0 på alle disse tre variablene.³⁵

For det andre operasjonaliseres politisk avstand med utgangspunkt i høyre-venstre-skalaen. Listhaug og Ringdal (2008:137) hevder at denne skalaen kan fange opp politisk avstand.³⁶ Grunnen til det er at respondenter på høyresiden som er kritisk innstilt til en stor stat kan tenkes å oppleve større avstand til det politiske systemet enn respondenter på venstresiden som er positivt innstilt til en stor stat. Jeg operasjonaliserer en høyre-venstre-skala ved å konstruere en indeks av spørsmålene v194, v195, v196, v197 og v199.³⁷ Samtlige av disse spørsmålene angår holdninger til statens størrelse, og forholdet mellom stat og marked. Indeksen kodes slik at den strekker seg fra 1 til 10 der verdien 1 innebærer at man tilhører høyresiden og ønsker begrenset statelig omfang, og verdien 10 innebærer at man tilhører venstresiden og ønsker en stor stat. Respondenter som har missing på mer enn to indikator utelates fra analysen, mens respondenter som har missing på én eller to indikatorer er gitt gjennomsnittsverdien for verdiene på de andre indikatorene.

I tillegg til disse målene på politisk avstand og grad av representasjon, operasjonaliseres tre sosiodemografiske egenskaper. I EVS er utdanning kodet med utgangspunkt i ISCED 2011 (v336).³⁸ Denne variabelen kan vanskelig sies å være på intervallnivå fordi den ikke gir grunnlag for å si noe om *avstanden* mellom ulike utdanningsnivåer. Følgelig bør ikke utdanning operasjonaliseres som en kontinuerlig variabel. Jeg har heller ingen teoretiske forventninger som forsvarer å inkludere et sett med dummyvariabler for ulike utdanningsnivåer. Mine teoretiske forventninger dreier seg, som det ble redegjort for i kapittel 1, kun om forskjellen på å ha høy utdanning versus å ikke ha høy utdanning. Med dette som

³⁵ Høyrepopulistiske partier operasjonaliseres med utgangspunkt i Cas Muddes (2007:305-308) oversikt over høyrepopulistiske partier i Europa. To partier som utelates av Mudde, kodes imidlertid som høyrepopulistiske partier. Det dreier seg om det norske Fremskrittspartiet (Frp), og finske Sannfinnene (PS). Grunnen til dette er at disse partiene utgjør funksjonelle ekvivalenter til de høyrepopulistiske partier innenfor sine partisystemer. Se Invild Reymert (2011:37-39) for en grundig begrunnelse. Se også Anders Jupskås (2012:32).

³⁶ Listhaug og Ringdal operasjonaliserer høyre-venstre-skalaen med utgangspunkt i en høyre-venstre-selvplasseringsskala. En slik variabel finnes i EVS (v193), men den lot seg ikke benytte på grunn av et for stort antall missingverdier.

³⁷ Spørsmålsformuleringer og deskriptiv statistikk finnes i oppgavens vedlegg. På samme måte som for politisk tillit og holdninger til innvandring er det gjennomført faktor- og reliabilitetsanalyser basert på dette spørsmålsbatteriet. Disse analysene viser at variablene er relatert til én underliggende faktor. Resultatene fra faktor- og reliabilitetsanalysen finnes også i vedlegget.

³⁸ UNESCO sin standard for koding av utdanning: (0) pre- primary or none education, (1) primary education or first stage of basic education, (2) lower secondary or secondary stage of basic education, (3) (upper) secondary education, (4) post- secondary non- tertiary education, (5) first stage of tertiary education, (6) second stage of tertiary education.

analytisk utgangspunkt operasjonaliseres utdanning som en dikotom variabel. Respondenter som har høyere utdanning (verdi 5 og 6 i ISCEDs kodeskjema) tildeles verdien 1, mens respondenter uten høyere utdanning (verdi 0 til 4 i ISCEDs kodeskjema) tildeles verdien 0.

Selv om det ikke er knyttet noen spesifikke forventninger til alder og kjønn, inkluderes disse egenskapene også i analysene. Dette er standard kontrollvariabler i kvantitative analyser av politisk tillit. Alder operasjonaliseres på bakgrunn av variabelen v303 (Can you tell me your year of birth, please). Dette er en kontinuerlig variabel som kodes slik at verdiene på variabelen gjenspeiler respondentenes alder målt i år. Kjønn operasjonaliseres med utgangspunkt i variabelen v302 (sex of respondent). Variabelen kodes slik at menn gis verdien 1, og kvinner gis verdien 0. På denne måten får verdien 0 en substansiell tolkning i analysene.

Landnivå

Den første egenskapen på landnivå som skal operasjonaliseres er i hvilken grad landene i utvalget fører en liberal (eller restriktiv) innvandringspolitikk. Til dette formålet anvendes som nevnt en indeks fra *Migrant Integration Policy Index* (MIPEX). MIPEX bygger på til sammen 148 indikatorer som spenner over syv forskjellige innvandringspolitiske saksfelt: Arbeidsmarked, familiegjensforening, utdanning, politisk deltakelse, oppholdstillatelse, statsborgerskapslovgivning og antidiskrimineringslovgivning. Landenes praksis på disse områdene er vurdert og kvantifisert av eksperter på innvandringspolitikk. Denne indeksen er anvendt i de omtalte studiene til McLaren (2010, 2012a), og i andre kvantitative studier som studerer variasjoner i europeiske lands innvandringspolitikk (Huddleston og Niessen 2009).

Det store antallet indikatorer som ligger til grunn for denne indeksen bidrar til å gjøre den til et valid mål på landenes innvandringspolitikk. Likevel er det grunn til å være oppmerksom på at denne indeksen ikke nødvendigvis kun måler innvandringspolitikk. Land som fører en liberal innvandringspolitikk kan også ha andre fellestrekk som for eksempel å være store mottaksland for innvandring. En slik mulig flertydighet ved indeksen, er en utfordring man ofte møter når man operasjonaliserer komplekse forhold på landnivå. Ikke desto mindre er det grunn til å ta dette i betraktning når resultatene fra analysene skal tolkes.

På MIPEX-indeksen er landene tildelt en skåre fra 0 til 100, der 0 innebærer en maksimal restriktiv innvandringspolitikk og 100 innebærer en maksimal liberal innvandringspolitikk.³⁹ Indeksen gis en metrikk lik de andre kontinuerlige forklaringsvariablene som inngår i analysene. Variabelen omkodes derfor til en skala fra 0-10, der verdien 0 innebærer at et land fører en maksimal restriktiv innvandringspolitikk, og verdien 10 innebærer at et land fører en maksimal liberal innvandringspolitikk.

Den andre forklaringsvariabelen på landnivå som skal operasjonaliseres er om høyrepopulistiske partier er representert i de respektive landenes nasjonalforsamlinger. Som på individnivå legges Muddes (2007:305-308) oversikt over høyrepopulistiske partier til grunn (med tilsvarende modifikasjoner). Respondenter fra land der et høyrepopulistisk parti er representert i nasjonalforsamlingen gis verdien 1, mens respondenter fra land der slike partier ikke er representert i nasjonalforsamlingen gis verdien 0.

Den siste egenskapen på landnivå som skal operasjonaliseres er landenes velstandsnivå. En slik variabel inkluderes i analysene for å kontrollere for variasjon i politisk tillit som skyldes forskjeller i levestandard mellom land. Til dette formålet anvender jeg UNDPs *Human Development Index*. Denne indeksen er en standardindikator på lands velferdsnivå. I denne oppgaven er dette et spesielt hensiktsmessig mål fordi det er bredt sammensatt: HDI tar hensyn til både landenes økonomiske utvikling, utdanningsnivå og helsen til befolkningen. En slik tematisk bredde er hensiktsmessig fordi (som vi skal se) designet på denne oppgaven legger strenge begrensninger på hvor mange kontrollvariabler på landnivå som kan inkluderes i analysene samtidig.⁴⁰ HDI-indeksen går fra 0 til 1, men er omkodet her slik at den strekker seg fra 0-10 der 0 betyr lav velstand og 10 betyr høy velstand.

2.4 Metodologiske utfordringer

Avslutningsvis i metodekapittelet vil jeg kort diskutere tre metodologiske utfordringer knyttet til designet og metoden som nå er presentert. Dessuten vil jeg tydeliggjøre hvordan disse utfordringene blir håndtert. Det dreier seg for det første om hvordan avgjøre hva som er årsak og hva som er virkning i analyser basert på tverrsnittsdata, for det andre i hvilken grad

³⁹ Se <http://www.mipex.eu/methodology>

⁴⁰ Se kapittel 2.4.3.

estimerer fra de forestående flernivåanalysene er sammenlignbare, og for det tredje om forholdet mellom antall enheter og antall variabler i analysene.

2.4.1 Hva er årsak og hva er virkning?

I de forestående analysene skal tverrsnittsdata anvendes til å påvise en antatt effekt *fra* holdninger til innvandring *til* politisk tillit. Dette er en krevende antagelse å teste empirisk. For det første fordi det i seg selv er krevende å skille en kausalsammenheng fra samvariasjon når man benytter tverrsnittsdata. For det andre fordi at, i likhet med innvandrings skepsis, er det ikke uvanlig å definere tillit som en *holdning* (Wollebæk og Seggaard 2011:31). Dersom dette legges til grunn er det krevende å ordne holdninger til innvandring og politisk tillit i en gitt tidsrekkefølge, og følgelig også problematisk å si noe sikkert om retningen på denne sammenhengen gitt at den faktisk er kausal (Lund 2002:117). Det er sågar mulig å argumentere for at tillit er mer lik en verdi enn en holdning, og følgelig kommer *før* holdninger til innvandring i tid (Deth og Scarbrough 1995:33).

Når jeg her argumenterer for at samvariasjon mellom holdninger til innvandring og politisk tillit med rimelighet kan fortolkes som en effekt *fra* holdninger til innvandring *til* politisk tillit, har dette to grunner. For det første fordi teorien om politisk avstand på teoretisk grunnlag gjør det rimelig å anta at effekten i hovedsak går fra holdninger til innvandring til politisk tillit, samtidig som det virker lite sannsynlig at kritiske holdninger til innvandring skyldes lav politisk tillit. For det andre har McLaren (2012b:181-183) undersøkt dette spørsmålet empirisk gjennom den såkalte «instrument variabel-metoden». Dette er en statistisk teknikk for å identifisere årsakssammenhenger ved hjelp av tverrsnittsdata (Finseraas og Kotsdam 2013:17-24). McLaren finner støtte for at det i hovedsak er holdninger til innvandring som påvirker politisk tillit, og ikke omvendt. Likevel påkaller denne trusselen mot resultatenes indre validiteten nøkternhet når jeg skal drøfte resultatene mine.

2.4.2 Sammenlignbare modeller?

Den andre metodologiske utfordringen som skal løftes fram knytter seg til hypotese 1B. Den antar at sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit er, alt annet likt, sterkest for tilliten til regimeinstitusjoner, svakere for tilliten til regimeprestasjoner, og enda svakere for tilliten til regimeprinsipper. Gitt designet som nå er presentert er dette en

krevende hypotese å teste empirisk. For det første skal det som kjent estimeres to lineære flernivåmodeller der avhengig variabel er skalert fra 1 til 10, og én binomisk logistisk flernivåmodell der avhengig variabel er dikotom. Estimaterne i de to modelltypene har ulik betydning, og en sammenligning av dem er derfor krevende. For det andre ville en direkte sammenligning av parameterestimerer på tvers av modellene være tvilsomt *selv om* de avhengige variablene hadde hatt identisk metrikk. Et premiss for å skille de ulike tillitsdimensjonene fra hverandre er nettopp at de er av kvalitativt ulik art. Å anta at en avstand på én skalaenhet på en av de tre tillitsdimensjonene er direkte sammenlignbart med en avstand på én skalaenhet på en annen tillitsdimensjon, er derfor etter mitt syn urimelig optimistisk.

Som alternativ har jeg i stedet valgt en form for indirekte sammenligning av sammenhengene. Jeg vil sammenligne predikerte effekter av holdninger til innvandring mellom de tre tillitsdimensjonene *relativt* til predikerte effekter av andre forklaringsvariabler som inngår i de samme analysene. Det vil si at sammenhengene mellom holdninger til innvandring og de ulike tillitsobjektene sammenlignes på basis av hvor sterke de er relativt til andre sammenhenger som inngår i de samme regresjonsmodellene. Dette relative forholdet lar seg sammenligne på tvers av flernivåanalysene fordi det er nøyaktig de samme forklaringsvariablene som inngår i de tre modellene. Svakheten ved denne strategien er at sammenligningen ikke blir så presis som en kunne ønske, og det er derfor nødvendig å ta forbehold når hypotese H1B diskuteres. Dette vurderes imidlertid som et bedre alternativ enn en direkte sammenligning av ikke-sammenlignbare estimerer.

2.4.3 Begrenset antall nivå 2-enheter

Den siste metodologiske utfordringen dreier seg om det er nok observasjoner i forhold til antall variabler i de forestående analysene. Dette er en generell utfordring i all samfunnsvitenskapelig empirisk analyse (King et al. 1994:119-122). I flernivåanalyser er dette imidlertid en utfordring man møter spesielt ofte fordi det ofte finnes naturlige grenser for hvor mange nivå 2-enheter som finnes i analysens univers (for eksempel land i Europa). I følge Strabac (2007:176) finnes det ingen absolutt regel for hva som er et «stort nok antall» nivå 2-enheter i en flernivåanalyse. Han hevder likevel at denne type analyse vanligvis kan benyttes dersom analysen har mellom 10 og 100 analyseenheter på nivå 2. Jo færre analyseenheter på nivå 2, jo større er imidlertid de statistiske begrensningene. Særlig

begrenses antallet forklaringsvariabler på nivå 2 som kan inkluderes i analysene. Strabac (2007:186) hevder at det er forsvarlig å ha med én forklaringsvariabel per tiende nivå 2-enhet. I mitt utvalg er det 27 nivå 2-enheter. Dette har som konsekvens at antall kontrollvariabler på nivå-2 begrenses i tråd med dette. Dessuten vil regresjonsmodellene med kryssnivåsamspill bli estimert som to forskjellige modeller for å redusere antallet nivå 2-variabler som inngår i analysene samtidig. I én modell estimeres betydningen av landenes innvandringspolitikk for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit (modell 5A), og i en annen modell estimeres betydningen av representasjonen til høyrepopulistiske partier for denne sammenhengen (modell 5B). Dette gjør jeg nærmere rede for i analysekapitlene.

3 Tillit til regimeinstitusjoner

Før jeg går i gang med de empiriske analysene kan det være nyttig å minne om oppgavens hovedproblemstilling. Den lyder: *I hvilken grad og på hvilken måte er det en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit til i Europa.* Dette spørsmålet skal i de neste tre kapitlene besvares ved å ta utgangspunkt i delproblemstillingene som jeg presenterte i del 1.4 i kapittel 1. Det skal undersøkes:

- i) I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til henholdsvis regimeinstitusjoner, regimeprestasjoner og regimeprinsipper?
- ii) I hvilken grad varierer disse sammenhengene mellom land i Europa?
- iii) I den grad disse sammenhengene varierer mellom land i Europa, kan politisk avstand og mangel på representasjon bidra til å forklare denne variasjonen?

Både kapittel 3, kapittel 4 og kapittel 5 tar utgangspunkt i disse tre spørsmålene, og kapitlene tar for seg hvert sitt politiske tillitsobjekt.

I dette første analysekapittelet analyseres sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner, det jeg her kaller institusjonell tillit. Dette er som vi så i kapittel 2 den mest konkrete formen for politisk tillit som studeres i oppgaven, og den bygger på respondentenes tillit til i) parlamentet, ii) politiske partier og iii) landets regjering.

Kapittelet baserer seg på en flernivåanalyse hvis oppbygging ble gjort rede for i kapittel 2.2.2. Regresjonsanalysen er bygd opp av fem modeller. I modell 1 estimeres den bivariate sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit. I modell 2 blir det lagt til politiske variabler på individnivå som det forventes at svekker sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit. Det dreier seg om respondentene stemte på et høyrepopulistisk parti, stemte på et opposisjonsparti, om de lot være å stemme, og hvordan de plasserer seg på venstre-høyre-dimensjonen. I modell 3 kontrolleres det for sosiodemografiske variabler på individnivå. I modell 4 spesifiseres den geografiske rekkevidden til denne sammenhengen ved at effekten av innvandringskritiske holdninger tillates å variere mellom land. I modell 5A og modell 5B blir det til slutt testet om

utformingen av nasjonal innvandringspolitikk og nærværet av høyrepopulistiske partier i landenes parlamenter bidrar til å forklare hvorfor sammenhengen varierer mellom land.

Flernivåanalysen presenteres i tabell 3.1. Parameterestimaterne i denne tabellen skal forstås på følgende måte: Konstantleddet er et gjennomsnitt over alle landene, og indikerer forventet institusjonell tillit gitt at de uavhengige variablene har verdi 0. Siden de kontinuerlige variablene er sentrerte vil det si at konstantleddet indikerer forventet institusjonell tillit gitt gjennomsnittlige holdninger til for eksempel innvandring. Regresjonskoeffisientene indikerer endringen i institusjonell tillit ved en endring på én skalaenhet på uavhengig variabel når de andre variablene holdes konstant. Fordi det i flernivåanalyser opereres med to restledd, presenteres både variansen til nivå 1-restleddet og variansen til nivå 2-restleddet. Disse angir avstanden mellom predikerte og observerte verdier *innenfor* land (nivå 1), og avstanden mellom observerte og predikerte verdier *mellom* land (nivå 2). I modell 4, modell 5A og modell 5B estimeres et variansestimater til effekten av holdninger til innvandring. Dette spesifiserer i hvilken grad sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit varierer mellom land. Samspillsleddene som legges til i modell 5A og modell 5B angir om effekten av holdninger til innvandring er betinget av egenskaper ved land.

Presentasjonen av flernivåanalysen er strukturert av oppgavens tre delproblemstillinger. Først diskuterer jeg i hvilken grad det faktisk finnes en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner. I andre del av kapittelet studeres den geografiske variasjonen til denne sammenhengen, før jeg ser nærmere på hva som forklarer variasjonen mellom land. Avslutningsvis oppsummeres resultatene.

3.1 I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner?

I modell 1 i tabell 3.1. er den bivariate sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner estimert. Konstantleddet i denne modellen gir en pekepinn på det generelle tillitsnivået i Europa. Forventet institusjonell tillit blant respondenter med gjennomsnittlige holdninger til innvandring ($X=0$) er 4,3. Som kjent strekker indeksen som måler institusjonell tillit seg fra 1 til 10. Det betyr at det gjennomsnittlige tillitsnivået til

Tabell 3.1. Flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner

Modell	0	1	2	3	4	5A	5B
Konstantledd	4,317**	4,316**	5,03**	5,001**	5,004**	5,003**	4,974**
Nivå 1 (Individer)							
Holdning til innvandring ¹		-0,094**	-0,091**	-0,088**	-0,092**	-0,092**	-0,096**
Stemt høyrepopulistisk ²			-0,431**	-0,406**	-0,357**	-0,357**	-0,361**
Stemt opposisjon ²			-0,801**	-0,799**	-0,788**	-0,788**	-0,787**
Ikke stemt ²			-1,061**	-1,046**	-1,031**	-1,030**	-1,030**
Høyre-venstre-ideologi ¹			-0,085**	-0,083**	-0,091**	-0,091**	-0,091**
Utdanning ²				0,144**	0,124**	0,123**	0,124**
Alder ³				0,002**	0,002**	0,003**	0,003**
Kjønn ²				-0,025	-0,028	-0,028	-0,028
Nivå 2 (Land)							
HDI ⁴						1,050**	1,068**
MIPEX ⁴						0,027	
Høyrepopulistisk parti (HP) ²							0,053
Kryssnivåsamspill							
Holdning til innvandring*MIPEX						-0,033**	
Holdning til innvandring*HP							0,006
Variansestimater							
Residual, nivå 1	3,589**	3,549**	3,345**	3,340**	3,318**	3,318**	3,318**
Konstantledd, nivå 2	0,599**	0,566**	0,483**	0,477**	0,456**	0,266**	0,267**
Holdning til innvandring					0,0051**	0,0034**	0,0052
-2LL	134593	134241	132319	132294	132126	132115	132122
Forbedring		352**	1922**	25**	168**	11**	4
ICC	14,30 %						

** Signifikant på 1-prosentnivå. *Signifikant på 5-prosentnivå. ¹Skalert 1-10 (sentrert), ²Dikotom, ³Kontinuerlig (Sentrert) ⁴Skalert 0-10 (sentrert)
 Dataene er vektet. Missing er tatt ut. Estimeringsmetode REML

regimeinstitusjoner er langt unna indeksens maksimumsverdi. Variansestimater til konstantleddet innebærer at den forventede institusjonelle tilliten varierer mellom 2,8 og 5,8 for cirka 95 prosent av respondentene.⁴¹ I lavtillitsland er altså tilliten til regimeinstitusjoner minimal.

Bakgrunnen for den empiriske analysen er hypotese 1A. Den antok at respondenter med kritiske holdninger til innvandring har, alt annet likt, lavere institusjonell tillit enn andre respondenter. Modell 1 gir en første indikasjon på at dette stemmer. En forskjell på én skalaenhet i holdning til innvandring tilsvarende en forskjell i politisk tillit på 0,094 skalaenheter. Det negative fortegnet på koeffisienten innebærer at jo mer kritiske til innvandring respondentene er, jo lavere institusjonell tillit har de. Både innvandrings- og tillitsindeksen er skalert fra 1 til 10. Det betyr at forskjellen i politisk tillit mellom de mest innvandringskritiske og de minst innvandringskritiske respondentene er på 0,94 skalaenheter, hvilket utgjør nesten 1/10 av maksimal variasjon på tillitsindeksen. Denne første analysen gir derfor støtte til H1A. Dette er i tråd med en rekke arbeider som har vist at respondenter med innvandringskritiske holdninger har lavere institusjonell tillit enn andre respondenter (Citrin 2012; Listhaug og Ringdal 2008; McLaren 2010, 2012a).

For å undersøke om sammenhengen egentlig kan forklares av politiske eller sosiodemografiske forhold er det i modell 2 og modell 3 lagt til flere forklaringsvariabler. På bakgrunn av H2 kontrolleres det i modell 2 for politiske variabler som forventes å svekke effekten av innvandringskritiske holdninger. Analysen viser signifikante sammenhenger mellom alle disse variablene og institusjonell tillit. Forventet tillit er lavere for respondenter som ville stemt på et høyrepopulistisk parti enn for dem som ikke ville stemt på et høyrepopulistisk parti. På samme måte er den institusjonelle tilliten lavere for respondenter som ville stemt på et parti i opposisjon enn for respondenter som ikke ville stemt på et parti i opposisjon. Respondenter som ikke ville stemt har lavere tillit til politiske institusjoner enn dem som ville stemt. Mens disse sammenhengene går i forventet retning, er det samme ikke tilfellet for den siste forklaringsvariabelen, høyre-venstre-ideologi. Retningen på dette estimatet indikerer at respondenter på venstresiden har mindre tillit enn respondenter på

⁴¹ $\sqrt{0,60}=0,77$. Konfidensintervall = $4,32 \pm (1,96 * 0,77)$

høyresiden. Dette kan skyldes at individer på venstresiden fra lavere sosioøkonomiske strata ofte har lav politisk tillit, men foretrekker offentlige fremfor private løsninger.⁴²

Til tross for disse signifikante sammenhengene forblir effekten av innvandringskritiske holdninger på institusjonell tillit nesten uendret fra modell 1 til modell 2: De politiske variablene reduserer styrken på sammenhengene marginalt – fra -0,094 til -0,091. I sum indikerer dette to ting. For det første at forhold som tapper politisk avstand og mangel på representasjon spiller en betydelig rolle for å forstå variasjoner i institusjonell tillit. Dette er i tråd med argumentasjonen til Miller (1974a) og Miller og Listhaug (1990). For det andre tyder resultatene på at disse faktorene i mindre grad enn forventet (H2) kan forklare sammenhengene mellom innvandringskritiske holdninger og lav tillit til politiske institusjoner.

I modell 3 utvides analysen ved å kontrollere for sosiodemografiske forhold, herunder utdanning. Det er signifikante effekter knyttet til både utdanning og alder, men ikke til kjønn. Forventet institusjonell tillit er høyere for respondenter med høy utdanning enn for respondenter med lav utdanning. Effekten av alder er signifikant og positiv, men svært svak. Heller ikke disse variablene bidrar imidlertid til å redusere sammenhengene mellom innvandringskritiske holdninger og lav institusjonell tillit nevneverdig – koeffisienten reduseres fra -0,091 til -0,088. Dette betyr at sammenhengene mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit ikke kan forklares av sosiodemografiske forhold som utdanning og alder. Den knappe forbedringen i -2LL-verdi indikerer dessuten at sosiodemografiske forhold i liten grad bidrar til å forbedre analysemodellen. Det betyr at H3 får støtte i denne analysen.

Oppsummerende forteller analysen så langt at alt annet likt har respondenter med innvandringskritiske holdninger noe lavere institusjonell tillit enn andre respondenter. Dette er i tråd med H1A. Dessuten viser analysen at også andre forhold – både politiske og sosiodemografiske – bidrar til å forklare variasjon i institusjonell tillit mellom individer, men at slike forhold i liten grad bidrar til å svekke sammenhengene jeg studerer. Dette kan tyde på at politiske og sosiodemografiske forhold er mindre viktig for å forklare sammenhengene enn hva jeg antok.

⁴² At konstantleddet er vesentlig høyere i modell 2 enn i modell 1 skyldes at det i modell 2 indikerer den forventede tilliten til respondenter som holder med et *ikke-høyrepopulistisk* parti i *posisjon* med *gjennomsnittlige* holdninger til innvandring og *gjennomsnittlige* holdninger på høyre-venstre-dimensjonen.

I modellene som har vært presentert så langt har imidlertid alle forklaringsvariablene blitt behandlet som faste effekter. Som det ble redegjort for i kapittel 2 innebærer det at vi har antatt at sammenhengen mellom syn på innvandring og politisk tillit er den samme på tvers av land. Det er grunn til å spørre om dette er en rimelig forutsetning. Er kritiske holdninger til innvandring koblet til lav institusjonell tillit i samme grad over hele Europa? For å svare på dette skal jeg videre rette oppmerksomheten mot den andre delproblemstillingen.

3.2 I hvilken grad varierer sammenhengen mellom land?

I denne delen av kapittelet gjøres det to grep. For det første skal jeg se nærmere på resultatene fra modell 4 i tabell 3.1. Her tillates effekten av holdninger til innvandring å variere mellom land, og det estimeres et empirisk mål på denne variasjonen. I lys av problemstillingen, og for ikke å komplisere modellen unødvendig, er de andre forklaringsvariabler beholdt som faste effekter (de tillates altså ikke å variere mellom land). For det andre studeres resultater fra enkeltland for å få rede på i hvilke land koblingen gjør seg gjeldene.

H4 antok at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit varierte mellom land i Europa. I modell 4 er variansestimater til holdninger til innvandring signifikant. Det gir støtte til H4, og innebærer at effekten av holdninger til innvandring på institusjonell tillit varierer signifikant mellom land. Ved å ta utgangspunkt i estimatene fra modell 4 kan jeg beregne med en spesifisert grad av sikkerhet hvor stor denne variasjonen er. At residualvariansen til innvandringskoeffisienten er på 0,005 innebærer at for omtrent 95 prosent av respondentene er effekten av holdninger til innvandring på institusjonell tillit mellom -0,23 og 0,05.⁴³ I noen land har altså kritiske holdninger til innvandring en relativt sterk negativ effekt på politisk tillit, mens i andre land er effekten svakt positiv. Ved at vi tillot denne variasjonen ble analysemodellen vesentlig forbedret. Modelljusteringen reduserte -2LL-verdien betydelig, og denne modellforbedringen er signifikant med tre frihetsgrader. Vi ser også at varianskomponenten til både nivå 1- og nivå 2-restleddet ble redusert noe. Dette forsvaret valget av den mer kompliserte analysemodellen statistisk (Strabac 2007:190).

⁴³ $\sqrt{0,005}=0,07$. Konfidensintervall $= -0,09 \pm (1,96 * 0,07)$

Videre skal jeg kartlegge denne geografiske variasjonen mer konkret. I hvilke deler av Europa gjør den negative sammenhengen mellom innvandringskritiske holdninger og institusjonell tillit seg gjeldene? For å finne ut av dette er det gjennomført 27 separate regresjonsanalyser – én for hvert land. I tabell 3.2. presenteres disse analysene, men for oversiktens skyld presenteres kun sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit *kontrollert* for alle politiske og sosiodemografiske individnivåvariabler som inngikk i flernivåanalysen.

Tabell 3.2. Sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner kontrollert for politiske og sosiodemografiske variabler. Ustandardiserte B-koeffisienter

Land	Koeffisient
Østerrike	-0,216**
Belgia	-0,172**
Irland	-0,170**
Storbritannia	-0,170**
Sverige	-0,166**
Norge	-0,157**
Nederland	-0,151**
Hellas	-0,140**
Finland	-0,134**
Portugal	-0,128**
Tyskland	-0,125**
Spania	-0,113**
Luxembourg	-0,112**
Danmark	-0,089**
Sveits	-0,081**
Frankrike	-0,075**
Litauen	-0,074**
Ungarn	-0,061*
Slovakia	-0,045
Tsjekkia	-0,042
Bulgaria	-0,037
Latvia	-0,033
Slovenia	-0,017
Italia	0,001
Estland	0,014
Romania	0,020
Polen	0,030

** Signifikant på 1-prosentnivå. *Signifikant på 5-prosentnivå

Av tabellen kan vi lese at det finnes en signifikant negativ sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner i 18 av 27 land etter at vi har kontrollert for variablene som inngikk i flernivåanalysen. Tabellen illustrerer flere viktige poenger: For det første finnes det et tydelig skille mellom Øst- og Vest-Europa. Når landene rangeres etter styrken og retningen på sammenhengen kommer nesten alle land i Vest-Europa høyere enn de østeuropeiske landene. Av østeuropeiske land er det kun i Litauen og Ungarn at sammenhengen er signifikant. I Vest-Europa derimot er sammenhengen signifikant med en

negativ retning i samtlige land utenom Italia. For det andre illustrerer tabellen at det er store variasjoner også innad i Vest-Europa: Fra -0,22 i Østerrike til -0,07 i Frankrike. Ut over det grove skillet mellom Øst- og Vest-Europa er det imidlertid vanskelig å finne et tydelig geografisk mønster basert på disse resultatene. I siste del av analysen gjøres imidlertid denne variasjonen til gjenstand for analyse.

3.3 Hva forklarer at sammenhengen varierer mellom land?

I modell 5A og modell 5B i tabell 3.1. blir det undersøkt om utformingen av nasjonal innvandringspolitikk og representasjonen til høyrepopulistiske partier bidrar til å forklare at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit varierer mellom land. Dersom teorien om politisk avstand stemmer, bør effekten av kritiske holdninger til innvandring være sterkest i land som fører en liberal innvandringspolitikk, og i land som mangler høyrepopulistiske partier representert i parlamentet (H5). Der vil avstanden mellom innvandringskritiske holdninger og den offentlige politikken være størst, og de innvandringskritiske velgerne vil i mindre grad være representert. I modell 5A testes dette ved å introdusere kryssnivåsamspill mellom holdninger til innvandring (nivå 1), og nasjonal innvandringspolitikk (nivå 2). I modell 5B er det introdusert kryssnivåsamspill mellom holdninger til innvandring (nivå1) og høyrepopulistiske partier (nivå 2). Disse kryssnivåsamspillsleddene indikerer i hvilken grad landegenskapene betinger den geografiske variasjonen til effekten av holdninger til innvandring på institusjonell tillit.

Tabell 3.1. viser at kryssnivåsamspillsleddet er signifikant i modell 5A, men ikke signifikant i modell 5B. Det betyr at representasjonen til høyrepopulistiske partier ikke bidrar til å forklare hvorfor sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit varierer mellom land. Tabellen viser også at variablene som inngår i modell 5B ikke bidrar til å forbedre modellen signifikant. Videre kommenteres derfor kun resultatene fra modell 5A.

I modell 5A har jeg inkludert variabelen som måler hvor liberal innvandringspolitikk landene fører (MIPEX), og et samspillsledd mellom denne variabelen og holdninger til innvandring i analysen. Dessuten er det kontrollert for landenes HDI-verdi, som måler landenes generelle velstandsnivå. Denne variabelen er inkludert i analysen for å kontrollere for variasjoner i

institusjonell tillit som kun skyldes forskjeller i landenes velstandsnivå. Hvis vi først ser nærmere på de direkte effektene av nivå 2-variablene, ser vi at koeffisienten som måler landenes innvandringspolitikk ikke er signifikant. Det forteller at landenes innvandringspolitikk ikke påvirker den institusjonelle tilliten til respondentene direkte. Koeffisienten som måler landenes HDI-verdi er imidlertid signifikant. Retningen og størrelsen på koeffisienten innebærer at den institusjonelle tilliten er betydelig høyere for respondenter som bor i Norge der velstandsnivået relativt sett er høyt, enn i Bulgaria der velstandsnivået er lavere, alt annet likt.

Av størst interesse i denne modellen er imidlertid det signifikante kryssnivåsamspillsleddet mellom innvandringspolitikk (MIPEX) og holdninger til innvandring. Dette forteller at landenes innvandringspolitikk bidrar til å forklare hvorfor sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit varierer mellom land.

MIPEX-indeksen strekker seg fra 0 til 10, og det er stor spredning på denne indeksen: Variasjonsbredden er på 5,2. Sverige fører den mest liberale innvandringspolitikken og har en skåre på 8,3, mens Latvia fører den mest restriktive politikken, og har en skåre på 3,1. Den signifikante samspillskoeffisienten på -0,03 innebærer derfor at effekten av holdninger til innvandring vil være betydelig sterkere i land med en liberal innvandringspolitikk enn i land med en restriktiv innvandringspolitikk. Mens den forventede effekten av holdninger til innvandring i Sverige vil være på -0,17,⁴⁴ vil den forventede effekten av holdninger til innvandring i Latvia være på beskjedne -0,02.⁴⁵

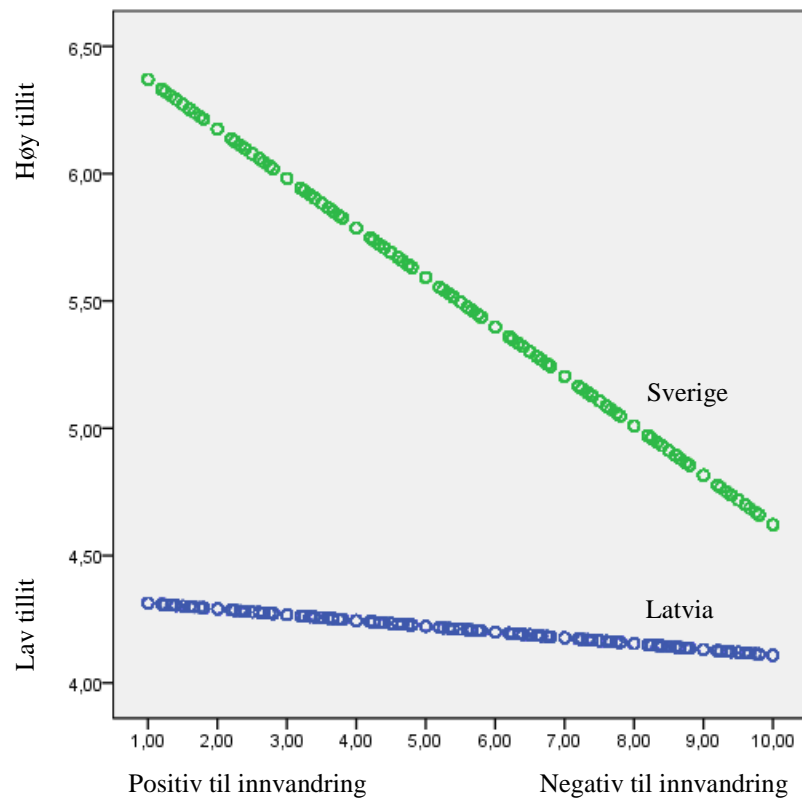
For å illustrere denne samspillseffekten har jeg laget to plott basert på estimatene fra modell 5A. I figur 3.1. illustreres predikerte sammenhenger mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner basert på skårene til landet i utvalget som fører den mest *liberale* innvandringspolitikken, altså Sverige, og landet i utvalget som fører den mest *restriktive* innvandringspolitikken, altså Latvia.⁴⁶

⁴⁴ $-0,08 + (-0,03 * 3,1) = -0,17$. (3,1 er Sveriges verdi på den sentrerte MIPEX-variabelen)

⁴⁵ $-0,08 + (-0,03 * 2,1) = -0,02$. (-2,1 Er Latvias verdi på den sentrerte MIPEX-variabelen)

⁴⁶ Respondentene er gitt verdien 0 på alle andre variabler enn holdninger til innvandring, institusjonell tillit og landenes innvandringspolitikk. For de kontinuerlige variablene vil det si gjennomsnittsverdien på de respektive variablene. For dummyvariablene vil det si respondenter med følgende egenskaper: *kvinner med lav utdanning som holder med et ikke-høyrepopulistisk parti i posisjon.*

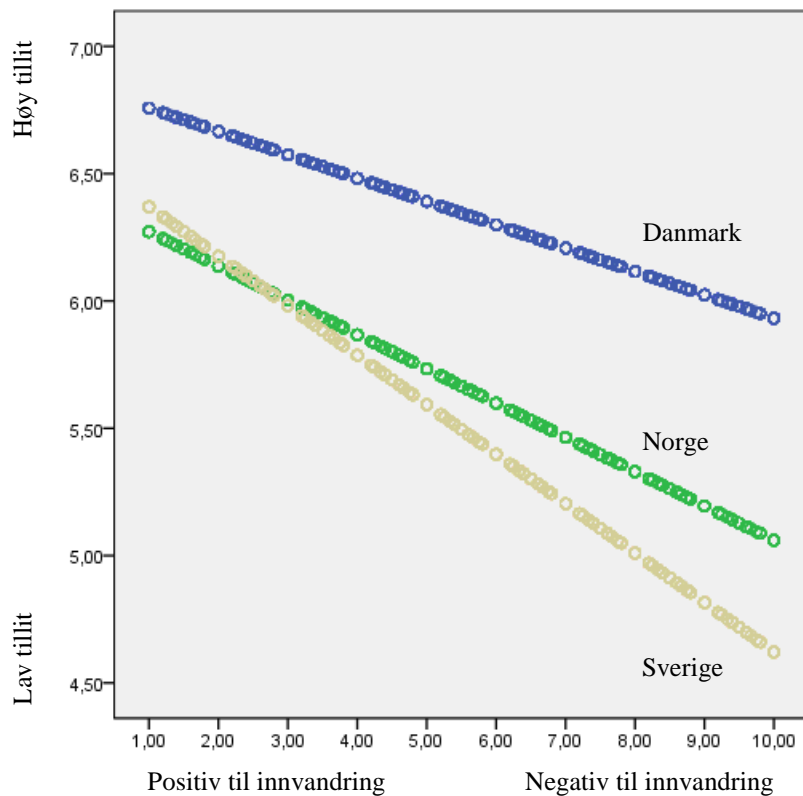
Figur 3.1. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner for respondenter i Sverige og Latvia

Figuren illustrerer at det gjennomsnittlige tillitsnivået i Sverige er betydelig høyere enn det gjennomsnittlige tillitsnivået i Latvia. Videre illustrer figuren at med store forskjeller i politikkutøvelsen på innvandringsfeltet varierer effekten av kritiske holdninger til innvandring på institusjonell tillit betydelig. Den negative effekten er vesentlig sterkere i et land som fører en liberal innvandringspolitikk enn i et land som fører en restriktiv innvandringspolitikk.

En annen måte å illustrere denne samspillseffekten på er å ta utgangspunkt i tre land som i en skandinavisk kontekst er interessante – Sverige, Norge og Danmark. Det er av flere argumentert for at disse landene skiller seg vesentlig fra hverandre med hensyn til hva slags innvandringspolitikk som praktiseres (Brochmann et al. 2010). Danmark fører enn betydelig mer restriktiv innvandringspolitikk enn Sverige, med Norge i en mellomposisjon. Dette gjenspeiles i MIPEX-indeksen. Her har Danmark en skåre på 5,3, Norge 6,6 og Sverige 8,3. I figur 3.2. illustreres betydningen av disse forskjellene for effekten av innvandringskritiske holdninger på institusjonell tillit. Fordelen med denne sammenligningen er at det automatisk kontrolleres for en rekke landforhold fordi landene er relativt like i utgangspunktet (Lijphart 1971:687-688).

Figur 3.2. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner for respondenter i Sverige, Norge og Danmark

Figuren får tydelig fram at effekten av innvandringskritiske holdninger på institusjonell tillit er sterkest i Sverige, mindre sterk i Norge, og minst sterk i Danmark. Dette er i tråd med H5 som antok at effekten vil være sterkest i land som fører en liberal innvandringspolitikk. Hvis vi igjen studerer tabell 3.1. ser vi at denne samspillseffekten reduserer variansestimateret til holdninger til innvandring betydelig. Ved å sammenligne variansestimaterne for holdninger til innvandring fra modell 4 og modell 5A kan vi regne oss frem til at denne samspillseffekten svarer for 33 prosent av variasjonen til effekten av holdninger til innvandring mellom land.⁴⁷ Konklusjonen blir følgelig at politisk avstand på innvandringsfeltet bidrar til å forklare hvorfor sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner varierer mellom land i Europa.

⁴⁷ $(0,0051 - 0,0034) / 0,0051 = 33 \%$

3.4 Oppsummering

De viktigste funnene fra analysen i dette kapitlet kan oppsummeres som følger: For det første finnes det en moderat negativ sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner i Europa. Velgere med innvandringskritiske holdninger har altså noe lavere tillit til regimeinstitusjoner enn andre velgere, alt annet likt. Denne sammenhengen er statistisk signifikant, og holder etter kontroll for politiske og sosiodemografiske variabler. Resultatene ser derfor ut til å støtte H1A. Politisk avstand, mangel på representasjon og utdanning bidrar imidlertid på individnivå i mindre grad enn forventet til å forklare denne sammenhengen, og følgelig får verken H2 eller H3 støtte.

For det andre viser analysen at sammenhengen ikke er et alleuropeisk fenomen. Vi fant signifikante forskjeller på sammenhengens styrke mellom landene i undersøkelsen. Mens den negative sammenhengen var signifikant i 16 av 17 vesteuropeiske land, gjaldt det samme i kun 2 av 10 land i Øst-Europa. Sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav institusjonell tillit er følgelig mer et *vesteuropeisk* enn et *alleuropeisk* fenomen. Dette er i tråd med H4 som antok at sammenhengen varierte mellom land i Europa.

For det tredje får avstandsteorien støtte på landnivå. Kjennetegn ved nasjonal innvandringspolitikk svarer for en vesentlig del av den geografiske variasjonen til sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Sammenhengen er langt sterkere i land som fører en liberal innvandringspolitikk enn i land som fører en restriktiv innvandringspolitikk. Dette kan tyde på at sammenhengen er sterkest i land der den politiske avstanden mellom innvandringskritiske synspunkter og offisiell politikk er størst. Analysene bekrefter derfor H5.

I neste kapittel skal jeg ta for meg den neste tillitsdimensjonen i oppgavens teoretiske rammeverk: tillit til demokratiers regimeprestasjoner. I hvilken grad og på hvilken måte er velgernes holdninger til innvandring koblet til dette tillitsobjektet?

4 Tillit til regimeprestasjoner

I dette analysekapittelet skal jeg ta utgangspunkt i velgernes tillit til demokratiers regimeprestasjoner. Det vil si at jeg er interessert i tilliten til *performance*-aspektet ved demokratiet som styreform: Har respondentene tillit til at demokratier presterer tilfredsstillende? I forrige kapittel ble det funnet en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til regimeinstitusjoner. Finnes en lignende sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner?

For å undersøke dette er det gjennomført en flernivåanalyse som er bygd opp på samme måte som flernivåanalysen i forrige kapittel. Resultatene er presentert i tabell 4.1. For en oversiktlig framstilling av analysen er kapittelet strukturert som forrige kapittel. Det innebærer at i første del undersøkes det om det faktisk finnes en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner. I andre del studeres den geografiske variasjonen til denne sammenheng. Og i tredje del undersøkes hva som forklarer variasjon mellom land. Avslutningsvis oppsummeres resultatene.

4.1 I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner?

I modell 1 i tabell 4.1. er den bivariate sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner estimert. Konstantleddet i denne modellen er på 5,95. Dette er den forventede tilliten til respondenter med gjennomsnittlige holdninger til innvandring ($X=0$). Dette estimatet er betydelig høyere enn hva den gjennomsnittlige tilliten til regimeinstitusjoner var for tilsvarende gruppe respondenter (som var 4,3). Likevel innebærer variansestimater til konstantleddet at for cirka 95 prosent av individene ligger forventet tillit til regimeprestasjoner mellom 4,8 og 7,1.⁴⁸ I enkelte land er altså også tilliten til demokratiers prestasjoner relativt lav.

⁴⁸ $\sqrt{0,36}=0,60$. Konfidensintervall = $5,95 \pm (1,96 * 0,60)$

Tabell 4.1. Flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner

Modell	0	1	2	3	4	5A	5B
Konstantledd	5,955**	5,955**	6,071**	5,917**	5,919**	5,917**	5,954**
Nivå 1 (Individer)							
Holdning til innvandring ¹		-0,176**	-0,175**	-0,154**	-0,153**	-0,153**	-0,121**
Stemt høyrepopulistisk ²			-0,344**	-0,293**	-0,238**	-0,24**	-0,24**
Stemt opposisjon ²			-0,031	-0,051*	-0,066**	-0,065**	-0,066*
Ikke stemt ²			-0,238**	-0,228**	-0,220**	-0,219**	-0,219**
Høyre-venstre-ideologi ¹			-0,098**	-0,085**	-0,090**	-0,090**	-0,090**
Utdanning ²				0,543**	0,524**	0,523**	0,523**
Alder ³				-0,003**	-0,003**	-0,003**	-0,003**
Kjønn ²				0,032	0,033	0,033	0,033
Nivå 2(Land)							
HDI ⁴						0,830**	0,876**
MIPEX ⁴						0,015	
Høyrepopulistisk parti (HP) ²							-0,065
Kryssnivåsamspill							
Holdning til innvandring*MIPEX						-0,020	
Holdning til innvandring*HP							-0,057*
Variansestimater							
Residual, nivå 1	3,389**	3,252**	3,215**	3,160**	3,134**	3,134**	3,134**
Konstantledd, nivå 2	0,362**	0,354**	0,330**	0,309**	0,309**	0,207**	0,208**
Holdning til innvandring					0,0064**	0,0059**	0,0057**
-2LL	128819	127517	127169	126647	126447	126444	126439
Forbedring		1302**	348**	522**	200**	3	8**
ICC	10,00 %						

** Signifikant på 1-prosentnivå. *Signifikant på 5-prosentnivå. •Signifikant på 10-prosentnivå. ¹Skalert 1-10 (sentrert), ²Dikotom, ³Kontinuerlig (sentrert) ⁴Skalert 0-10 (sentrert). Dataene er vektet. Missing er tatt ut. Estimeringsmetode REML

Modell 1 gir en første indikasjon på at kritiske holdninger til innvandring ikke bare rammer tillit til politiske institusjoner, men også tillit til demokratiers prestasjoner. Her er den bivariate sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner estimert. En forskjell på én skalaenhet i holdninger til innvandring tilsvarer en forskjell i tillit til regimeprestasjoner på 0,176 skalaenheter. Retningen på koeffisienten innebærer at de mest innvandringskritiske respondentene er 1,76 skalaenheter mindre tillitsfulle enn de minst innvandringskritiske respondentene. Også denne tillitsindeksen er skalert fra 1 til 10. Det betyr at avstanden i politisk tillit mellom de mest og minst innvandringskritiske respondentene svarer for nesten 1/5 av maksimal variasjon på tillitsindeksen. Den første bivariate analysen tyder derfor på at respondenter med innvandringskritiske holdninger har betydelig lavere tillit til regimeprestasjoner enn andre respondenter. Dette er i tråd med H1A.

Som i forrige kapittel kontrolleres det for politiske og sosiodemografiske variabler på individnivå i modell 2 og modell 3. I modell 2 kontrolleres det for fire politiske variabler. Tre av disse har en signifikant direkte effekt på politisk tillit: Respondenter som ville stemt på et høyrepopulistisk parti forventes å ha lavere tillit enn dem som ikke ville stemt på et høyrepopulistisk parti. Respondenter som ikke ville stemt overhodet, forventes å ha lavere tillit enn dem som ville stemt. Respondenter på venstresiden forventes å ha lavere tillit enn respondenter på høyresiden. Disse resultatene ligner på resultatene for institusjonell tillit. Til forskjell fra i kapittel 3 er imidlertid variabelen som måler om respondentene ville stemt på et opposisjonsparti svak (og i modell 2 ikke signifikant). Dette er overraskende i lys av at dette blir regnet som en sentral forklaringsvariabel for politisk tillit (Listhaug og Ringdal 2008:135). En mulig forklaring kan være – som vi var inne på i kapittel 1 – at politisk avstand og mangel på representasjon er viktigere for å forklare tillit til politiske institusjoner og aktører, enn det er for å forklare tilliten til regimeprestasjoner og regimeprinsipper.

Ingen av de fire politiske forklaringsvariablene bidrar imidlertid til å redusere sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner merkbart. Fortsatt er styrken på koeffisienten 0,175. Selv om tre av variablene som måler politisk avstand og mangel på representasjon altså har en direkte effekt på tillit til regimeprestasjoner, ser disse forhold ikke ut til å kunne forklare den relativt lave tilliten hos innvandringsskeptiske velgere. Dette er på linje med hva vi fant i kapittel 3, og dermed ikke i tråd med H2.

I modell 3 er det kontrollert for sosiodemografiske egenskaper på individnivå. Analysen viser at det er signifikante direkte effekter knyttet både til utdanning og alder. Høyt utdannede har høyere tillit enn lavt utdannede, og eldre har lavere tillit enn yngre. Kjønn er ikke signifikant. I motsetning til hva som var tilfellet i kapittel 3 ser vi nå at disse variablene bidrar til en vesentlig bedre modelltilpasning (reduksjonen i $-2LL$). Det indikerer at sosiodemografiske variabler er viktige for å forklare tillit til regimeprestasjoner. Dessuten viser modell 3 at disse variablene bidrar til å redusere effekten av kritiske holdninger til innvandring. Den reduseres fra $-0,175$ i modell 2 til $-0,154$ i modell 3. Analyser der de sosiodemografiske variablene introduseres sekvensielt viser at det er utdanning som har en slik modererende effekt.⁴⁹ Dette forteller at noe av den politiske mistilliten knyttet til innvandringskritiske holdninger forklares av lavt utdanningsnivå blant disse respondentene, noe som er i tråd med H3.

Oppsummerende peker analysen så langt på to viktige ting. For det første finnes det ikke bare en negativ sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeinstitusjoner*, men også en negativ sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til *regimeprestasjoner*. Denne sammenhengen er statistisk signifikant og holder etter kontroll for en rekke relevante kontrollvariabler. Resultatene ser dermed ut til å støtte H1A. For det andre viser analysen at utdanning til en viss grad bidrar til å redusere denne sammenhengen, mens det samme ikke er tilfellet for variabler som måler politisk avstand og mangel på representasjon. Det betyr at det lave tillitsnivået blant innvandringskritiske velgere til dels skyldes lavt utdanningsnivå. H3 ser dermed ut til å få støtte i analysen, men ikke H2.

⁴⁹ Vises ikke av plasshensyn.

4.2 I hvilken grad varierer sammenhengen mellom land?

Det neste leddet i analysen er å undersøke den geografiske rekkevidden til sammenhengen. I kapittel 1 ble det formulert en generell hypotese (H4) om at effekten av holdninger til innvandring på politisk tillit varierer mellom land i Europa. Forrige kapittel bekreftet at dette var tilfellet for sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til regimeinstitusjoner. Denne sammenhengen var primært et vesteuropeisk fenomen. Er det samme tilfellet for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner?

For å undersøke dette skal vi se nærmere på modell 4 i tabell 4.1. Her tillates effekten av holdninger til innvandring å variere mellom land. Som i forrige kapittel er de andre forklaringsvariablene beholdt som faste effekter for ikke å komplisere modellen unødvendig. Modellen viser at varianskomponenten til holdninger til innvandring er signifikant. Det betyr at også styrken på sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner varierer signifikant mellom land. Ved å utvide modellen på denne måten ble 2LL-verdien signifikant forbedret, og varianskomponenten til nivå 1-restleddet ble redusert. Som nevnt i forrige kapittel forsvaret dette valget av den mer kompliserte forklaringsmodellen statistisk.

Vi kan regne oss frem til at effekten av holdninger til innvandring varierer betydelig mellom land: fra -0,31 til 0,01 for omtrent 95 prosent av individene.⁵⁰ Det betyr at det i enkelte land finnes en relativt sterk sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til demokratiers prestasjoner, mens denne sammenhengen er totalt fraværende i andre land. Denne variasjonen er enda større enn den som ble funnet i forrige kapittel.

For å kartlegge den geografiske variasjonen har jeg som i kapittel 3 kjørt 27 separate regresjonsanalyser – én for hvert land. I tabell 4.2. presenteres resultatene fra disse analysene. For oversiktens skyld presenterer jeg igjen styrken på sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner *kontrollert* for variablene som inngikk i flernivåanalysen.

⁵⁰ $\sqrt{0,0064}=0,08$. Konfidensintervall = $-0,15 \pm (1,96 * 0,08)$

Tabell 4.2. Sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner kontrollert for politiske og sosiodemografiske variabler. Ustandardiserte B-koeffisienter

Land	Koeffisient
Norge	-0,330**
Italia	-0,263**
Tyskland	-0,247**
Frankrike	-0,245**
Slovakia	-0,205**
Sverige	-0,200**
Belgia	-0,196**
Nederland	-0,195**
Ungarn	-0,192**
Danmark	-0,165**
Østerrike	-0,161**
Luxembourg	-0,160**
Polen	-0,158**
Storbritannia	-0,155**
Finland	-0,135**
Hellas	-0,135**
Tsjekkia	-0,123**
Slovenia	-0,122**
Latvia	-0,120**
Irland	-0,110**
Portugal	-0,102**
Estland	-0,076**
Sveits	-0,071**
Romania	-0,057
Bulgaria	-0,041
Spania	-0,008
Litauen	0,018

** Signifikant på 1-prosentnivå.

Tabell 4.2. viser at det finnes en signifikant sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til demokratiers prestasjoner i 23 av 27 land. Videre viser tabellen at Norge skiller seg ut som det landet der effekten av innvandringskritiske holdninger er sterkest. Her er styrken på sammenhengen -0,330, og alene forklarer holdninger til innvandring hele 13 prosent av variasjonen i tillit til regimeprestasjoner.⁵¹ Dette resultatet bygger opp under tidligere studier av norske velgere som har vist at kritiske holdninger til innvandring er en potent årsak til politisk mistillit (Listhaug og Aardal 2011; Skånvik 1992).

I analysene i kapittel 3 fant jeg et markant skille mellom Øst- og Vest-Europa. I tabell 4.2. finnes et lignende mønster, men dette skillet ser ut til å være mindre tydelig. Mens sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner var signifikant i kun 2 østeuropeisk land, er den for tillit til regimeprestasjoner signifikant i 7 av 10 østeuropeiske land. Koeffisientene i tabell 4.2. lar seg heller ikke ordne i et like entydig øst/vest-mønster som det jeg fant i kapittel tre. Mens effekten er relativt sterk i for eksempel

⁵¹ Målt som R².

Slovakia, Ungarn og Polen, er den svak og ikke-signifikant i vesteuropeiske land som Spania, Sveits og Portugal. Det ser altså ut til at analysene bekrefter H4 i den forstand at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner varierer i styrke mellom land i Europa. Sammenhengen er sterkest i Vest-Europa, men den er i større grad et alleuropeisk fenomen enn sammenhengen som ble studert i kapittel 3.

4.3 Hva forklarer at sammenhengen varierer mellom land?

Videre skal jeg se nærmere på hva som forklarer denne variasjonen mellom land. Jeg tar igjen utgangspunkt i H5 og undersøker om sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner er sterkest i land som fører en liberal innvandringspolitikk, og i land som mangler høyrepopulistiske partier representert i parlamentet. Den samme strategien som i kapittel 3 er fulgt. Det innebærer at samspillsledd mellom nivå 2-variablene og holdninger til innvandring er lagt til i regresjonsmodellen. Samspillsleddene indikerer i hvilken grad disse landegenskapene bidrar til å forklare den geografiske variasjonen til effekten av holdninger til innvandring på tillit til regimeprestasjoner.

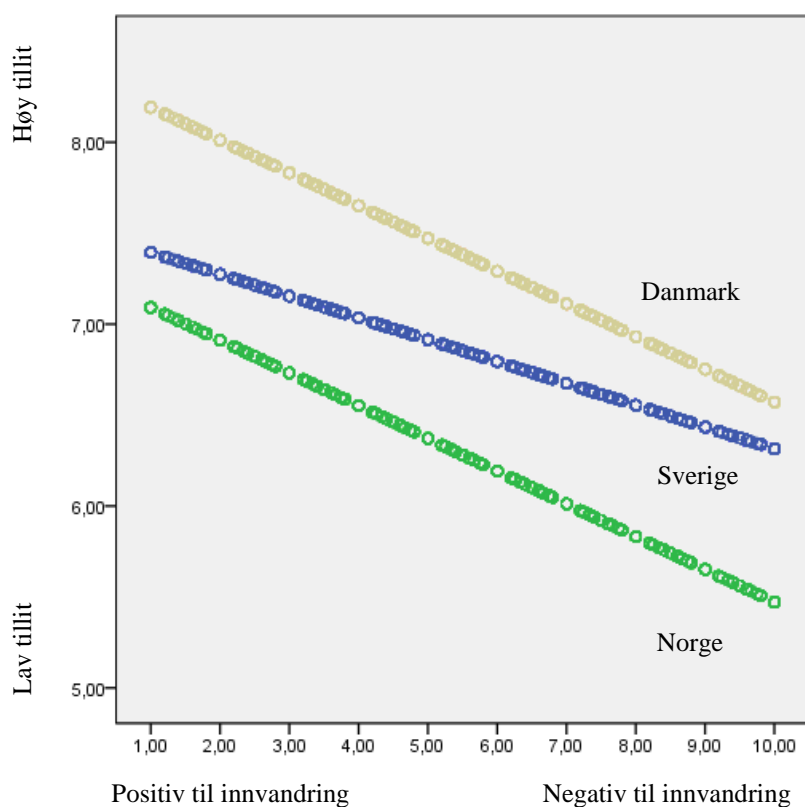
Kapittel 3 viste at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og institusjonell tillit er sterkere i land som fører en liberal innvandringspolitikk enn i land som fører en restriktiv innvandringspolitikk. Modell 5A i tabell 4.1. viser at det samme *ikke* er tilfellet for tillitsdimensjonen som studeres i dette kapittelet. Kryssnivåsamspillsleddet mellom holdninger til innvandring og variabelen som måler innvandringspolitikk (MIPEX) er ikke signifikant. Jeg går derfor umiddelbart videre til modell 5B. Her er betydningen av representasjonen til høyrepopulistiske partier undersøkt. I tråd med teorien om politisk avstand er det forventet (H5) at innvandringskritiske holdninger vil ha sterkest negativ effekt på politisk tillit i land der høyrepopulistiske partier ikke er representert i parlamentet, alt annet likt. Denne antagelsen er basert på ideen om at høyrepopulistiske partier bidrar til å kanalisere innvandringskritiske holdninger inn i det politiske systemet og på denne måten demme opp for politisk mistillit blant innvandringskritiske velgere.

Resultatene i modell 5B støtter ikke denne antagelsen – samspillskoeffisienten er signifikant, men har motsatt fortegn av hva som var forventet. Det betyr at effekten av holdninger til innvandring er sterkere i land der høyrepopulistiske partier er representert i parlamentet, enn i

land der dette ikke er tilfellet. Det er verdt å merke seg at denne koeffisienten kun er signifikant på 0,1-nivå (p-verdi 0,07). Med kun 27 land i analysen er det imidlertid rimelig å operere med et noe høyere signifikansnivå for sammenhenger på landnivå enn hva jeg opererer med for sammenhenger på individnivå (Strabac 2007:186-187). Selv om det er knyttet noe usikkerhet til den statistiske validiteten til dette funnet velger jeg derfor å rapportere resultatet.

Samspillseffekten er illustrert grafisk i figur 4.1. Figuren er basert på estimatene fra modell 5B, og igjen bruker jeg verdiene til Norge, Sverige og Danmark som eksempel.⁵²

Figur 4.1. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner for respondenter i Sverige, Norge og Danmark

Figuren illustrerer at sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til regimeprestasjoner er sterkere i land *med* innvandringskritiske partier som Norge og Danmark, enn i land *uten* slike partier som Sverige (dataene ble samlet inn 2008-2010). Dette gjenspeiles i figuren ved at de predikerte verdiene for respondenter i Danmark og Norge har

⁵² Respondentene er gitt verdien 0 på alle andre variabler enn holdninger til innvandring, tillit til regimeprestasjoner og landenes innvandringspolitikk. For de kontinuerlige variablene vil det si gjennomsnittsverdien på de respektive variablene. For dummyvariablene vil det si respondenter med følgende egenskaper: *kvinner med lav utdanning som holder med et ikke-høyrepopulistisk parti i posisjon.*

en brattere kurve enn de predikerte verdiene for respondenter i Sverige.

Samspillskoeffisienten i modell 5B indikerer at den ”egentlige” regresjonskoeffisienten til holdninger til innvandring er -0,18 i Norge og Danmark⁵³, mens den er -0,12 i Sverige, alt annet likt.⁵⁴

Dette går på tvers av hva som var forventet med utgangspunkt i teorien om politisk avstand og mangel på representasjon (H5). Snarere enn å moderere effekten av kritiske holdninger til innvandring, ser altså høyrepopulistiske partier ut til å styrke politisk mistillit blant innvandringskritiske velgere. Selv om det som sagt er noe usikkerhet knyttet til den statistiske validiteten til dette funnet tyder det på at høyrepopulistiske partier ikke nødvendigvis fungerer som ”demokratiske sikkerhetsventiler” som demmer opp for politisk mistillit ved å representere misfornøyde velgere. Snarer ser det ut som om disse partiene har en ”smitteeffekt” ved at de bygger opp under lav tillit til regimeprestasjoner blant innvandringskritiske velgere. Denne samspillseffekten svarer for 11 prosent av variasjonen til holdninger til innvandring over land.⁵⁵ Dette er betraktelig mindre variasjon enn hva innvandringspolitikk svarte for i kapittel 3, men samspillseffekten har fortsatt en betydelig forklaringskraft.

4.4 Oppsummering

De viktigste funnene fra analysen i dette kapittelet kan oppsummeres som følger: For det første viser analysen at det finnes en signifikant sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til regimeprestasjoner i Europa. Denne sammenhengen holder etter kontroll for relevante forklaringsvariabler på både individ- og landnivå. Resultatene ser dermed ut til å støtte H1A. Det betyr at innvandringskritiske holdninger ikke bare rammer tillit til regimeinstitusjoner, men også tillit til et mer overordnet tillitsobjekt i det politiske systemet: regimeprestasjoner. Som i kapittel 3 bidro individnivåvariablene som måler politisk avstand og mangel på representasjon i mindre grad enn forventet til å forklare denne sammenhengen, og H2 får derfor heller ikke støtte i dette kapittelet. Utdanning svekket imidlertid sammenhengen. H3 får derfor støtte.

⁵³ $-0,12 + (-0,06 * 1) = -0,18$

⁵⁴ $-0,12 + (-0,06 * 0) = -0,12$

⁵⁵ $(0,0064 - 0,057) / 0,0064 = 11 \%$

For det andre viser analysen at denne sammenhengen er til stede i de fleste europeiske land. Sammenhengen er signifikant i 23 av 27 land. Likevel er det store variasjoner mellom landene med hensyn til sammenhengens styrke, og H4 får derfor støtte også i dette kapitlet. Som i kapittel 3 er det en tendens til at sammenhengen er sterkest i Vest-Europa, men mønsteret er noe mindre tydelig enn hva jeg fant i kapittel 3.

For det tredje ser teorien om politisk avstand og mangel på representasjon i liten grad ut til å forklare hvorfor styrken på denne sammenhengen varierer mellom land. Snarere tvert i mot. Innvandringspolitikk har ingen signifikant samspillseffekt på sammenhengen, og effekten av høyrepopulistiske partier på landnivå har motsatt retning av hva som var forventet. Snarere enn å dempe mistilliten blant innvandringskritiske velgere tyder analysen på at disse partiene forsterker sammenhengen. H5 får derfor ikke støtte. Dette poenget kommer jeg tilbake til i oppgavens konklusjon der betydningen av disse funnene er gjenstand for diskusjon.

Før jeg kommer så langt skal jeg imidlertid først undersøke sammenhengen mellom holdninger til innvandring og den tredje og mest overordnede tillitsdimensjonen i oppgavens analytiske rammeverk – tillit til demokratiet som regimeprisnipp. Finner vi lignende resultater også for denne tillitsdimensjonen?

5 Tillit til regimeprinsipper

I dette siste analysekapittelet skal jeg ta utgangspunkt i velgernes tillit til demokratiet som regimeprinsipper. Dette handler som vi har sett om respondentenes normative tilslutning til demokratiet som styringsform. I de to foregående kapitlene har jeg funnet en signifikant sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til både regimeinstitusjoner og regimeprestasjoner. Finnes en tilsvarende sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipper?

I kapittel 2 ble denne tillitsdimensjonen operasjonalisert som en dikotom variabel. Siden variabelen utgjør avhengig variabel i den forestående analysen, er det estimert en *binomisk logistisk* flernivåanalyse. Det innebærer at regresjonskoeffisientene som presenteres i tabell 5.1. og i tabell 5.2. skal forstås annerledes enn koeffisientene som ble presentert i de to foregående kapitlene. Regresjonskoeffisientene angir i dette kapittelet hvor mange ganger større (eller mindre) *oddsen* for å ha høy regimetillit versus å ha lav regimetillit blir når den uavhengige variabelen øker med én skalaenhet. For fremstillingens skyld vil disse koeffisientene bli omregnet til sannsynligheter der dette er hensiktsmessig.⁵⁶

Kapittelet er bygd opp på samme måte som de to foregående analysekapitlene. Først undersøker jeg om det faktisk finnes en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til demokratiet som regimeprinsipper. I andre del av kapittelet ser jeg på den geografiske variasjonen til denne sammenhengen. I tredje del av kapittelet undersøkes hva som forklarer variasjonen. I tillegg vil jeg mot slutten av kapittelet sammenligne resultater fra de tre analysekapitlene for å spesifisere den politiske rekkevidden til sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Avslutningsvis oppsummeres de viktigste funnene fra analysen i kapitelet.

⁵⁶ Sannsynlighet (P) = $\frac{odds}{(1 + odds)}$

5.1 I hvilken grad finnes det en sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp?

Som i de to foregående kapitlene begynner jeg med å se nærmere på det gjennomsnittlige tillitsnivået til respondentene i utvalget. Til dette formålet tar jeg i bruk konstantleddet i modell 1 fra tabell 5.1. Dette estimatet angir oddsen for å ha høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp blant respondenter med gjennomsnittlige holdninger til innvandring ($X=0$). Oddsene på 1,23 er ikke direkte sammenlignbare med konstantleddene fra de to foregående kapitlene. Ved å regne om dette estimatet til sannsynligheter kan jeg imidlertid beregne at cirka 54 prosent av respondentene med gjennomsnittlige holdninger til innvandring har høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp.⁵⁷

H1A antok at sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit også gjaldt for denne siste og overordnede tillitsdimensjonen. Den første bivariate analysen som rapporteres i modell 1 indikerer at dette er tilfellet. Kritiske holdninger til innvandring har en negativ effekt på tillit til demokratiet som regimeprinsipp, og denne sammenhengen er signifikant på 1-prosentsnivå. Oddsraten på 0,872 vil si at oddsen for å ha høy tillit synker med en faktor på 0,872 når holdninger til innvandring øker med én enhet. Det kan dermed beregnes at andelen med høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp blant de mest innvandringskritiske velgerne er 41 prosent.⁵⁸ Det betyr at blant de mest innvandringskritiske velgerne er det en betydelig mindre andel respondenter med høy tillit enn blant respondentene med gjennomsnittlige holdninger til innvandring – i denne gruppen hadde 54 prosent høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp. Den første bivariate analysen støtter derfor H1A.

Som i kapittel 3 og kapittel 4 kontrolleres det videre for politiske og sosiodemografiske egenskaper på individnivå. I modell 2 er fire politiske variabler lagt til. At konstantleddet er

⁵⁷ $1,23 / (1 + 1,23) = 0,54$. Vi ser at sannsynligheten for å ha lav og å ha høy tillit er omtrent like stor. Dette er å forvente ettersom kuttunktet på variabelen som måler tillit til demokratiet som regimeprinsipp ble satt slik at utvalget ble delt i to omtrent like store deler (se del 2.3.1). Det er derfor heller ikke rart at konstantleddet i denne modellen ikke er signifikant.

⁵⁸ $1,23 * 0,87 * 0,87 * 0,87 * 0,87 = 0,70$. Konstantleddet (1,23) angir oddsen for høy tillit blant enheter med verdien 0 på variabelen for holdninger til innvandring. Siden denne variabelen er sentrert angir konstantleddet oddsen for høyt tillit blant enheter med gjennomsnittlige holdninger til innvandring. Gjennomsnittlig verdi på denne variabel er 6. Jeg multipliserer derfor konstantleddet med oddsraten for holdninger til innvandring (0,87) fire ganger for å predikere sannsynligheten for høy tillit blant de mest innvandringskritiske velgerne som har verdien 10. Omregning fra odds til sannsynlighet: $0,7 / (1 + 0,7) = 0,41$.

Tabell 5.1. Binomisk logistisk flernivåanalyse av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp (odds)

Modell	0	1	2	3	4	5A	5B
Konstantledd	1,234	1,234	1,571**	1,278	1,282	1,284**	1,071
Nivå 1 (Individer)							
Holdning til innvandring ¹		0,872**	0,873**	0,884**	0,882**	0,883**	0,883**
Stemt høyrepopulistisk ²			0,666**	0,748**	0,733**	0,728**	0,727**
Stemt opposisjon ²			0,930*	0,922*	0,918**	0,919**	0,919**
Ikke stemt ²			0,597**	0,623**	0,627**	0,628**	0,628**
Høyre-venstre-ideologi ¹			0,908**	0,920**	0,926**	0,917**	0,917**
Utdanning ¹				1,811**	1,791***	1,790**	1,791**
Alder ³				1,006**	1,006***	1,006**	1,006**
Kjønn ²				1,103**	1,103***	1,104**	1,104**
Nivå 2 (Land)							
HDI ⁴						3,353**	3,248**
MIPEX ⁴						1,025	
Høyrepopulistisk parti (HP) ²							1,406
Kryssnivåsamspill							
Holdning til innvandring*MIPEX						0,966**	
Holdning til innvandring*HP							0,998
Variansestimater							
Nivå 1, residual	3,29	3,29	3,29	3,29	3,29	3,29	3,29
Konstantledd, nivå 2	0,677**	0,672**	0,640**	0,642**	0,637**	0,382**	0,356**
Holdning til innvandring					0,0034**	0,0017**	0,032**
-2LL	20992	20699	20423	20194	20168	20156	20162
Forbedring		293**	276**	229**	26**	12**	6
ICC	17,00 %						

** Signifikant på 1-prosentnivå. *Signifikant på 5-prosentnivå. ¹Skalert 1-10 (sentrert), ²Dikotom, ³Kontinuerlig (sentrert), ⁴Skalert 0-10 (sentrert)
 Estimert med xtlogit-funksjonen i Stata

vesentlig høyere i denne modellen enn i modell 1 skyldes at konstantleddet nå indikerer den forventede tilliten til respondenter som ville stemt på et ikke-høyrepopulistisk parti i posisjon med gjennomsnittlige holdninger til innvandring og gjennomsnittlige holdninger på høyre-venstre-dimensjonen. De andre estimatene minner ellers om forrige kapittel. Oddsen for å ha høy tillit er signifikant lavere blant velgere som ville stemt på et høyrepopulistisk parti enn blant andre respondenter. Det samme gjelder for respondenter som ville stemt på et parti i opposisjon sammenlignet med respondenter som ikke ville stemt på et parti i opposisjon. Respondenter som ikke ville stemt har som forventet lavere tillit enn dem som ville stemt. Og respondenter på venstresiden forventes å ha mindre tillit enn respondenter på høyresiden. Som i de to foregående kapitlene bidrar imidlertid ikke disse sammenhengene til å svekke effekten av innvandringskritiske holdninger på politisk tillit merkbart – koeffisienten endrer seg kun fra 0,872 til 0,873. Dette indikerer at disse forholdene – i strid med hva jeg antok i H2 – i liten grad bidrar til å forklare den negative effekten av innvandringskritiske holdninger på tillit til demokratiet som regimeprinsipp.

I modell 3 kontrolleres det i tillegg for utdanning, alder og kjønn. Til forskjell fra i de to foregående kapitlene er det signifikante sammenhenger knyttet til alle disse egenskapene i denne analysen. Som forventet øker oddsen for høy tillit ved å ha høyere utdanning. Videre viser modell 3 at oddsen for å ha høy tillit er signifikant høyere blant menn enn blant kvinner. Dette var ikke tilfellet for de to andre tillitsdimensjonene. Koeffisienten for alder har i denne analysen motsatt fortegn av hva den hadde i de to foregående kapitlene – oddsen for å ha høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp *øker* med alder. Videre viser analysen at disse egenskapene har betydning for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp: Mens oddsen for å ha høy tillit sank med en faktor på 0,873 når holdninger til innvandring økte med én enhet i modell 2, er det tilsvarende estimatet på 0,884 i modell 3. At estimatet i modell 3 er noe nærmere verdien 1 enn estimatet i modell 2 forteller at effekten av holdninger til innvandring har blitt noe mindre ved å kontrollere for sosiodemografiske egenskaper. Analyser der de sosiodemografiske variablene er introdusert sekvensielt viser at det er utdanningsnivået til respondentene som forårsaker denne endringen.⁵⁹ Det betyr at noe av mistilliten til innvandringskritiske velgere forklares av lavt utdanningsnivå. Det er tilsvarende hva jeg fant for tillit til regimeprestasjoner, og det støtter H3.

⁵⁹ Analyse ikke vist av plasshensyn.

Oppsummert forteller disse analysene at det finnes en signifikant sammenheng mellom innvandringskritiske holdninger og lav tillit til det mest overordnede tillitsobjektet som inngår i denne oppgavens analytiske rammeverk: tillit til demokratiet som regimeprinsipp. Effekten av innvandringskritiske holdninger er statistisk signifikant og holder etter kontroll for både politiske og sosiodemografiske variabler. H1A blir følgelig bekreftet også i dette kapittelet. Det betyr at kritiske holdninger til innvandring har en negativ effekt på tilliten til samtlige tillitsobjekter som inngår i oppgavens analytiske rammeverk.

Videre er det verdt å merke seg at som i kapittel 4 bidrar utdanning til en viss grad til å svekke denne effekten, mens det samme ikke gjelder for variabler som måler politisk avstand og mangel på representasjon. Som i kapittel 3 og kapittel 4 får H2 derfor ikke støtte. H3 får derimot støtte.

5.2 I hvilken grad varierer sammenhengen mellom land?

Det neste leddet i analysen er å studere sammenhengens geografiske variasjon. I kapittel 3 fant jeg at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner i all hovedsak var et vesteuropeisk fenomen, mens jeg i kapittel 4 fant at sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner i større grad var et alleuropeisk fenomen. Hvordan ser dette ut for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprinsipper?

For å undersøke dette vender vi oss mot modell 4 i tabell 5.1. Her rapporteres resultater fra en modell der koeffisienten til holdninger til innvandring tillates å variere mellom land. Som i kapittel 3 og kapittel 4 er de andre forklaringsvariablene beholdt som faste effekter.

Modellen viser at variansestimater til holdninger til innvandring er signifikant. Det innebærer at effekten av holdninger til innvandring varierer signifikant mellom land, og støtter H4. Med utgangspunkt i dette variansestimater kan det beregnes at den logistiske regresjonsparameteren til holdninger til innvandring omregnet til odds varierer fra 0,988 til

0,787 mellom landene.⁶⁰ Der effekten er som svakest (0,988) har holdninger til innvandring knapt noen som helst betydning for tilliten til demokratiet som regimeprinsipp fordi oddsraten er tilnærmet lik 1. Der effekten er som sterkest (0,787) har holdninger til innvandring en betydelig negativ effekt. Avstanden mellom de to ytterpunktene kan tydeliggjøres ved å predikere sannsynligheter for høy tillit blant innvandringskritiske velgere. I land der effekten av holdninger til innvandring er som svakest vil cirka 55 prosent av de mest innvandringskritiske respondentene ha høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp (gitt konstantleddet i modell 4).⁶¹ I land der denne effekten er som sterkest er andelen på kun 33 prosent, alt annet likt (gitt konstantleddet i modell 4).⁶² Dette viser at det er betydelige forskjeller i effekten av holdninger til innvandring mellom land i Europa.

For å studere det geografiske mønsteret bak denne variasjonen har jeg kjørt 27 separate regresjonsanalyser – én for hvert land. I tabell 5.2 presenteres disse analysene. Koeffisientene uttrykker oddsrater for effekten av holdninger til innvandring på tillit til demokratiet som regimeprinsipp *kontrollert* for alle politiske og sosiodemografiske individnivåvariabler som inngikk i flernivåmodellen. Landene er sortert med utgangspunkt i sammenhengens retning og styrke.

⁶⁰ $\sqrt{0,0034}=0,058$. Antilogaritmen til oddsraten (0,882) for holdninger til innvandring i modell 4 er -0,126. Konfidensintervall = $-0,126 \pm (1,96*0,058)$. Deretter er dette omregnet til oddsrater.

⁶¹ $1,28*0,988*0,988*0,988*0,988 = 1,22$. Fra odds til andeler $1,22/(1+1,22) = 0,549$

⁶² $1,28*0,787*0,787*0,787*0,787 = 0,49$. Fra odds til andeler $0,49/(1+0,49) = 0,329$

Tabell 5.2. Sammenheng mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp kontrollert for politiske og sosiodemografiske variabler (odds)

Land	
Norge	0,780**
Sverige	0,781**
Italia	0,782**
Irland	0,811**
Frankrike	0,832**
Portugal	0,834**
Tyskland	0,839**
Finland	0,842**
Østerrike	0,846**
Nederland	0,865**
Slovenia	0,865**
Storbritannia	0,871**
Ungarn	0,884**
Litauen	0,884**
Danmark	0,901
Belgia	0,904**
Luxembourg	0,910**
Polen	0,911**
Spania	0,913**
Slovakia	0,920*
Tsjekkia	0,930*
Sveits	0,948
Latvia	0,954
Hellas	0,960
Estland	0,961
Romania	1,046
Bulgaria	1,048

** Signifikant på 1-prosentnivå. *Signifikant på 5-prosentnivå

Tabellen viser at kritiske holdninger til innvandring har en signifikant negativ effekt på tillit til demokratiet som regimeprinsipp i 20 av 27 land etter kontroll for politiske og sosiodemografiske individnivåvariabler. Også for denne tillitsdimensjonen er sammenhengen sterkest i Norge. Her synker oddsen for å ha høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp med en faktor på 0,780 når holdninger til innvandring øker med én enhet. Deretter følger åtte andre vesteuropeiske land når koeffisientene er ordnet etter retning og størrelse. Effekten er svak eller ikke-signifikant i de fleste av de østeuropeiske landene. Et grovt skille mellom Øst- og Vest-Europa synes derfor å være til stede også i denne analysen. Men som de andre analysekapitelene også viste, er en slik grov todeling blind for viktig informasjon. For det første varierer styrken på sammenhengen i betydelig grad også innad i Vest-Europa, og for det andre er den negative effekten av holdninger til innvandring til stede i østeuropeiske land som Ungarn og Litauen. Hva som forklarer denne variasjonen er tema for neste del av kapitlet.

5.3 Hva forklarer at sammenhengen varierer mellom land?

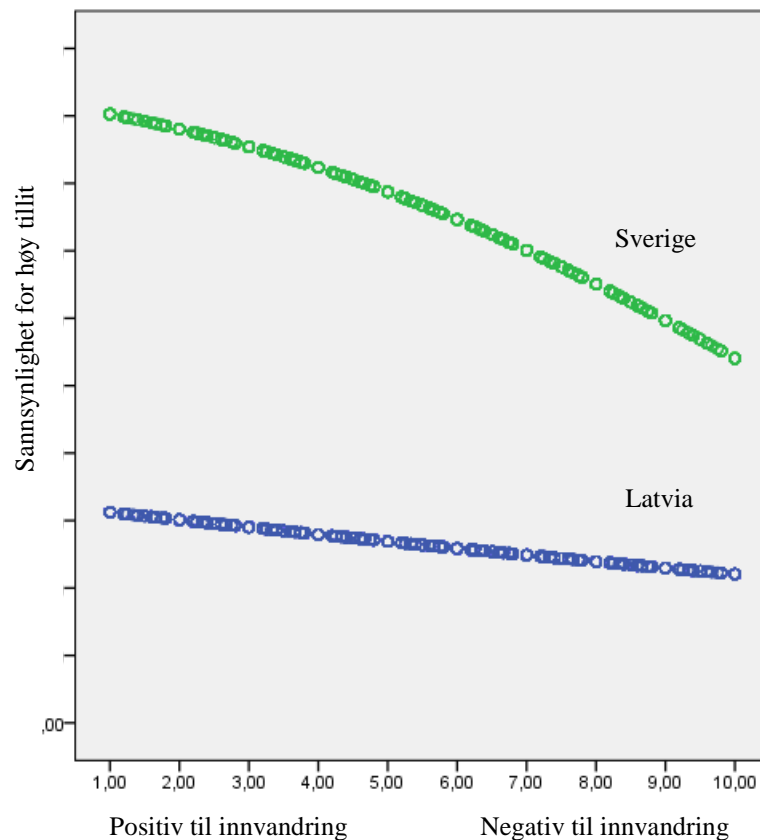
I denne delen skal jeg undersøke om nasjonal innvandringspolitikk og høyrepopulistiske partier bidrar til å forklare variasjon i sammenhengen mellom land. Strategien fra de to foregående kapitlene er fulgt også her. Altså er kryssnivåsamspillsledd mellom landnivåvariablene og holdninger til innvandring ført inn i flernivåmodellen. Disse indikerer i hvilken grad innvandringspolitikk og høyrepopulistiske partier bidrar til å forklare hvorfor sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp varierer mellom land. I kapittel 3 ble det funnet at effekten av innvandringskritiske holdninger på institusjonell tillit var sterkest i land som praktiserer en liberal innvandringspolitikk. I kapittel 4 ble det demonstrert at høyrepopulistiske partier bidrar til å forsterke effekten av innvandringskritiske holdninger på tillit til regimeprestasjoner. Hvordan ser dette ut for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp?

I modell 5A i tabell 5.1. er kryssnivåsamspillsleddet mellom holdninger til innvandring og nasjonal innvandringspolitikk signifikant. Kryssnivåsamspillsleddet i modell 5B er imidlertid ikke signifikant. Det betyr at høyrepopulistiske partier ikke bidrar til å forklare hvorfor sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp varierer mellom land. Det gjør imidlertid nasjonal innvandringspolitikk. Videre konsentrerer jeg meg derfor om resultatene fra modell 5A.

I denne modellen er det estimert et signifikant kryssnivåsamspillsledd mellom innvandringspolitikk og holdninger til innvandring. Resultatet ligner på hva jeg fant i kapittel 3, og jeg skal igjen illustrere denne samspillseffekten ved å ta utgangspunkt i Sverige, landet som fører den mest liberale innvandringspolitikken, og Latvia, landet som fører den mest restriktive innvandringspolitikken. I figur 5.1. er samspillseffekten illustrert grafisk. Parameterestimatene figuren baserer seg på er for framstillingens skyld omregnet til sannsynligheter for høy tillit.⁶³

⁶³ Respondentene er i figuren gitt verdien 0 på alle andre variabler enn holdninger til innvandring, tillit til demokratiet som regimeprinsipp og landenes innvandringspolitikk. For de kontinuerlige variablene vil det si gjennomsnittsverdien på de respektive variablene. For dummyvariablene vil det si respondenter med følgende egenskaper: *kvinner med lav utdanning som holder med et ikke-høyrepopulistisk parti i posisjon.*

Figur 5.1. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og sannsynlighet for høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp for respondenter i Sverige og Latvia

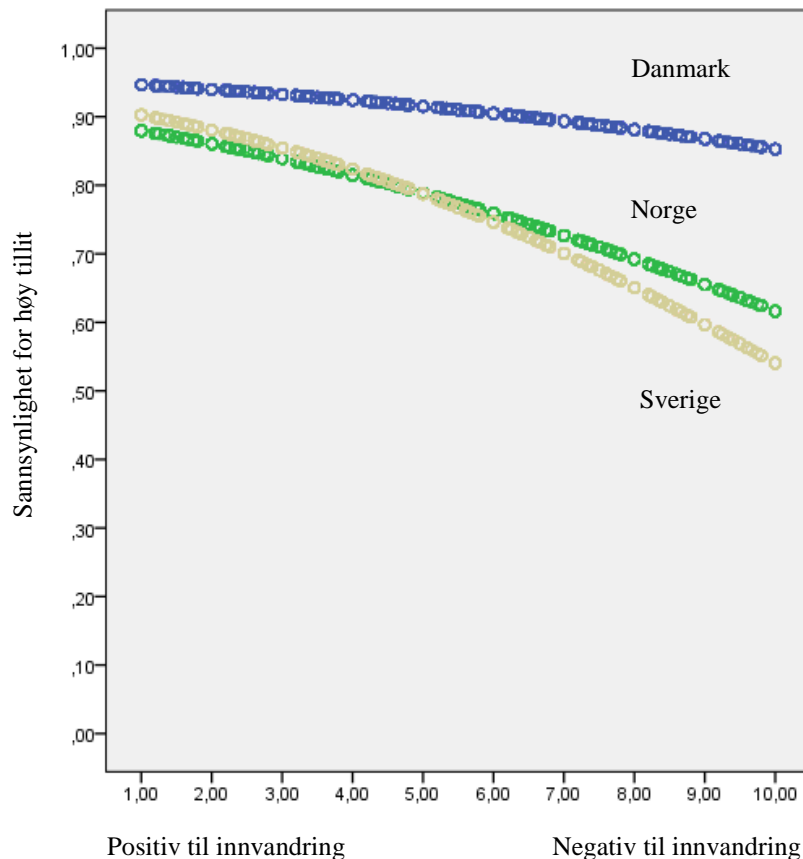

Figuren illustrerer for det første at tilliten til demokratiet som regimeprinsipp i gjennomsnitt er langt høyere i Sverige enn i Latvia. For det andre illustrerer figuren at med store forskjeller i politikkutøvelsen på innvandringsfeltet varierer effekten av kritiske holdninger til innvandring betydelig. I Sverige er den negative effekten relativt sterk, mens i Latvia er den relativt svak. Dette er i tråd med teorien om politisk avstand (H5) som sier at effekten vil være sterkest i land der avstanden mellom innvandringskritiske synspunkter og den offentlige politikken som føres er størst. Det er imidlertid verdt å merke seg at i Sverige forventes selv de mest innvandringskritiske velgerne å ha høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp (sannsynlighet større enn 0,5).

En annen måte å illustrere denne samspillseffekten på er å sammenligne Danmark, Norge og Sverige. Som det ble redegjort for i kapittel 3 fører Danmark den mest restriktive innvandringspolitikken av disse tre landene, Sverige den mest liberale innvandringspolitikken og Norge er i en mellomposisjon. I Figur 5.2. illustreres betydningen av disse forskjellene for

sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp grafisk.⁶⁴

Figur 5.2. Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og sannsynlighet for høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp for respondenter i Sverige, Danmark og Norge

Figuren får frem hvordan effekten av kritiske holdninger til innvandring er svakest i landet som fører den mest restriktive innvandringspolitikken – Danmark. For Norge og Sverige er de predikerte effektene relativt like. Dette er i tråd med resultatene fra de landvise regresjonsanalysene som ble presentert i tabell 5.2. Videre viser figuren at til tross for relativt sterke effekter knyttet til holdninger til innvandring, predikeres samtlige respondenter i figuren å ha høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp (sannsynlighet større enn 0,5). Det illustrer et viktig poeng: at til tross for at kritiske holdninger til innvandring ser ut til å ha en betydelig negativ effekt på politisk tillit i disse landene, endrer ikke det at de skandinaviske landene er kjennetegnet av svært høy politisk tillit.

⁶⁴ Respondentene er i figuren gitt verdien 0 på alle andre variabler enn holdninger til innvandring, tillit til demokratiet som regimeprinsipp og landenes innvandringspolitikk. For de kontinuerlige variablene vil det si gjennomsnittsverdien på de respektive variablene, for dummyvariablene vil det si respondenter med følgende egenskaper: *kvinner med lav utdanning som holder med et ikke-høyrepopulistisk parti i posisjon.*

Med utgangspunkt i variansestimaterne fra modell 4 og modell 5A i tabell 5.1 kan man regne seg frem til at denne samspillseffekten reduserer variansestetimet til holdninger til innvandring betydelig: Innvandringspolitikk svarer for hele 50 prosent av variasjonen til holdninger til innvandring mellom land.⁶⁵ En så betydelig reduksjon i sammenhengens variasjon mellom land reiser spørsmålet om indeksen som måler innvandringspolitikken også fanger opp andre relevante egenskaper ved landene. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 6.

5.4 Tre analyser: Hvilken sammenheng er sterkest?

Som en avslutning på de empiriske analysene skal jeg nå sammenligne resultater fra de tre analysekapitlene. Hypotese 1B antok at sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit, alt annet likt, er sterkest mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeinstitusjoner, svakere for tillit til regimeprestasjoner, og enda svakere for tillit til regimeprinsipper. Nå som alle analysene er gjennomført, er det grunnlag for å vurdere om denne hypotesen får støtte.

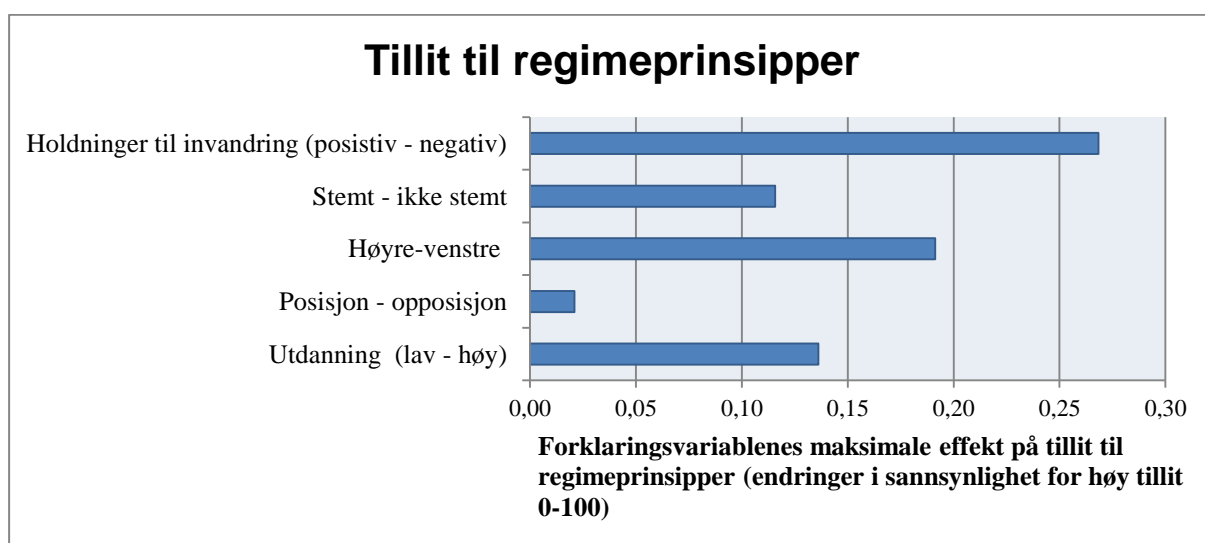
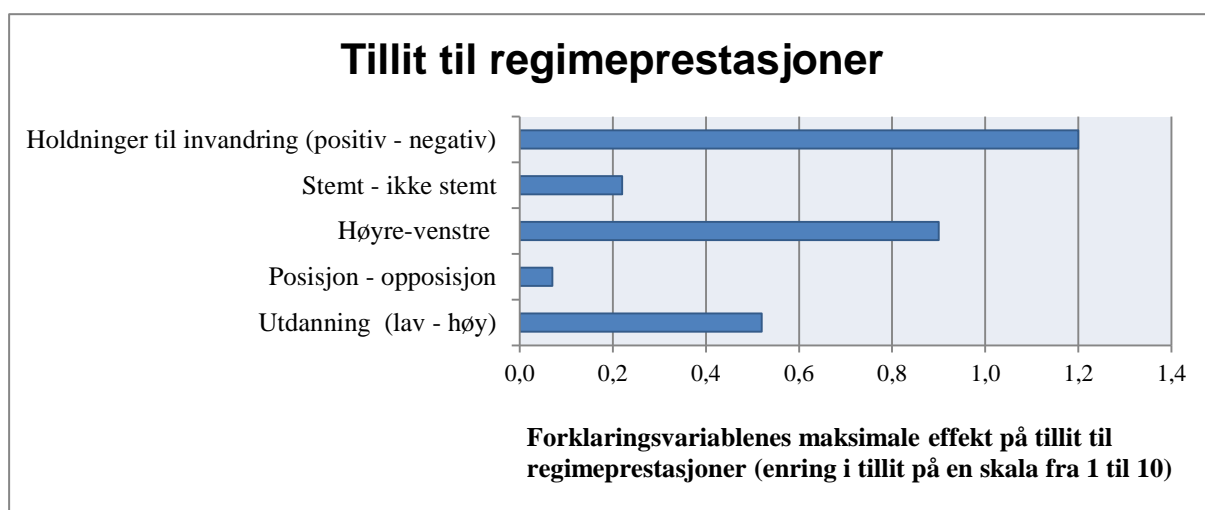
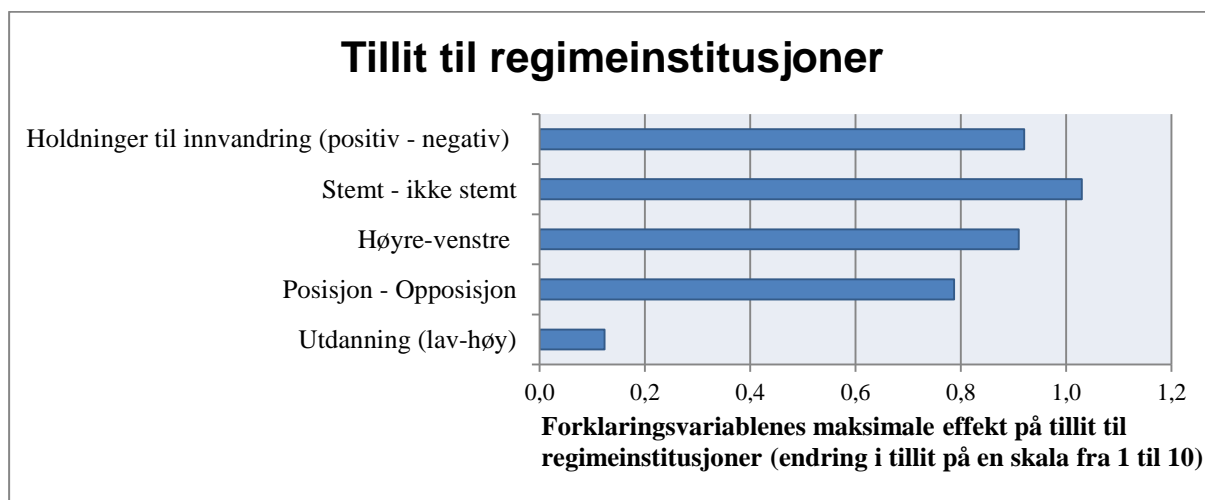
Som det ble redegjort for i metodekapittelet er imidlertid en direkte sammenligning av estimatene på tvers av analysemodellene lite meningsfylt.⁶⁶ Jeg tar derfor i stedet utgangspunkt i hvor sterk effekten av holdninger til innvandring er i den enkelte modell relativ til andre forklaringsvariabler som inngår i den samme regresjonsmodellen. Denne fremgangsmåten gir ikke et presist estimat for hvilket tillitsobjekt holdninger til innvandring har størst effekt på, men det gjør det mulig å vurdere hypotese 1B empirisk.

I figur 5.3 er derfor predikerte effekter for holdninger til innvandring og fire andre forklaringsvariabler fremstilt grafisk. Søylen i figuren illustrer forklaringsvariablenes *maksimale* effekt på politisk tillit for de tre tillitsdimensjonene. Denne måten å fremstille effekter på er inspirert av Ivarsflaten (2005:37). For tillit til regimeinstitusjoner og regimeprestasjoner angir søylene endringer i tillit på en skala fra 1-10 i tråd med hvordan

⁶⁵ $(0,0034 - 0,0017) / 0,0034 = 0,5$

⁶⁶ Se kapittel 2.4.2.

Figur 5.3. Forklaringsvariablenes maksimale effekt på politisk tillit

disse variablene ble operasjonalisert. For tillit til regimeprinsipper angir søylene endringer i sannsynligheten for høy tillit.⁶⁷

Selv om en slik indirekte måte å sammenligne effekter på tvers av analysemodeller fordrer forsiktighet, tyder figur 5.3 på at H1B ikke får støtte. Figuren viser at for tillit til regimeinstitusjoner er den maksimale effekten av holdninger til innvandring omtrent på samme størrelse som effekten av ikke å ville stemme, stemme på et parti i opposisjon, og å tilhøre venstresiden. Bildet ser imidlertid annerledes ut for tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper. For begge disse tillitsdimensjonene skiller holdninger til innvandring seg ut ved å ha den sterkeste effekten av variablene i figuren. Relativt til styrken på de andre forklaringsvariablene ser altså effekten av kritiske holdninger til innvandring ut til å være vel så sterk for tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper som for tillit til regimeinstitusjoner.

5.5 Oppsummering

De viktigste funnene fra analysene i dette kapittelet kan oppsummeres som følger. For det første har kritiske holdninger til innvandring en negativ effekt på tillit til demokratiet som regimeprinsipp. Denne effekten holder etter kontroll for både politiske og sosiodemografiske variabler. Resultatene støtter derfor H1A. Det innebærer at det finnes en signifikant negativ effekt av holdninger til innvandring på tillit til samtlige tillitsobjekter i denne oppgavens analytiske rammeverk. En sammenligning av resultatene tyder på at effekten av kritiske holdninger til innvandring ser ut til å være vel så sterk for tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper som for tillit til regimeinstitusjoner. Dette er ikke i tråd med H1B.

Betydningen av denne *politiske rekkevidden* er et sentralt tema i oppgavens konklusjonskapittel.

⁶⁷For regimeinstitusjoner og regimeprinsipper er estimatene hentet fra modell 5A i tabell 3.1 og tabell 5.1. For regimeprestasjoner er estimatene hentet fra modell 5B i tabell 4.1. Søylene er regnet ut ved å ta utgangspunkt i variablenes maksimalverdi samt størrelsen på variablenes koeffisienter. Variablene i figuren er enten kodet 0-10 eller 0-1. To eksempler: For tillit til regimeinstitusjoner er den maksimale effekten av holdninger til innvandring regnet ut ved $0,092 \cdot 10$. Effekten av opposisjon er på sin side regnet ut ved $0,788 \cdot 1$. Den samme fremgangsmåten er fulgt for tillit til regimeprestasjoner. Siden estimatene for tillit til regimeprinsipper i utgangspunktet (tabell 5.1) er oppgitt i odds, har jeg i stedet valgt å framstille differansen mellom den forventede sannsynligheten for høy tillit for respondenter med *maksimal* verdi på forklaringsvariablene, og den forventede sannsynligheten for høy tillit for respondenter med *minimal* verdi på den samme variabelen. Fremgangsmåten for å predikere sannsynlighet på denne måten er gitt i fotnote 58.

For det andre viser analysen at politisk avstand i mindre grad enn forventet bidro til å svekke sammenhengen, og H2 får følgelig ikke støtte. Utdanning bidrar derimot til å redusere sammenhengen, og H3 får derfor støtte.

For det tredje viser analysene at den negative sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og tillit til demokratiet som regimeprinsipp i hovedsak er vest-europeisk. H4 får følgelig støtte også i dette kapitlet. Norge skiller seg ut som landet der denne sammenhengen er sterkest. Som i de andre kapitlene er imidlertid skillet mellom Øst- og Vest-Europa ikke uten unntak. For det første er det relativt stor variasjon i sammenhengens styrke innad i Vest-Europa, og for det andre er den negative effekten av holdninger til innvandring også til stede i enkelte østeuropeiske land.

For det fjerde svarer landenes innvandringspolitikk for en betydelig del av variasjonen til denne sammenhengen mellom land. Analysen viser at den negative effekten av holdninger til innvandring er sterkere i land som fører en liberal innvandringspolitikk enn i land som fører en restriktiv innvandringspolitikk. Dette tyder på at sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og politisk tillit er betinget av avstanden mellom innvandringskritiske holdninger og offentlig politikk på innvandringsfeltet. Følgelig får H5 støtte i dette kapitlet.

6 Holdninger til innvandring og politisk tillit – implikasjoner

6.1 Innledning

Motivasjonen bak de foregående analysene av holdninger til innvandring og politiske tillit blant velgere i Europa har vært to sentrale utviklingstrekk i europeisk politikk. På den ene siden har misnøye med innvandring blitt et dominerende tema i deler av den offentlige samtalen. På den andre siden har den politiske tilliten blant mange velgere kommet under press. Mitt utgangspunkt har vært at til tross for at koblingen mellom disse fenomenene er berørt i enkelte arbeider, har det til nå manglet systematiske studier av i hvilken grad og på hvilken måte det er en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit. Denne oppgaven har derfor hatt som hensikt å studere denne problemstillingen. Med utgangspunkt i Eastons teoretiske rammeverk har jeg kartlagt både den *geografiske* og den *politiske* rekkevidden til denne sammenhengen. Dessuten har jeg studert dens årsaker. Oppgaven har hatt som analytisk formål å teste en forklaring på politisk mistillit som er dominerende i litteraturen – nemlig betydningen av *politisk avstand og mangel på representasjon*. Det innebærer samtidig at oppgaven ikke har hatt som siktemål å gi en fullstendig forklaring på hvorfor kritiske holdninger til innvandring skaper lav politisk tillit.

Problemstillingen krevde at tverrnasjonale data på både individ- og landnivå ble analysert ved hjelp av multivariat flernivåanalyse. Datagrunnlaget har i hovedsak vært siste runde av European Values Study (2008).

Formålet med dette siste kapittelet er todelt. For det første skal jeg svare på oppgavens problemstilling ved å presentere oppgavens hovedfunn. For det andre skal jeg diskutere implikasjoner av disse funnene. Diskusjonen organiserer jeg rundt tre temaer. Det første temaet angår hvilke teoretiske implikasjoner som følger av funnene. Jeg reiser spørsmålet om i hvilken grad analysene viser at det er fruktbart å skille mellom ulike politiske tillitsobjekter. Det andre temaet knytter seg til resultatenes empiriske implikasjoner. Med forankring i analysene som er gjennomført, diskuterer jeg hva det innebærer at kritiske holdninger til innvandring ser ut til å bidra til lav politisk tillit. Jeg trekker i denne diskusjonen veksler på

Eastons skille mellom spesifikk og diffus tillit, og jeg anvender disse begrepene til å diskutere alvorlighetsgraden ved oppgavens funn. Det tredje temaet angår fremtidig forskning på forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Her løfter jeg fram tre temaer som synes aktuelle i lys av de empiriske analysene. Jeg begynner imidlertid med å oppsummere de viktigste funnene fra de empiriske analysene.

6.2 Hovedfunn

Politisk rekkevidde

- Denne oppgavens bærende analytiske grep har vært å skille mellom tre ulike nivåer av det politiske systemet, og behandle disse som separate objekter for politisk tillit. Det første funnet som det er grunn til å fremheve er at kritiske holdninger til innvandring har en negativ effekt på tillit til *alle* disse objektene. Alt annet likt har individer som er kritiske til innvandring lavere tillit til både regimeinstitusjoner, regimeprestasjoner og regimeprinsipper enn andre individer i Europa. Analysene støtter følgelig hypotese 1A.
- En sammenligning av de tre analysene skjerper dette funnet. Effekten av kritiske holdninger til innvandring ser ut til å være vel så sterk for overordnede tillitsobjekter som tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper, som for tillit til regimeinstitusjoner. Hypotese 1B får derfor ikke støtte. Dette aktualiserer en diskusjon om betydningen av den politiske rekkevidden til sammenhengen og dens mulige demokratiske konsekvenser. Det er imidlertid grunn til å understreke at det er knyttet usikkerhet til denne konklusjonen fordi det er krevende å sammenligne estimater på tvers av analysemodeller.

Geografisk rekkevidde

- Når det gjelder den geografiske rekkevidden til sammenhengen kan det trygt slås fast at hypotese 4 får støtte: Sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit varierer i styrke mellom land i Europa. På dette punktet er de tre analysene sammenfallende og entydige.

- Analysene avdekker et felles geografisk hovedmønster for denne variasjonen: I Vest-Europa er sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit til dels sterk, mens den er svak eller fraværende i Øst-Europa. Selv om det er noe variasjon mellom de tre analysene på dette punktet, synes dette å være et hovedmønster.
- Samtidig er det grunn til å nyansere dette overordnede bildet. For det første er sammenhengen sterkere i enkelte østeuropeiske land enn i enkelte vesteuropeiske land. For det andre viser analysene betydelig variasjon også innad i Vest-Europa. I en norsk kontekst er det av spesiell interesse at Norge skiller seg ut som et av landene i Vest-Europa der sammenhengen er sterkest.

Politisk avstand og mangel på representasjon

- De siste funnene som skal fremheves angår oppgavens hensikt om å forklare sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. I strid med hva som var forventet bidrar ikke variablene som måler politisk avstand og mangel på representasjon på individnivå til å svekke sammenhengen. Dette resultatet gjentok seg i alle analysene. I stedet viste det seg at lavt utdanningsnivå blant innvandringskritiske velgere bidrar til å svekke effekten av holdninger til innvandring på to av oppgavens tre tillitsobjekter. Hypotese 2 får derfor ikke støtte i analysene, mens hypotese 3 delvis blir bekreftet.
- To analyser viser at utformingen av landenes innvandringspolitikk svarer for en betydelig del av variasjonen i sammenhengens styrke mellom land. Sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit er sterkere i land som fører en liberal innvandringspolitikk enn i land som fører en restriktiv innvandringspolitikk, alt annet likt. Dette er i tråd med hypotese 5, og kan tolkes som at stor avstand mellom innvandringskritiske holdninger og offentlig politikk på innvandringsfeltet bidrar til at innvandringskritiske velgere relativt sett har lav politisk tillit.
- Representasjon av høyrepopulistiske partier bidrar i mindre grad enn forventet til å forklare variasjon mellom land. Effekten av innvandringskritiske holdninger er enten

fraværende, eller sterkest i land *med* høyrepopulistiske partier representert i nasjonalforsamlingen. Det siste var tilfellet for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og tillit til regimeprestasjoner. Dette er ikke i tråd med hypotese 5 .

6.3 Undersøkelsens implikasjoner

6.3.1 Teoretiske implikasjoner

Siden denne oppgavens bærende analytiske grep har vært å skille mellom tre ulike nivåer av et politisk system, er det rimelig å vurdere i hvilken grad resultatene forsvare denne analytiske tilnærmingen. En forutsetning for i det hele tatt å skille mellom politiske tillitsobjekter, er at et slikt skille både er teoretisk meningsfullt, *og* gir seg til kjenne i velgernes oppfatninger. Som det ble gjort rede for i metodekapittelet er dette et omdiskutert tema i tillitslitteraturen. Det skyldes blant annet at dimensjonalitetsanalyser alltid er sensitive for forskerens teoretiske forventninger. Denne sensitiviteten bærer litteraturen om politisk tillit preg av (Se for eksempel Fisher et al. 2011; Fisher et al. 2010; Hooghe 2011; Marien 2011:16-20). Det er derfor grunn til å understreke at dimensjonalitetstrukturen som det er argumentert for i denne oppgaven, og følgelig også grunnlaget for å vurdere den politiske rekkevidden til sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit, er teoristyr. Til syvende og sist er det krevende å vurdere i hvilken grad individer faktisk skiller tillit til ulike deler av et politisk system fra hverandre.

Til tross for denne usikkerheten peker de empiriske analysene i én retning: Det er fruktbart å skille mellom tillit til regimeinstitusjoner, tillit til regimeprestasjoner og tillit til regimeprinsipper. Faktoranalysen av politisk tillit ga en første indikasjon på dette. Samtidig har resultatene fra de tre analysekapitlene vist at tillit til forskjellige deler av et politisk system har hver sine årsaker. Mens oppslutning om et opposisjonsparti har stor betydning for tillit til regimeinstitusjoner, har det liten eller ingen betydning for tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper. Dette viser at politisk avstand og mangel på representasjon er viktig for å forklare tillit til aktører og institusjoner som utfører politikk, men mindre viktig for tillit til systemets grunnleggende verdier. For utdanning er det omvendt. Respondentenes utdanningsnivå er viktig for å forklare tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper, men ikke viktig for tillit til regimeinstitusjoner. Det var også vesentlige forskjeller mellom

analysen av tillit til regimeprestasjoner og analysen av tillit til regimeprinsipper. Betydningen av representasjonen til høyrepopulistiske partier på landnivå er et eksempel på dette. I sum kan denne variasjonen oppfattes som en ekstern validering av den tredimensjonale strukturen til politisk tillit som faktoranalysen avdekket (Mastekaasa 1987:172-173). At kritiske til holdninger til innvandring har en negativ effekt på samtlige tillitsobjekter tyder derfor ikke på at analysene har avdekket det samme funnet tre ganger. Snarere er det et varsel om at sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit har en betydelig politisk rekkevidde.

6.3.2 Empiriske implikasjoner

Som jeg gjorde rede for i kapittel 1 finnes det en lang tradisjon i statsvitenskapelig forskning for å betrakte politisk tillit som en kritisk ressurs for et demokrati (Almond og Verba 1963; Easton 1965; Miller 1974a). Dette er imidlertid ikke den eneste mulige tolkningsrammen for de empiriske analysene. Andre forskere har lagt vekt på at et velfungerende demokrati kjennetegnes av borgere som er kritisk innstilt til makthaverne. I følge Mark Warren (1999) og John Dunn (1988) var erkjennelsen av at tillit kan undertrykke politiske interessemotsetninger og opprettholde paternalistiske maktrelasjoner, en viktig demokratisk innovasjon som kom ut av den politiske liberalismens gjennombrudd. Et mer positivt syn på politisk mistillit ligger også til grunn i flere empiriske arbeider. Timothy Cook og Paul Gronke (2005:801) argumenterer for eksempel for at politisk mistillit ikke nødvendigvis er et problem fordi det innebærer en mer maktkritisk opinion. Dalton (2004:177-187; 2006:267) og Ronald Inglehart (1999:256) forstår sviktende politisk tillit som del av en utvikling og utvidelse av demokratiet fordi det angivelig innebærer mer kompetente og kritiske borgere.

Jeg skal ikke gå inn i debatten om den normative statusen til politisk tillit. Jeg ønsker imidlertid å synliggjøre at en diskusjon om empiriske implikasjoner av funnene i denne oppgaven nødvendigvis hviler på normative premisser. Samtidig er det også et *empirisk* spørsmål i den forstand at en vurdering av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit må ta utgangspunkt i sammenhengens konkrete egenskaper: Hvilke deler av det politiske systemet har innvandringskritiske velgere lav tillit til? For hvilke land gjelder det? Og i hvilken grad er sammenhengen politisk betinget? Slike presiseringer er avgjørende for å kunne vurdere betydningen av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit, og derfor er analysene som er gjennomført etter min mening et godt

utgangspunkt for en diskusjon om temaet. For oversiktens skyld velger jeg å organisere diskusjonen rundt oppgavens tre hovedformål: politisk rekkevidde, geografisk rekkevidde, og betydningen av politisk avstand og mangel på representasjon. Avslutningsvis skal jeg også reflektere rundt spørsmålet om det er rimelig å forvente at denne sammenhengen vil gjøre seg gjeldene i årene som kommer.

Politisk rekkevidde

At innvandringskritiske holdninger ikke bare svekker tilliten til politiske institusjoner, men også tillit til demokratiers prestasjoner og grunnleggende demokratiske prinsipper, er et sentralt moment i diskusjonen om sammenhengens betydning. Som det ble argumentert for i kapittel 1 er ikke lav tillit til politiske institusjoner nødvendigvis et alvorlig sykdomstegn ved et demokrati: Avstanden mellom politiske aktører og politiske institusjoner er ikke alltid stor i velgeres øyne, og det er helt normalt at tillit til politiske aktører svinger. Lav tillit til mer overordnede tillitsobjekter er imidlertid av de fleste vurdert som problematisk. Denne vurderingen deles også av Dalton (2006:248) som tilhører den overnevnte gruppen av forskere som ikke nødvendigvis betrakter lav politisk tillit til institusjoner som en demokratisk utfordring. Han hevder at tillit til regimeprinsipper er en forutsetning for et stabilt demokratisk styre. At kritiske holdninger til innvandring ser ut til å svekke tillit også til denne delen av et politisk system, er derfor verdt å merke seg.

Dette funnet er også interessant fordi tidligere studier om sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit nesten utelukkende har fokusert på institusjonell tillit. De har vist at innvandringskritiske holdninger svekker denne type tillit (Citrin 2012; Listhaug og Ringdal 2008; McLaren 2010, 2012a, 2012b). At slike holdninger også ser ut til å ramme tillit til andre deler av et politisk system innebærer derfor en utvidelse av tidligere funn. I *A Systems Analysis of Political Life* advarer Easton (1965:216) mot at lav tillit til politiske aktører og institusjoner på sikt kan utgjøre en trussel mot oppslutningen om *hele* det politiske systemet fordi tillit til forskjellige deler av systemet påvirker hverandre. Dersom tilliten til politiske aktører og institusjoner svikter, kan i verste fall også tilliten til det systemet som aktørene og institusjonene virker innenfor svikte. Den politiske rekkevidden til sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit reiser spørsmålet om dette alt er i ferd med å skje for svært innvandringskritiske velgere.

Geografisk rekkevidde

Samtidig peker et annet sentralt funn fra oppgaven i en noe annen retning. Holdninger til innvandring er ikke en trussel mot politisk tillit i hele Europa. Snarere er koblingen bundet til en spesifikk geografisk kontekst der den politiske tilliten i utgangspunktet relativt sett er høy: Vest-Europa. Norge kan tjene som eksempel. I samtlige analyser fant jeg i Norge en markant sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit. Til tross for dette predikerte analysemodellen i kapittel 5 at *samtlig*e norske respondenter ville ha høy tillit til demokratiet som regimeprinsipp – også de respondentene som er mest kritiske til innvandring. Her er med andre ord tilliten til det politiske systemet i utgangspunktet så høy at systemet er lite sårbart for forhold som svekker den politiske tilliten til velgerne.

I Øst-Europa er situasjonen en annen. Her er det gjennomsnittlige tillitsnivået lavere enn i Vest-Europa, men sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit er til gjengjeld også langt svakere. Funnene i oppgaven tyder derfor på at holdninger til innvandring i et tillitsperspektiv hovedsakelig er en utfordring i land der den politiske tilliten i utgangspunktet relativt sett er høy. Dette er i tråd med tidligere norsk forskning. Selv om holdninger til innvandring i land som Norge i følge Aardal (2003:224) har etablert seg som «en fast enklave av politisk mistillit» innebærer ikke det at himmelen «er i ferd med å falle ned over demokratiet.»

Politisk avstand og mangel på representasjon

En tredje analytisk innfallsvinkel for å diskutere betydningen av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit, tar utgangspunkt i hva som *forklarer* sammenhengen. Teorien om politisk avstand og mangel på representasjon fikk i analysene, som vi har sett, blandet støtte på landnivå. En grunn til det er at to av analysene noe overraskende viste at representasjon av høyrepopulistiske partier i landenes parlamenter ikke bidrar til å forklare at sammenhengen varierer i styrke mellom land. Den tredje analysen viste at en slik representasjon bidrar til å *forsterke* sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til regimeprestasjoner. At en slik forsterkningseffekt finnes for tillit til regimeprestasjoner alene, kan ha sammenheng med at de høyrepopulistiske partiene på den ene siden utgjør en del av det institusjonelle rammeverket i et politisk system i kraft av både å være et etablert parti og at de slutter opp om grunnleggende demokratiske verdier (Jupskås 2012:49-55), mens de på den andre siden ofte tilkjennegir kritikk av regimets prestasjoner.

At høyrepopulistiske partier bidrar til å forsterke sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav tillit til regimeprestasjoner ser ved første øyekast ut til å stå i motsetning til forskning som har vist at disse partiene bidrar til å dempe politisk mistillit ved at de kanaliserte misnøye *inn* i det politiske systemet (Aardal 2003; Miller og Listhaug 1990). Spørsmålet er imidlertid om det ikke er rimeligere å betrakte dette som to utfyllende, snarere enn konkurrerende, perspektiver. Som Tor Espen Simonsen og Anders Kjøstvedt (2009:9) skriver presenterer disse partiene et politisk narrativ der «folket» trues fra to hold: På den ene siden trues «folket» av fremmede kulturers tilstedeværelse i samfunnet. Som en konsekvens av dette målbærer de tidvis dypt innvandringskritiske synspunkter som resonnerer med holdningene til innvandringskritiske velgere. Dette kan bidra til den overnevnte kanaleffekten tidligere forskning har lagt vekt på. På den andre siden hører det også med i dette narrative at «folket» trues av en politisk elite som er i utakt med «folkeviljen». Dette budskapet kan tenkes å forsterke en sammenheng mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit. Selv om det empiriske grunnlaget er tynt – i to av tre analyser utgjorde som sagt representasjon av høyrepopulistiske partier ingen forskjell for sammenhengen – virker det likevel nærliggende fra et tillitsperspektiv å beskrive de høyrepopulistiske partienes profil som et *janusansikt*: både tillitsskapende og tillitsforringende på én gang.

Selv om bidraget til høyrepopulistiske partier altså ikke var i tråd med teorien om politisk avstand og mangel på representasjon, viser analysene som forventet at variasjon i sammenhengens styrke mellom land er betinget av hva slags innvandringspolitikk som føres i de respektive landene. I Øst-Europa føres en innvandringspolitikk som i større grad er i tråd med holdningene til innvandrings skeptiske velgere enn hva som er tilfellet i Vest-Europa. I Vest-Europa er det stor avstand mellom den offentlige politikken på feltet og innvandringskritikernes holdninger, og dette bidrar til at innvandringskritiske velgere relativt sett har lav politisk tillit. Den samme konklusjonen kom McLaren (2010) fram til.

Som jeg var inne på i metodekapittelet fanger imidlertid ikke indeksen som måler nasjonal innvandringspolitikk nødvendigvis bare opp denne ene egenskapen ved de respektive landene. I (vestlige) land der innvandringspolitikken er mest liberal har også innvandringstilstrømningen vært størst. Kanskje er det ikke bare innvandringspolitikk, men også størrelsen på landenes innvandring som forklarer variasjonen i sammenhengens styrke

mellom land? Det virker også rimelig å anta at andre egenskaper ved land som *ikke* har vært undersøkt i denne oppgaven er relevante. Skillet mellom Øst- og Vest-Europa påkaller for eksempel oppmerksomhet om egenskaper ved land som reflekterer denne geografiske todelingen. I designet til denne oppgaven ligger det strenge begrensninger på hvor mange forklaringsvariabler på landnivå som kan inkluderes i analysene samtidig. Som jeg skal komme tilbake til kan det derfor være grunn til å anvende også andre metodologiske tilnærminger for videre forskning om dette temaet.

Likevel fremstår innvandringspolitikk som en plausibel forklaring på variasjon mellom land. At sammenhengen er svakere i Danmark enn i Norge og Sverige er et eksempel på dette. Dette henger sammen med at egenskaper ved land som i hovedsak reflekterer et øst/vest-mønster vanskelig kan forklare variasjonen mellom disse tre landene. Snarere må vi lete etter egenskaper som skiller dem fra hverandre (Lijphart 1971:687-688). Innvandringspolitikk er som vi har sett en slik egenskap. Det virker derfor rimelig å anta at utformingen av innvandringspolitikk forklarer en del av sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit. Det tyder på at det i det minste er et *element* av politisk evaluering bak den lave tilliten til innvandringskritiske velgere. Kritiske holdninger til innvandring ser dermed ut til å ha en negativ effekt på, med Eastons (1965) terminologi, den *spesifikke* tilliten for innvandringskritiske velgere i den forstand at sammenhengen er betinget av hva slags politikk som føres på innvandringsfeltet.

Dette forteller noe viktig om innvandringskritiske velgere. Både i forskningslitteraturen og i den offentlige debatten har det pågått en diskusjon om i hvilken grad denne velgergruppen tar informerte politiske valg. Innvandringskritiske velgere har ofte blitt fremstilt som irrasjonelle, og de har blitt kritisert for å slutte opp om politiske løsninger de selv ikke er tjent med (Se Raknes 2012:7-9 for eksempler). Konklusjonen over peker i en annen retning. At sammenhengen mellom kritiske holdninger til innvandring og lav politisk tillit aktiveres av en liberal innvandringspolitikk fra myndighetenes side tyder på at denne mistilliten er en konsekvens av en politisk evaluering heller enn irrasjonalitet.

Det er imidlertid en fare for å strekke dette argumentet for langt. Samtidig som politisk avstand ser ut til å ha betydning for den lave politiske tilliten til innvandringskritiske velgere, tyder analysene også på at andre faktorer kan være relevante. For det første har vi sett at det

gjenstår en betydelig negativ effekt for holdninger til innvandring *etter* kontroll for variabler som måler politisk avstand og mangel på representasjon på individnivå. For det andre innebærer den politiske rekkevidden til sammenhengen at innvandringskritiske velgere ikke bare har lav tillit til institusjonene som er ansvarlig for hva slags innvandringspolitikk som føres, men også har lav tillit til regimeprestasjoner og regimeprinsipper. Det ser derfor ut til at kritiske holdninger til innvandring også har en negativ effekt på den *diffuse* tilliten – altså den grunnleggende tillitskapitalen til politiske systemer. Det er en utfordring for europeiske demokratier som gir grunn til å følge utviklingen nøye i tiden framover.

Konflikt eller integrasjon?

Med begreper fra Lipset og Rokkan (1967) hevdet jeg i oppgavens innledning at Europa er i ferd med å gjennomgå en migrasjonsrevolusjon i den forstand at en stor endringsprosess bidrar til å omstrukturere både partialalternativer og velgerpreferanser i europeiske partisystemer. Denne oppgaven har studert én av mange konsekvenser av denne endringsprosessen. Et poeng som avslutningsvis innbyr til refleksjon er at det er lite som tyder på at denne prosessen er i ferd med å bremse opp: Innvandring blir en stadig viktigere politisk faktor i Europa. Norge kan tjene som eksempel. Her har holdninger til innvandring fått stadig mer å si for velgernes stemmegivning de siste 20 årene (Aardal 2011a:119). I samme periode har det partiet i norsk politikk som i størst grad er tuftet på og tjent med slike holdninger, Frp, nesten *firedoblet* sin oppslutning. Selv om det er umulig å si med sikkerhet om denne utviklingen vil fortsette kan det derfor se ut som om lav politisk tillit er knyttet til et fenomen som øker.

Likevel er det ingen automatikk i at innvandring i fremtiden forblir et kritisk saksfelt som genererer politisk mistillit. Et annet perspektiv hentet fra Rokkan (1987) gir grunn til mer optimisme. For Rokkan ble nasjonal konsolidering i Norge fastlagt i skjæringspunktet mellom geografiske, næringsmessige og kulturelle konflikter. Han beskrev en prosess der disse motsetningsforholdene la seg over hverandre og skapte et sammensatt konfliktmønster som dannet grunnlaget for fremveksten av et samlende norsk politisk fellesskap (Østerud 2007:71). I denne prosessen virket politisk strid om innlemmingen av nye grupper i det politiske fellesskapet inkluderende i den forstand at sluttresultatet var et kompromiss som sikret oppslutning om og tillit til det politiske systemet i brede lag av befolkningen. En lærdom av dette er at integrasjon og tillit også krever konflikt. Konflikter innebærer ikke bare

uenighet, men også deltakelse som kan virke både forpliktende og tillitsskapende. Kanskje er det derfor på sikt rimelig å betrakte kritiske holdninger til innvandring som en del av en større tillitsbyggende integrasjonsprosess. Utfordringen er å komme forbi stadiet der politisk uenighet om innvandring fører til politisk mistillit.⁶⁸

6.3.3 Videre forskning

Avslutningsvis er det grunn til å trekke fram andre problemstillinger som disse funnene aktualiserer. Det finnes i dag en stor litteratur som studerer forholdet mellom etnisk mangfold og sosial tillit (Se for eksempel Ivarsflaten og Strømsnes 2012; Putnam 2007; Stolle et al. 2008; Sturgis et al. 2011; Wollebæk et al. 2012:333-334). Som det ble gjort rede for i kapittel 1 har disse studiene sjeldent holdningsaspektet ved innvandring som utgangspunkt. Snarere anvender de objektive indikatorer på etnisk og språklig heterogenitet for å forklare sosial tillit. Funnene fra denne oppgaven tydeliggjør at *holdninger* er viktig for å kunne forklare politisk tillit. Dette påkaller oppmerksomhet om holdningsaspektet ved innvandring også i analyser av sosial tillit. Som McLaren (2012b:185) argumenter for er det et sentralt forskningsspørsmål i hvilken grad kritiske holdninger til innvandring ikke bare svekker politiske, men også *sosiale* fellesskap som europeiske demokratier er tuftet på.

At en liberal innvandringspolitikk bidrar til å forklare at kritiske holdninger til innvandring er koblet til lav politisk tillit er et annet funn som fortjener mer oppmerksomhet. På grunn av oppgavens design, har de forestående analysene inneholdt et begrenset antall kontrollvariabler på landnivå. I fremtidig forskning om denne tematikken bør også andre design anvendes som ikke har denne begrensningen. Dette kan enten være kvantitative analyseopplegg som inkluderer flere land og på denne måten åpner for flere kontrollvariabler, eller komparative casestudier av færre land, men med flere observasjoner.

Uansett tyder resultatene i denne oppgaven på at videre forskning om sammenhengen mellom innvandring og politisk tillit bør skje i skjæringspunktet mellom holdningsaspektet ved innvandring, og et bredere utvalg av objektive gitte forklaringsvariabler på landnivå. Slik forskning vil kunne gi viktig kunnskap om det vanskelige «hvorfor-spørsmålet». Denne oppgaven tok utgangspunkt i én dominerende teori for å studere dette spørsmålet. Selv om

⁶⁸ Se også Raknes (2012:102-103) for en diskusjon av denne tematikken.

funnene fra analysene bekrefter at politisk avstand spiller en rolle for sammenhengen mellom holdninger til innvandring og politisk tillit, viste den i likhet med mye annen forskning av denne typen at det også er behov for studier med andre teoretiske innfallsvinkler. Det bør derfor borres videre i spørsmålet om hvorfor innvandringsskeptiske velgere relativt sett har lav politisk tillit over store deler av Vest-Europa. Hva er det konkret ved dette saksfeltet annet enn store politiske avstander som gjør det så politisk betent, og som gjør at velgere med kritiske holdninger til innvandring mister tillit til både politiske institusjoner og systemet disse institusjonene virker innenfor? Et slikt forskningsspørsmål vil kreve kombinerte forskningsdesign som trekker veksler på både på den kvantitative surveytilnærmingen, men også analyseopplegg som prioriterer dybde framfor bredde.

Det mest aktuelle temaet for videre forskning angår likevel hvordan forholdet mellom holdninger til innvandring og politisk tillit vil utvikle seg over tid. Jeg har med tverrsnittsdata vist at kritiske holdninger til innvandring svekker velgernes politiske tillit i så godt som alle land i Vest-Europa i dag, og at mistilliten til mange innvandringskritiske velgere ikke bare er rettet mot regimeinstitusjoner, men også det politiske systemet disse institusjonene virker innenfor. Jeg har imidlertid ikke hatt anledning til å nærme meg tidsaspektet ved denne tematikken empirisk. Likevel var det to *utviklingstrekk* i europeisk politikk som aktualiserte denne studien – synkende politisk tillit, og en stadig mer innvandringskritisk opinion. Dette gjør det nærliggende å følge utviklingen over tid. Det er et viktig forskningsspørsmål i tiden framover om den politiske tilliten hos innvandringskritiske velgere vil svekkes ytterligere, eller om vi vil se en utvikling der politisk avstand og mistillit gradvis blir erstattet av mer tillit og integrasjon.

Litteraturliste

- Almond, Gabriel A. og Sidney Verba (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Anderson, Christopher J., André Blais, Shaun Bowler, Todd Donovan og Ola Listhaug (2005). *Losers' Consent: Elections and Democratic Legitimacy*. Oxford: Oxford University Press.
- Anderson, Christopher J. og Christine A. Guillory (1997). "Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems", *The American Political Science Review* 91: 66-81.
- Anderson, Christopher J. og Aida Paskeviciute (2006). "How Ethnic and Linguistic Heterogeneity Influence the Prospects for Civil Society: A Comparative Study of Citizenship Behavior", *Journal of Politics* 68: 783-802.
- Balto, Áila Márge Varsi (2011). "Sametingets tillit blant egne velgere: Holdninger til et demokrati i støpeskjeen", i Eva Josefsen og Jo Saglie (red.). *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Beck, Roy og Steven Camarota (2002). *Elite vs. Public Opinion. An Examination of Divergent Views on Immigration*. Washington, DC: Centre for Immigration Studies.
- Bergh, Johannes (2004). "Protest Voting in Austria, Denmark, and Norway", *Scandinavian Political Studies* 27: 367-389.
- Bickel, Robert (2007). *Multilevel Analysis for Applied Research. It's Just Regression*. New York, NY: Guilford Press.
- Bjerkkan, Anne Mette (2007). "Faktoranalyse", i Terje Andreas Eikemo og Tommy Høyvarde Clausen (red.). *Kvantitativ analyse med SPSS*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Borre, Ole (1995). "Scope-of-Government Beliefs and Political Trust", i Ole Borre og Elinor Scarbrough (red.). *The Scope of Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Borre, Ole (2000). "Critical Issues and Political Alienation in Denmark", *Scandinavian Political Studies* 23: 285-309.
- Borre, Ole og Jørgen Goul Andersen (1997). *Voting and Political Attitudes in Denmark: A Study of the 1994 Election*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Brochmann, Grete, Anniken Hagelund, Karen Borevi, Heidi Vad Jønsson og Klaus Petersen (2010). *Velferdens grenser*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bryman, Alan (2004). *Social Research Methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Canache, Damarys, Jeffery J. Mondak og Mitchell A. Seligson (2001). "Meaning and Measurement in Cross-National Research on Satisfaction with Democracy", *Public Opinion Quarterly* 65: 506-528.
- Ceobanu, Alin M. og Xavier Escandell (2010). "Comparative Analyses of Public Attitudes Toward Immigrants and Immigration Using Multinational Survey Data: A Review of Theories and Research", *Annual Review of Sociology* 36: 309-328.
- Christensen, Dag Arne, Sveinung Arnesen, Guro Ødegård og Johannes Bergh (2013). *Valgdeltagelsen ved kommunestyrevalget 2011*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Christophersen, Knut-Andreas (2009). *Databehandling og statistisk analyse med SPSS*. Oslo: Unipub.
- Citrin, Jack (1974). "Comment: The Political Relevance of Trust in Government", *The American Political Science Review* 68: 973-988.
- Citrin, Jack (2012). "Democracy in Retreat? Vox populi, Costodum Acta". Hentet fra <http://sog.luiss.it/files/2011/11/CITRIN-final-paper.pdf> [Lesedato 25.04.2013].
- Citrin, Jack og Donald Philip Green (1986). "Presidential Leadership and the Resurgence of Trust in Government", *British Journal of Political Science* 16: 431-453.

- Citrin, Jack og John Sides (2008). "Immigration and the Imagined Community in Europe and the United States", *Political Studies* 56: 33-56.
- Collier, David (1993). "The Comparative Method", i Ada W. Finifter (red.). *Political Science. The State of the Discipline II*. Washington, DC: American Political Science Association.
- Cook, Timothy E. og Paul Gronke (2005). "The Skeptical American: Revisiting the Meanings of Trust in Government and Confidence in Institutions", *Journal of Politics* 67: 784-803.
- Dahl, Robert A. (1971). *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Dalton, Russell J. (2000). "The Decline of Party Identification", i Russell J. Dalton og Martin P. Wattenberg (red.). *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russell J. (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, Russell J. (2006). *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*. Washington, DC: CQ Press.
- Dalton, Russell J. og Doh Chull Shin (2006). "Democratic Aspirations and Social Modernization", i Russell J. Dalton og Doh Chull Shin (red.). *Citizens, Democracy and Markeds Around the Pacific Rim*. Oxford: Oxford University Press.
- Denters, Bas, Oscar W. Gabriel og Mariano Torcal (2007). "Political Confidence in Representative Democracies. Socio-cultural vs. Political Explanations", i Jan W. van Deth, José Ramón Montero og Anders Westholm (red.). *Citizenship and Involvement in European Democracies*. New York, NY: Routledge.
- Deth, Jan W. van og Elinor Scarbrough (1995). "The Concept of Values", i Jan W. van Deth og Elinor Scarbrough (red.). *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Downs, Anthony (1957). *An Economic Theory of Democracy*. New York, NY: Harper & Row.
- Dunn, John (1988). "Trust and Political Agency", i Diego Gambetta (red.). *Trust. Making and Breaking Cooperative Relations*. Oxford: Blackwell.
- Dunn, Kris (2012). "Voice and Trust in Parliamentary Representation", *Electoral Studies* 31: 393-405.
- Easton, David (1965). *A Systems Analysis of Political Life*. New York, NY: Wiley.
- Easton, David (1975). "A Re-Assessment of the Concept of Political Support", *British Journal of Political Science* 5: 435-457.
- Enders, Craig K. og Davood Tofighi (2007). "Centering Predictor Variables in Cross-Sectional Multilevel Models: a New Look at an Old Issue", *Psychological methods* 12: 121-138.
- Enns, Laurenz (2012). "The Homogeneity of West European Party Families: The Radical Right in Comparative Perspective", *Party Politics* 18: 151-171.
- Fetzer, Joel S. (2000). *Public Attitudes Toward Immigration in the United States, France, and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Finseraas, Henning og Andreas Kotsdam (2013). "Hvordan identifisere årsakssammenhenger i ikke-eksperimentelle data? En ikke-teknisk introduksjon". Ikke publisert.
- Fisher, Justin, Jennifer van Heerde-Hudson og Andrew Tucker (2011). "Why Both Theory and Empirics Suggest There is More than One Form of Trust: A Response to Hooghe", *The British Journal of Politics & International Relations* 13: 276-281.

- Fisher, Justin, Jennifer van Heerde og Andrew Tucker (2010). "Does One Trust Judgement Fit All? Linking Theory and Empirics", *The British Journal of Politics & International Relations* 12: 161-188.
- Franklin, Mark N. (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gabriel, Oscar W. (1995). "Political Efficacy and Trust", i Jan W. van Deth og Elinor Scarbrough (red.). *The Impact of Values*. Oxford: Oxford University Press.
- Goul Andersen, Jørgen (2004). *Et ganske levende demokrati*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Grönlund, Kimmo og Maija Setälä (2007). "Political Trust, Satisfaction and Voter Turnout", *Comparative European Politics* 5: 400-422.
- Gulbrandsen, Trygve Jens (2012). "Næringslivselitens tillit til de politiske institusjonene", i Helge Skirbekk og Harald Grimen (red.). *Tillit i Norge*. Oslo: Res Publica.
- Hair, Joseph (1998). *Multivariate Data Analysis*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Harkness, Janet A., Fons J. R. van de Vijver og Peter P. Mohler (2003). *Cross-Cultural Survey Methods*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Hellevik, Ottar (2002). *Forskningsmetode i sosiologi og statsvitenskap*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hetherington, Marc J. (1998). "The Political Relevance of Political Trust", *The American Political Science Review* 92: 791-808.
- Hoff, Eivor Hovde (2011). *Delegitimizing Democracy? A Multilevel Analysis of the Effects of Corruption Experiences and Perceptions in the Latin American Region*. Masteroppgave. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Hooghe, Marc (2011). "Why There is Basically Only One Form of Political Trust", *The British Journal of Politics & International Relations* 13: 269-275.
- Hooghe, Marc og Tim Reeskens (2009). "Exploring Regimes of Immigrant Integration: Clustering Countries on the Basis of the MIPEX Data", i J. Niessen og T. Huddleston (red.). *Legal Frameworks for the Integration of Third-Country Nationals*. Leiden: Martinus Nijhoff.
- Hox, Joop (2002). *Multilevel Analysis: Techniques and Applications*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Huddleston, Thomas og Jan Niessen (2009). *Legal Frameworks for the Integration of Third-Country Nationals*. Boston, MA: Martinus Nijhoff.
- Huseby, Beate M. (2000). *Government Performance and Political Support: A Study of How Evaluations of Economic Performance, Social Policy and Environmental Protection Influence the Popular Assessments of the Political System*. Doktorgradsavhandling. Trondheim: Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- IMDI (2010). *Innvandrere i norske medier: Medieskapt islamfrykt og usynlig hverdagsliv. Årsrapport 2009*. Oslo: Integrerings- og mangfoldsdirektoratet.
- Inglehart, Ronald (1999). "Postmodernization Erodes Respect for Authority, but Increases Support for Democracy", i Pippa Norris (red.). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Ivarsflaten, Elisabeth (2005). "Threatened by Diversity: Why Restrictive Asylum and Immigration Policies Appeal to Western Europeans", *Journal of Elections, Public Opinion & Parties* 15: 21-45.
- Ivarsflaten, Elisabeth (2008). "What Unites Right-Wing Populists in Western Europe?", *Comparative Political Studies* 41: 3-23.

- Ivarsflaten, Elisabeth og Kristin Strømsnes (2012). "Etnisk mangfold, økonomisk ulikhet og sosial kapital", i Dag Wollebæk og Signe Bock Seggaard (red.). *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm.
- Jupskås, Anders Ravik (2012). *Ekstreme Europa: Ideologi, årsaker og konsekvenser*. Oslo: Cappelen Damm.
- King, David C. (1997). "The Polarization of American Parties and Mistrust of Government", i Joseph S. Nye, Philip D. Zelikow og David C. King (red.). *Why People Don't Trust Government*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- King, David C., Joseph S. Nye og Philip D. Zelikow red. (1997). *Why People Don't Trust Government*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- King, Gary, Robert O. Keohane og Sidney Verba (1994). *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kittilson, Maki Caul (2007). "Research Resources in Comparative Political Behavior", i Hans-Dieter Klingemann og J.D. Russell (red.). *The Oxford Handbook of Political Behaviour*. Oxford: Oxford University Press.
- Klingemann, Hans-Dieter (1999). "Mapping Political Support in the 1990s: A Global Analysis", i Pippa Norris (red.). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Governance*. New York, NY: Oxford University Press.
- Levi, Margaret og Laura Stoker (2000). "Political Trust and Trustworthiness", *Annual Review of Political Science* 3: 475-507.
- Lijphart, Arend (1968). *The Politics of Accommodation: Pluralism and Democracy in the Netherlands*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Lijphart, Arend (1971). "Comparative Politics and the Comparative Method", *The American Political Science Review* 65: 682-693.
- Lijphart, Arend (1975). "The Comparable-Cases Strategy in Comparative Research", *Comparative Political Studies* 8: 158-177.
- Linde, Jonas og Joakim Ekman (2003). "Satisfaction with Democracy: A Note on a Frequently Used Indicator in Comparative Politics", *European Journal of Political Research* 42: 391-408.
- Lipset, Seymour Martin (1981). *Political Man: The Social Bases of Politics*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press.
- Lipset, Seymour Martin og Stein Rokkan (1967). "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", i Seymour Martin Lipset og Stein Rokkan (red.). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York, NY: Free Press.
- Listhaug, Ola (1989). *Citizens, Parties and Norwegian Electoral Politics 1957-1985: An Empirical Study*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Listhaug, Ola (1995). "The Dynamics of Trust in Politicians", i Hans-Dieter Klingemann og Dieter Fuchs (red.). *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Listhaug, Ola og Bernt Aardal (2011). "Politisk tillit – et mål på demokratiets helsetilstand?", i Bernt Aardal (red.). *Det politiske landskap. En studie av stortingsvalget 2009*. Oslo: Cappelen Damm.
- Listhaug, Ola og Kristen Ringdal (2008). "Trust in Political Institutions", i Heikki Ervasti, Torben Fridberg, Mikael Hjerm og Kristen Ringdal (red.). *Nordic Social Attitudes in a European Perspective*. Cheltenham: Elgar.
- Listhaug, Ola og Matti Wiberg (1995). "Confidence in Political and Private Institutions", i Hans-Dieter Klingemann og Dieter Fuchs (red.). *Citizens and the State*. Oxford: Oxford University Press.
- Lund, Torleif (2002). *Innføring i forskningsmetodologi*. Oslo: Unipub.

- Marien, Sofie (2011). "Measuring Political Trust Across Time and Space ", i Sonja Zmerli og Marc Hooghe (red.). *Political Trust. Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press.
- Marien, Sofie og Marc Hooghe (2011). "Does Political Trust Matter? An Empirical Investigation into the Relation Between Trust and Support for Law Compliance", *European Journal of Political Research* 50: 267-291.
- Mastekaasa, Arne (1987). "Modellbruk, indekser og konsistenskriterier", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 28: 167-188.
- McLaren, Lauren (2010). *Cause for Concern? The Impact of Immigration on Political Trust*. London: Policy Network.
- McLaren, Lauren (2012a). "The Cultural Divide in Europe: Migration, Multiculturalism, and Political Trust", *World Politics* 64: 199-241.
- McLaren, Lauren (2012b). "Immigration and Trust in Politics in Britain", *British Journal of Political Science* 42: 163-185.
- Miller, Arthur H. (1974a). "Political Issues and Trust in Government: 1964-1970", *The American Political Science Review* 68: 951-972.
- Miller, Arthur H. (1974b). "Rejoinder to 'Comment' by Jack Citrin: Political Discontent or Ritualism?", *The American Political Science Review* 68: 989-1001.
- Miller, Arthur H. og Ola Listhaug (1990). "Political Parties and Confidence in Government: A Comparison of Norway, Sweden and the United States", *British Journal of Political Science* 20: 357-386.
- Miller, Arthur H. og Ola Listhaug (1993). "Ideology and Political Alienation", *Scandinavian Political Studies* 16: 167-192.
- Miller, Arthur H. og Ola Listhaug (1998). "Policy Preferences and Political Distrust: A Comparison of Norway, Sweden and the United States", *Scandinavian Political Studies* 21: 161-187.
- Mishler, William og Richard Rose (2001). "What Are the Origins of Political Trust?: Testing Institutional and Cultural Theories in Post Communist Societies", *Comparative Political Studies* 34: 30-62.
- Mudde, Cas (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muller, Edward N. og Thomas O. Jukam (1977). "On the Meaning of Political Support", *The American Political Science Review* 71: 1561-1595.
- Narud, Hanne Marthe (1996). "Om rasjonalitetsmodeller i valgforskningen", *Tidsskrift for samfunnsforskning* 37: 147-178.
- Newton, Kenneth (2006). "Political Support: Social Capital, Civil Society and Political and Economic Performance", *Political Studies* 54: 846-864.
- Newton, Kenneth (2007). "Social and Political Trust", i J.D. Russell og Hans-Dieter Klingemann (red.). *The Oxford Handbook of Political Behaviour*. Oxford: Oxford University Press.
- Newton, Kenneth og Pippa Norris (2000). "Confidence in Public Institutions: Faith, Culture, or Performance", i Susan J. Pharr og Robert D. Putnam (red.). *Disaffected Democracies. What's Troubling the Trilateral Countries?* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Norris, Pippa (1999a). "Introduction: The Growth of Critical Citizens", i Pippa Norris (red.). *Critical Citizens. Global support for Democratic Governance*. New York, NY: Oxford University Press.
- Norris, Pippa (2011). *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Norris, Pippa red. (1999b). *Critical Citizens. Global Support for Democratic Government*. New York, NY: Oxford University Press.

- Offe, Claus (1999). "How Can We Trust Our Fellow citizens?", i Mark E. Warren (red.). *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pharr, Susan J. og Robert D. Putnam red. (2000). *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Putnam, Robert D. (2007). "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century. The 2006 Johan Skytte Prize Lecture", *Scandinavian Political Studies* 30: 137-174.
- Raknes, Ketil (2012). *Høyrepopulismens hemmeligheter*. Oslo: Spartacus.
- Reymert, Ingvild (2011). *Høyrepopulister uten kvinneappell: Hvorfor færre kvinner enn menn stemmer på høyrepopulistiske partier i Europa*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Ringdal, Kristen (2007). *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Rokkan, Stein (1987). "Geografi, religion og samfunnsklasse: Kryssende konfliktlinjer i norsk politikk", i Stein Rokkan (red.). *Stat, nasjon, klasse*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rothstein, Bo og Dietlind Stolle (2008). "The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust", *Comparative Politics* 40: 441-459.
- Sagafoss, Fredrik Herdlevær (2011). *The Development of Political Trust. A Multilevel Analysis of Cross-Country Differences in State-Citizen Relationships*. Masteroppgave. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Schuman, Howard og Stanley Presser (1996). *Questions and Answers in Attitude Surveys: Experiments on Question Form, Wording, and Context*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Simonsen, Tor Espen og Anders Granås Kjøstvedt (2009). "Innledning", i Tor Espen Simonsen, Anders Granås Kjøstvedt og Katrine Randin (red.). *Høyrepopulisme i Vest-Europa*. Oslo: Unipub forlag.
- Skog, Ole-Jørgen (2004). *Å forklare sosiale fenomener. En regresjonsbasert tilnærming*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Skånvik, Anne Sissel (1992). *Reaksjoner på innvandring i Norge: Interessekonflikt eller samfunnsprotest?* Hovedfagsoppgave: Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.
- Smith, Tom W. (1981). "Can We Have Confidence in Confidence? Revisited", i Dennis F. Johnston (red.). *Measurement of Subjective Phenomena*. Washington DC: Bureau of the Census.
- Snijders, Tom A. B. og Roel J. Bosker (2012). *Multilevel Analysis. An Introduction to Basic and Advanced Multilevel Modeling*. London: Sage.
- Stokes, Donald E. (1963). "Spatial Models of Party Competition", *The American Political Science Review* 57: 368-377.
- Stolle, Dietlind, Stuart Soroka og Richard Johnston (2008). "When Does Diversity Erode Trust? Neighborhood Diversity, Interpersonal Trust and the Mediating Effect of Social Interactions", *Political Studies* 56: 57-75.
- Strabac, Zan (2007). "Flernivåanalyse", i Terje Andreas Eikemo og Tommy Høyvarde Clausen (red.). *Kvantitativ analyse med SPSS. En praktisk innføring i kvantitative analyseteknikker*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Sturgis, Patrick, Ian Brunton-Smith, Sanna Read og Nick Allum (2011). "Does Ethnic Diversity Erode Trust? Putnam's 'Hunkering Down' Thesis Reconsidered", *British Journal of Political Science* 41: 57-82.
- Söderlund, Peter og Elina Kestilä-Kekkonen (2009). "Dark Side of Party Identification? An Empirical Study of Political Trust Among Radical Right-Wing Voters", *Journal of Elections, Public Opinion & Parties* 19: 159-181.

- Torcal, Mariano og José Ramón Montero (2006). "Political Disaffection in Comparative Perspective", i Mariano Torcal og José Ramón Montero (red.). *Political Disaffection in Contemporary Democracies. Social Capital, Institutions and Politics*. New York, NY: Routledge.
- Tufte, Per Arne (2000). *En intuitiv innføring i logistisk regresjon*. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning.
- Warren, Mark E. (1999). "Introduction", i Mark E. Warren (red.). *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wollebæk, Dag, Susanne Wallman Lundåsen og Lars Trägårdh (2012). "Three Forms of Interpersonal Trust: Evidence from Swedish Municipalities", *Scandinavian Political Studies* 35: 319-346.
- Wollebæk, Dag og Signe Bock Seggaard (2011). "Sosial kapital - hva er det og hvor kommer det fra?", i Dag Wollebæk og Signe Bock Seggaard (red.). *Sosial kapital i Norge*. Oslo: Cappelen Damm.
- Wong, Timothy Ka-ying, Po-san Wan og Hsin-Huang Michael Hsiao (2011). "The Bases of Political Trust in Six Asian Societies: Institutional and Cultural Explanations Compared", *International Political Science Review* 32: 263-281.
- Zaller, John R. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Østerud, Øyvind (2007). *Hva er nasjonalisme?* Oslo: Pensumtjenesten.
- Aardal, Bernt (1999). "Politikerforakt og politisk mistillit", i Bernt Aardal (red.). *Velgere i 90-årene*. Oslo: NKS-Forlaget.
- Aardal, Bernt (2003). "Kritiske velgere", i Bernt Aardal (red.). *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt (2011a). "Det politiske landskap – stabile grunnholdninger og skiftende partipreferanser", i Bernt Aardal (red.). *Det politiske landskap. En studie av stortingsvalget 2009*. Oslo: Cappelen Damm.
- Aardal, Bernt (2011b). "Folkeopinionen – demokratiets grunnvoll", i Bernt Aardal (red.). *Det politiske landskap. En studie av stortingsvalget 2009*. Oslo: Cappelen Damm.
- Aardal, Bernt red. (2007). *Norske velgere. En studie av stortingsvalget i 2005*. Oslo: Damm.
- Aardal, Bernt og Henry Valen (1995). *Konflikt og opinion*. Oslo: NKS-Forlaget.

Vedlegg

For ikke å utelate relevant informasjon, har jeg valgt å publisere vedlegget i sin helhet på min egen hjemmeside. Her finnes blant annet all deskriptiv statistikk. Se følgende nettadresse:

<http://folk.uio.no/atlehha/>